

4

UR DAGENS KRÖNIKA

MÅNADSKRIFT

FÖR SKÖNLITERATUR, TEATER OCH POLITIK

UNDER MEDVERKAN

AF FLERE SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFVEN AF

ARVID AHNFELT

FEMTE ÅRGÅNGEN

NY SERIE

1885

November—December

STOCKHOLM

CARL SUNESON

5:te årgången.

Elfte och tolfte häftena.

Pris för dubbelhäfte 2 kr.

AP: 15

Såsom tillkännagafs redan å innevarande årgångs första häfte, förbehöll sig utg. rättighet att allt efter omständigheterna utgifva »Dagens krönika» i enkel- eller 'dubbelhäften, endast utfästade sig att låta årgången innehålla minst 50 tryckar'k (800 sidor), ett omfång som redan med föregående häfte var *öfverskridet*. Alltså erhålla »Dagens krönikas» läsare i sjelfva verket föreliggande dubbelhäfte (för november—december) gratis. Det stora tillflödet på intressanta originaluppsatser har nödgat utgifvaren att öfvervägande använda publiceringssättet i dubbelhäften, men i betraktande af nyss anförda omständigheter hoppas han att detta icke varit för läsarne ovälkommet.

Oda Nielsen.

Ett teaterminne från Köbenhavn

af

Edvard Fredin.

En smärt gestalt; lifliga, själfulla ögon, så stora, att de nästan beherska hela ansigtet; blond, krusig pannlugg; en något för kraftig näsa må hända; fin skuren mun; hastiga, nervösa rörelser och med något i sitt sätt, som påminner om Sarah Bernhardt, — så ser jag henne för mig, Dagmar-teatrets prima donna assoluta, Florizels och Nitouches framställarinna, Betty Hennings rival om första rummet på »den danske skueplads».

*
* * *

Det var en afton i mars i Dagmar-teatrets eleganta salong.

Programmet upptog bl. a. Paillerons enaktsstycke »Hvor man morer sig», som för öfrigt just icke är en så synnerlig »morsom» komedi.

Ridån gick upp. Spelet var i allmänhet godt: jag erinrar mig särskildt *Cetti* som grefve du Bussac och *Sophus Neuman* som baron Brunner. Men allt oaktadt fängslade det icke min uppmärksamhet. En viss tyngd hvilade öfver det hela.

Fru de Bryns gör sin entré, den utdånsade baldrottningen. En applåd hälsar henne.

Hvem är det?

Saisonen, programbladet upplyser:

»Fru de Bryns Fru Oda Nielsen.»

Det var första gången jag såg henne.

Rollen — fru de Bryns roll — är i det hela taget en obetydlighet, ett par ark på sin höjd och således från skådespelaresynpunkt en biroll. Och en biroll är det för öfrigt — chargerad af författaren, en typ som han tänkt sig, aldrig sett. Men i fru Niensens händer blef den sann och lefvande, en typ som man måste tro på. När man såg hennes tärda, vitpuvade ansigte, när man följde hennes rörelser, skälvande som en morfinists, när man såg den slanka gestalten snarare draperad än klädd i den extravaganta baltoiletten — rödt och hvitt — då var det, som om man stått ansigte mot ansigte med den kvinnliga depravationen i den verld, »hvor man morer sig». Jag vet ej om konstnärinnan velat framställa fru de Bryns som en dylik personifikation, som förvandlade farsfiguren till en nära nog tragisk personlighet, från hvars domnade läppar ljöd en stum, men icke dess mindre skärande anklagelse: »se! till en sådan ha männen gjort mig . . .!» Jag vet, som sagdt, icke detta. Men på mig gjorde hennes framställning ett intryck, som om så varit fallet — måhända en subjektiv uppfattning, som för en och annan torde synas något uppkonstruerad.

Men hurudan min uppfattning än må vara, ett är dock visst, och det är, att jag i denna roll gjorde bekantskap med en den originellaste konstnärsindividualitet — hvarmed jag dock ingalunda vill hafva sagdt, att man hos henne icke kan spåra främmande intryck. Franska skolan har påverkat henne djupt. Men de idéer hon mottagit, har hon präglat med sitt eget temperament.

Oda Nielsen är framför allt modern: ett barn af sin

tid, en skeptisk natur, som icke tror på det »fölsomme», det »blöde», och därför icke heller kan återgifva »fölsomme», »blöde» stämningar. Och af samma skäl — under första skedet af sin konstnärsbana gaf hon ofta ingenueroller — icke numera det barnsliga, det omedvetet kyska, jungfruliga.

Jag tror det är Bang som säger, att det finnes något »demimondaine» i hennes temperament, ett visst trotsigt något som reser sig mot vedertagna åskådningssätt.

Men detta »något» begränsar emellertid hennes område som konstnär.

Som *Gurli* i Anne Charlotte Edgrens »En räddande engel», var hon i följd af detta icke på sin plats. Hon gjorde Gurli för gammal; hennes koketteri var för raffineradt; hennes blick för erfaren; hennes leende för djerft. Det var icke det barn, som smeker och bedårar oss i Ellen Hartmans och Lina Sandells jemngoda framställningar af samma roll — den ena vid Dramatiska teatern i Stockholm, den andra vid Stora teatern i Göteborg. Hon uppgick icke i Gurli.* Snarare föreföll mig, som om rollen varit en mask, bakom hvilken ett annat ansigte skymtade fram; — hvilket icke var klart för mig förr än några dagar senare.

Det var Denise de Flavignys ansigte.

* * *

Florisel i »Ett besök» och *Denise de Flavigny* i »Lilla helgonet» äro på Oda Nielsens nuvarande utvecklingsstadium de båda polerna i hennes konst.

Jag såg henne i båda rollerna; ena qvällen som Denise, andra qvällen som Florisel.

* Af tidningarna har jag sedermera sett att hon denna höst gjort titelrollen i fru Edgrens »Skådespelerskan» — en uppgift, som helt och hållet torde ligga för hennes skaplyne.

Som Denise visste jag att hon täflat med ingen mer och ingen mindre än sjelfva Judic.

Judic hade uppträdt i Köbenhavn, bl. a. som *mamzelle Nitouche*, hänfört, förvridit hufvudet på litet hvar med sin käcka sång och sitt friska spel.

Omedelbart efter hennes afresa gaf Dagmar-teatret samma stycke med Oda Nielsen i titelrollen. Man väntade fiasko. Men man bedrog sig. Premiären vardt succès. Och *Fröken Nitouche* har gått, om icke hundra gånger, så mycket nära, öfver Dagmar-teatrets tiljor.

Vid åttioandra representationen, då jag såg stycket, var huset utsåldt.

Jag hade sett *Fröken Nitouche* — »Lilla Helgonet» — i Stockholm som annorstädes, sett, visserligen icke Judic, men nästan alla de svenska artister som gifvit rollen, framför allt Elisabeth Hjortberg, Anna Pettersson och »last not least» Sofie Cysch. Jag var sålunda, som jag äfven yttrade till en dansk vän, rustad mot öfverrumpling.

Men . . .

»Jag tror De föler dem beseiret», frågade min följeslagare, då vi passerade vestibulen.

Jag var besegrad.

Fru Cysch t. ex. eger en många gånger större stämman än fru Nielsen, hvars vokala resurser knapt gå öfver hvad man vanligen kallar en nätt salongsröst. Men dessa små resurser vet hon använda på det mest konstförståndiga sätt, hvarigenom bristerna helt och hållet öfverskylas. Och hvad som är viktigast: hon breder stämning öfver det hela, på samma gång som hon samvetsgrant utmejslar detaljerna, utan att dock en enda får göra sig gällande på enhetens bekostnad. Och hon blir aldrig vulgär — den klippa på hvilken operettsångerskan eljes så lätt strandar.

Jag vet knapt hvilken scen jag skall säga vara glanspunkten i hennes framställning, om det icke skulle vara den — i andra akten — då Denise kommer in i kostym

och förlägen öfver att i sin korta klädning befinna sig öga mot öga med Fernand — *Stigaard* — nigande böjer sig framåt gång på gång, glömsk af att halsen då blottas mer än önskligt är; — ett djerft, men mästerligt drag, som belyser Denises, oaktadt allt skenbart lättsinne i grund och botten oförderfvade väsen. Jag tänker äfven på det stumma spelet vis à vis Celestin — *Wulff* — då de tillsammans sjunga duetter ur hans operett, på de båda scenerna vid skärmen, på scenen i kasernen, då Denise är förklädd till trumpetare. När hon på majorens — *Sophus Neuman* — befallning skall stiga till häst, sätter hon sig icke grenslé, utan som i damsadel; — Denise är icke så erfaren skådespelerska, att hon i slik belägenhet ögonblickligt är inne i situationen.

Ungdomligt lif, sprittande, yster esprit och spelande qvickhet karakteriserar hennes Denise de Flavigny.

Och följande afton såg jag henne som Florizel.

* * *

»Ett besök» är utan tvifvel det bästa Edvard Brandes producerat som diktare — klart, skarpt, hänsynslöst, ett konstverk af rang, i hvilket estetisk och etisk verldsåskådning bryta sig mot hvarandra.

Stigaard, den evigt unge Stigaard, gaf Kaj Nergaard, den »estetiskt anlagde mannen, den danska motbilden till Helmer i »Ett dockhem» och *Wulff* — Repholt — båda, i synnerhet den sistnämde, underlägsna motsvarande roll-innehafvare på Nya teatern i Stockholm, William Engelbrecht och Emil Hillberg.

Fru Engelbrechts Florizel hade deremot egentligen aldrig tillfredsstält mig. Hon var för tung, för »gemütlich»; reminiscenser från verstragedier stucko allt för ofta igenom i hennes framsägning af de modernt enkla prosareplikerna.

Ridån gick upp.

Kaj sitter rökande och läser tidningarna. Salongen var, i förbigående sagdt, möblerad snarare efter min vän G. af G:s än Ludvig Josephsons smak. Florizels glada skratt höres utom scenen. Och nu tittar hon in genom dörren, skälmsk som ett barn, något kokett, men vacker, bedårande vacker — så som Kaj Nergaards hustru måste vara. Det är en Florizel, som *kan* hafva ett förflutet bakom sig. Och man tror i fru Nielsens framställning — hvad man af yttre skäl kanske icke gör i fru Engelbrechts — på Florizel, då hon säger sig vilja springa »ta fatt» utåt den stora salen.

Och så går den något långa första scenen.

En detalj af ypperlig verkan i fru Nielsens spel måste jag påpeka. Under samspråket med mannen tager Florizel fram sitt arbete — en haklapp åt den lille. Fru Engelbrecht låter henne deremot sitta och sy på ett vanligt teatertapisseri. Men genom detta lilla drag fick fru Nielsen fram hvad som hos Florizel är på sätt och vis det centrala — omsorgen för och kärleken till barnet.

Repholt kommer. Kaj skyndar ut att möta sin vän. Florizel går till fönstret, känner igen den man, i hvars armar hon hvilat, utan att fatta det »felsteg» hon begått. Fru Engelbrecht skrek till i fasa och stapplade med händerna för ansigtet nedåt rampen. Fru Nielsen åter tog ett steg tillbaka, famlade med händerna efter väggen för att få stöd, under det att ångesten snörde hop hennes strupe, så att endast några oartikulerade ljud kunde pressa sig fram.

Och när hon sedan kommer in med det bleka, förstörda ansigtet och de rödgråtna ögonen, men i alla fall försöker att, såsom husets värdinna vara förekommande mot Repholt . . . Och så scenen dem emellan! Hos fru Nielsen fanns här, i motsats till fru Engelbrecht, intet pathos: hon talade nervöst, hest, orden jagade hvarandra och stucko Repholt, hvassa som nålar.

Sedan kom den stora scenen med Kaj, då denne trefvar sig fram till sanningen om förhållandet mellan hustrun

och Repholt. Ångesten i hennes blickar, de skälvande läpparne, då hon kastar sig ned inför Kaj, tonfallet i hennes röst, då hon frågar: »og Barnet, Kaj?» och glanspunkten måhända, repliken: »du kan ikke lide mer end jeg, som selv har tyngtet Skammen og Ulykken paa mit Hoved»: allt detta hörde till hvad fransmännen kalla »den stora konsten».

* * *

Oda Nielsen har arbetat mycket innan hon hunnit denna ståndpunkt.

Fröken Oda Larsen — heter det i *Danske Kunstner-portraiter* — debuterade den 11 maj 1870 på Kasinoteatern som »Et enfoldigt Pigebarn» och gjorde mycken lycka. Hennes vinnande yttre, den något tunna, men sympatiska och distinkta stämman, det tydliga uttalet af orden — allt berättigade till stora förväntningar. Det skålska i rollen, det ystra kom förträffligt fram; uttrycken för det känslosamma föllo deremot något mera i det konventionella.

Följande säsong gjorde hon flere nya roller, bl. a. *Frou-Frou*. Den begränsning i djup, som i andra roller kunde neka de häftigare utbrotten den behöriga fylligheten, kom henne här till godo och bidrog, skrifver en kritiker, att gifva hennes framställning — huru mycket än fattades henne i verklig konst — en betagande verklighetsprägel. Samtidigt firade hon triumfer som kuplettsångerska bl. a. i *Prins Pipi och Fröken Titi*.

Redan då kan man således i hennes konstnärskynne spåra de båda strömningar, hvilka sedermera skulle — från Prins Pipi och Frou-Frou — löpa ut i Denise och Florizel.

Vid säsongens slut lemnade hon emellertid scenen och följde den man hon äktat till utlandet. Som fru Pedersen vistades hon nu flera år här och der på kontinenten och hade tillfälle att studera de stora, europeiska konstnärerne.

Och under allt detta mognade hennes väsen, klarnade hennes föreställningar. Men hon hade aldrig tanke på att återvända till scenen.

Åren gingo. Hon blef enka. Och nu vaknade gamla drömmar till lif igen.

I slutet af januari 1881 gjorde fru Oda Pedersen sitt återinträde vid Kasino som Sardous *Dora*. Att döma efter de kritiker, jag sett öfver denna hennes framställning, förvandlade hon, i likhet med de flesta nordiska konstnärinnor, som gjort rollen, den stolta och lidelsefulla spanskan till ett bortskämdt och borgerligt »pigebarn», som väl mycket torde hafva skattat åt det traditionellt »yndige».

Temperamentet har sina gränser.

Intrycken utifrån gjorde sig emellertid gällande. »I utlandet, skref en kritiker, har hon till virtuositet tillegnat sig ett spelsätt, som utvecklar nervös energi och icke skyggas tillbaka för det häftigaste »given sig hen i Situationen»; der den äldre skolan nöjde sig med att antyda och spela inåtvändt . . . Samtidigt röjde hon dock en benägenhet för maniererad röstbehandling. Hon icke endast vexlade från höga till djupa toner, utan höll också ofta en ton flera satser igenom och försökte att »syng», att »henaande» en följd af ord med samma klangfärg — samma fel som den svenska kritiken velat finna hos August Lindberg.

Hos den ene som den andre är »det maniererade» en följd af intrycken från den romaniska skådespelarkonsten, Rossis och Salvinis, Ristoris och Sarah Bernhardts konst, intryck för hvilka olikheten romaniskt och germaniskt språk emellan icke synas betyda någonting.

Jag har hört många kalla Oda Nielsen affekterad . . .

Säsongen 1882—1883 var hon engagerad vid Det kgl. Teater. Hennes åstundan var nu att spela det moderna franska dramats hjertinna. Hon fick äfven bl. a. göra *her-tiginnan de Septmont* i Dumas' »Främlingen». Men, säger en af hennes biografer, andras inflytande dref henne snart

öfver i den nationella repertoaren, der hon endast gjorde lycka i roller af »det enfoldige Pigebarns» genre. Hvad som menas med »andras inflytande» är lätt att förstå, då man erinrar sig att fru Hennings vid denna tidpunkt beherskade repertoaren vid Det kgl. Theater; — hennes Nora hade med ens ryckt den hitintills förbisedda skådespeler-skan fram i första ledet. Och jag skulle misstaga mig mycket, om icke fru Nielsen med sitt allt utom danska skaplynne skulle bland »de kongelige skuespillerne og skuespillerinderne» känna sig ungefär som Sarah Bernhardt i Molières hus, bunden, tryckt af den aristokratiskt-nationella anden inom »templet» vid Kongens Nytorv. Hostrup och Heiberg äro icke hennes diktare. Missnöjd med sin ställning återtog hon också vid säsongens slut sin primadonna-plats vid Kasino och gjorde bl. a. titelrollen i Dumas' *Prinsessan Georges*.

Från Kasino öfvergick hon till Dagmar-teatret . . .

* * *

Jag ringde på fyra trappor i hörnet af Havnegade och, jag vill minnas, Peder Skramsgade. Tjenstflickan mottog mitt kort — »fruen er hjemme» — och förde mig in i en liten vacker hörnsalong, der jag helsades af en ung man med elegant, distingueradt utseende, skådespelaren Martinus Nielsen, hvars namn den genialiska skådespelerskan nu mera bär. Han synes något yngre än sin hustru.

Vi började samtala om ett och annat . . . och jag hade under tiden tillfälle att iakttaga den utprägladt moderna smak, som gjort sig gällande vid rummets dekorativa utstyrsel, motsvarande för öfrigt hela riktningen hos den konstnärsanda som rörde sig derinom. Cuivre poli, tunga portiärer och gardiner, vårdslöst snedskjutna möbler, en svag parfym som smekte sinnen, blommor och grönt.

En dörr öppnades. Vårdinnan trädde in.

Oda Nielsen är i denna stund ett par och tretio år, eller så. Jag vet icke om det var med afsigt hon tog plats, så att ljuset icke skulle falla henne i ansigtet.

Vi voro snart inne i ett lifligt samspråk: vi talade om Danmarks litteratur, om de nyaste partibrytningarna inom den samma, om Danmarks dramatiska konst, om bröderna Poulsen, om Algot Lange — »de kan være stolt over at ha'e ham til Landsmand; hele Kiöbenhavn beundrer ham», — om fru Hennings, om henne sjelf. Från Danmarks dramatiska konst öfvergingo vi till Sveriges. För Gustaf Fredriksson och Olga Björkegren uttalade hon den djupaste respekt, i synnerhet för den sistnämnda, hvars långvariga sjuklighet hon lifligt beklagade. August Lindberg hade hon icke sett . . .

Sveriges dramatiska konst ledde oss in på kapitlet om Sveriges litteratur. Om fru Edgren frågade hon mycket ifrigt, och då hon fick veta att jag tillhörde den snillrika författarinnans umgängeskrets, måste jag berätta henne om dennas hem, om de personer, som samlades i hennes salong. För öfrigt öfverraskades jag af att höra en dansk dam ega en så omfattande kännedom om den svenska litteraturen och dess ledande personligheter; — jag hade vid ett »gille» några aftnar förut hört en dansk man, sjelfve Holger Drachman, på tal om nordens mest betydande diktare, »landsflygtens digtere», uppräknat Ibsen, Björnson och »min ringhed» — han hade då nyss återkommit från en vintersejour i Tyrolen — men lemna Snoilsky och Strindberg ur sigte . . . »Jeg læser meget», sade hon.

»Men hvarför kommer ni icke till Sverige», frågade jag.

»Jeg vover ikke. De har saa store Stemmer i Sverige . . .

Og min lille skulde slet ikke høres.»

Men jag framhöll då, att hon icke endast vore sångerska . . . Och började sedermera tala om Emil Hillberg, om den utveckling han genomgått på senaste åren. Särskildt fick jag tillfalle att gifva en analys af hans

Repholt ... »Aa! at spille mod ham! han maa være en stor Kunstner!»

På tal om »Ett besök» gaf hon mig en intressant upplysning, som klargör betydelsen af samarbetet den dramatiska diktaren och den sceniske konstnären emellan.

»Det er med Tanken paa mit Talent, som Edvard Brandes fremstillet Florizel.»

Och stunderna gingo.

Som människa skulle jag vilja karakterisera henne med ordet spirituellt. I sitt sätt har hon något vårdslöst, burschikost. Hennes konversation är briljant. Hon finner alltid den rätta formen för sina tankar — ett originellt slående uttryck. Det är i denna konversation något af den moderna danska prosans rytmiska elegans.

Men fru Nielsen skulle spela på qvällen. Och jag tog afsked.

* * *

Oda Nielsen har ännu en lång bana för sig. Jemnårig med fru Hennings och några år äldre än Olga Björkegren, står hon i bredd med dem hvad begåfningen vidkommer och framom dem måhända i smidighet, i mångsidighet. Betty Hennings är deremot innerligare — fru Nielsen skulle aldrig kunnat gifva en sådan Hedvig som hon i »Vildanden» — Olga Björkegren åter djupare, kraftfullare.

General Grant.

II.

Vid krigets slut var den man, som anført de segrande arméerna, ännu ej fyrtyotre år gammal. Någon väsentligare förändring hade han ej undergått, man varseblef alltjemt hos honom detsamma, som hos kaptenen från det mexikanska kriget och hos köpmannen uti Galena. Den rådighet och den vågsamhet, som han lade i dagen vid Donelson och Vicksburg, hade förebådats vid Panama och Carita San Cosme; den uthållighet, som han visade prof på vid Richmonds belägring, var nu endast en högre grad af utveckling af de egenskaper, som kommo honom att söka sin utkomst genom hvarjehanda sysselsättningar och att ej uppge försöket att vinna lyckan, fastän hon under många och fruktlösa år nekat honom sin gunst.

Grants goda lynne svek honom ej heller någonsin; och aldrig var det så gladt, som när faran var öfverhängande. Det föreföll, som om hvarenda en af hans själsförmögenheter skulle framträdt skarpare under strid. Mannen, som många ansågo för trög och till och med långsam, blef då hurtig och beslutsam. Lades väl en gång sakernas hela sammanhang fram för honom, så behöfde han sedan aldrig lång tid på sig för att afgöra, huru man borde handla. Jag frågade honom en gång, huru han kunde förhålla sig så lugn i fruktansvärda ögonblick eller sedan han gifvit en

truppafdelning ordre att gå i striden, eller då han ledde någon invecklad manöver. Han svarade, att han visste sig hafva gjort sitt allra bästa, och bättre kunde han ej göra det; andra skulle möjligen kunnat gifva en klokare ordre eller bestämt sig för en rörelse, som utfallit lyckligare, men han var medveten om, att han hade gjort allt hvad han kunde, och oroade sig ej sedermera öfver, om hans mening eller hans beslut kunnat vara annorlunda. Att han var bekymrad för, huru hans planer skulle utfalla, faller af sig sjelf, men aldrig var han tvehågsen, huruvida han borde ha utfört dem eller ej. Såsom till exempel den aftonen, då slaget stod vid the Wilderness och hans armés höger hade blifvit uppbruten och måst intaga en annan ställning, och efter det han utdelat ordre för nya anordningar — då gick han in i sitt tält och sof lugnt hela natten.

Denna sjelftillförsigt, som ej var öfvermod, ty han talade ofta om Sherman som den störste af då lefvande härförare och efteråt om Sheridan i likadana ordalag — denna sjelftillförsigt alstrade sinneslugn och stälde alla hans själsförmögenheter till hans eget förfogande. Detta var hela hemligheten af hans mod och den ståndaktighet, hvarmed han vidhöll sina beslut ej i en enda strid endast, såsom vid Shiloh, utan allt igenom de förfärande förluster och drabbningar, som förekommo under bataljen vid the Wilderness. Under alla dessa skräckfulla fyrtio dagar och nätter vacklade han aldrig; aldrig ens för ett enda ögonblick tänkte han på att draga sig tillbaka, och ej en enda gång svek modet honom. Till och med efter den häftigaste strid och den mest oerhörda manspillan visste och kände han ändock, att det endast var genom att ånyo företaga samma manöver, som han kunde segra, och med samma orubblighet utdelade han igen sina ordres.

Icke som så att han ej frågade efter människolif och människors lidanden. Jag har sett honom aflägsna sig från en hinderridt, därför att han hade motvilja för att se

menniskor onödigtvis sätta sina nackar på spel: likaså var jag med honom vid Niagara, der just då Blondin uppträdde, och från detta skådespel gick han också sin väg, ond och nervös vid åsynen af den arma varelsen, som utpyntad i brokig kostym gaf sig af öfver vattenhvirfveln på en ståltråd. Dylika känslor kunde han dock undertrycka, när nödvändigheten så fordrade. Han vågade sitt eget lif och var redo att offra det för sitt land, och om det gick derhän, var han ock redo att i nödens stund uppoffra sina landsmän, ty han visste, att också de voro villiga till ett sådant offer.

Otvifvelaktigt var det snarare som krigare än såsom ledare som Grant isynnerhet utmärkte sig. Han var förtrogen med sina resurser och snabb att fatta sina beslut både vid Belmont och Donelson, men det var hans oöfvervinneligt fasta föresats, som segrade så väl på dessa tvenne slagfält som vid Shiloh. På samma sätt som det är med menniskor, så är det med arméer och generaler: skicklighet och kraft äro ofantliga fördelar, men mod uppväger dem båda. En gång, då vårt samtal vände sig om en batalj, sade jag något, som ungefär gick ut på det samma, och frågade honom, om han ej höll med mig derom. »Det är er åsigt», svarade han, »och den låta vi få gälla.» General Grant har vänner, som ständigt sökt att förmå mig att ej för mycket framhålla just denna uppfattning af hans karaktär. De säga: »Verlden är redan nu mer än benägen att anse honom som en som har haft håg att 'slå till'. Ni bör således ej allt för mycket inskräpa denna föreställning om kraft — ej ens om moralisk kraft.» Och likväl kan jag icke afhålla mig derifrån; det var mannens moraliska kraft, hans mod, som städse stod honom bi under gynsamma eller oblida omständigheter, hans djerfhet vid Vicksburg, hans otämjliga trots vid Shiloh, hans orubbliga beslutsamhet vid the Wilderness, som alltid till slut bringade honom segern.

Och jag kan ej för min del inse, att dessa egenskaper äro mindre beundransvärda än teknisk skicklighet eller strategisk förslagenhet. Ett sinne som hans, som beherskar händelser såväl som människor, som betvingar omständigheterna och uppnår de mest storartade resultat, synes mig fullt jemngodt med dessa mera skarpsynta, men därför ej nödvändigtvis mera snillrika egenskaper, som, om de än äro mera lysande och mera bedårande, dock vinna sina afsigter på omvägar eller genom list. Segern kunde ej vinnas i rebellkriget genom att endast och allenast manövrera. Fienden var ej allenast i högsta mätto förslagen, utan han var också, och detta mer än allt annat, alltför beslutsam för att låta sig öfvervinnas blott och bart genom krigslist. Skicklighet skulle alls icke kunnat uttrötta Lee. Konfederationen skulle ej ha blifvit tillintetgjord genom att några orter blifvit intagna, eller om arméerna blifvit öfverflyglade. Det fans ingen annan utväg än att trampa den i stoftet; dess arméer, dess förråd och hjälpmedel måste förstöras, dess territorium och dess anhängare besegras och dess stridsmän dödas. Den glänsande oförskräckthet, som den sjelf lade i dagen, den anda, som besjälade dess här, samt hjeltemetoden hos dess befolkning gjorde just ett sådant sätt att gå till väga, som det Grant följde, till ett oeftergifligt vilkor för att kunna lyckas. Hans störhet är just att söka deri, att han insåg förhållandena och använde de medel, han hade till sitt förfogande för att nå målet. Det var hans lycka, att hans natur var som särskildt danad för dylika svårigheter.

Verlden har rätt; det var genom energi och uthållighet, som han vann segern och räddade nationen. Landet förblef ståndaktigt, därför att regeringen hade understöd i honom, och i följd af att han höll ut med sin armé, förlorade fienden slutligen lusten att fortsätta. De, som stredo mot honom, kände, att det var hopplöst att bekämpa en man, som var obeveklig som sjelfva ödet, och de lidande,

de bekymrade skarorna i hemmen kände, midt under sina tårar, att de ej kunde undgå att tömma bägaren. Det är endast genom tårar och blod, som nationer i dylika kritiska ögonblick kunna räddas.

Detta allt oaktadt kan det likväl icke sägas, att det var den råa styrkan, som här togs till hjälp. Den man som uppgjorde angreppen för att intränga uti träsken omkring Vicksburg, led icke brist på uppfinningsförmåga, och den, som var mäktig att sätta sig in i och derefter verkställa fälttåget, kan aldrig beskyllas för att ha utfört sin mest lysande bragd genom att anställa ett blodbad eller »knacka ihjel folk», och allra minst kan detta göras mot den, som egde förmåga att sammanhålla ledningen af truppörelser, hvilka sträckte sig öfver en hel kontinent och utkastade planer för hvarje operation under tolf månader, så att de, hvar och en för sig, voro en del af den egentliga stridsplanen, och som till sist kunde koncentrera hela sin styrka mot en enda punkt och åter upptaga sin plan precis, der han ett år förut uttänkt att den borde upptagas, och detta på ett sätt, så fulländadt, att det den tiden saknade ett motstycke och sedermera ej blifvit öfverträffadt i något krig, en sådan man kan skratta åt kritici, som påstå, att han ej egde duglighet eller att han i hög grad missog sig.

Det var alltid Grants plan i strid såväl som uti strategiska rörelser att taga initiativet, alltid var det han, som avancerade, ständigt var han den angripande och alltid bjöd han till att tvinga sina planer på fienden; och om fienden någon gång till följd af omständigheter och förhållanden attackerade honom, så var det hans försvarsmetod att anfälla fienden på en annan punkt. Sådan var, som vi hafva sett, hans taktik vid Donelson; då hans trupper trängdes tillbaka på högern gjorde han anfall på venstern, och detta kan tjena som ett exempel på hundratals andra liknande fall. Detta gjorde han också, ej endast emedan han var

den inkräktande, eller därför att hans trupper voro till antalet starkare, utan af den orsak, att det var hans natur att i krig vara den öfverfallande. I striden vid Vicksburg var hans armé mindre än Pembertons, och likväl var han den angripande. Under operationen omkring Juka innehade han en försvarsposition, och lika fullt så attackerade han fienden på samma sätt. Att oupphörligen anfalla och oföränderligen avancera, det var hans begrepp om krig, och sålunda ansåg han sig kunna få fiendens rörelser att i det närmaste sammanfalla med hans egna.

Icke dess mindre var det ej någon, som snabbare än han insåg hvarje ny möjlighet, som en strid ständigt erbjuder. Alltid lemnade han något rum för slumpen, då han uppgjorde sina planer, och några ibland de mest lyckade dåd han utförde, företogos till följd af misstag, som han såg fienden begå. Den afgörande stormningen vid Donelson framkallades genom rebellernas attack mot högern; striden vid Champion Hill under Vicksburgfälttåget var ej på förhand uppgjord, utan dertill lockades han derigenom, att Pemberton öfverilade sig; de förstärkningar, med hvilka Sheridan segrade vid Five Forks, afsändes ej förrän Lee hade gjort försök att öfverväldiga honom.

Grant liksom de fleste store krigare frågade ej efter trötthet, då han var i fält. Han kunde rida om den yngste och kraftfullaste af sina officerare, och föda och sömn kunde han umbära längre än någon af hans stab. Och likväl var det aldrig hans vana att vara tidigt uppe, när han ej måste vara det, och ej heller hade han håg att åtaga sig onödiga besvär. Likaså trotsade han aldrig onödigtvis faran; hon hade ej någon särskild eggelse för honom, han tog henne lugnt helt enkelt, och det äfven då andra uppskrämdes. Jag har ofta sett honom sitta upprätt i sin sadel, då alla omkring honom instinktmässigt böjde sig ned, då en granat sprang i närheten. En gång satt han på marken och skref en depesch inne i ett fäste, som nyss

tagits från fienden men ännu kommenderades af en annan afdelning, som var helt nära. En granat sprang omedelbart ofvanför honom, utan att ens hans hand darrade eller att han såg upp från sin skrifning, han fortsatte sin depesch så lugnt, som om han varit i lägret.

Hans lugn var alltid detsamma äfven i ögonblick af de största moraliska tilldragelser. Då Lee kom för att öfverlemna sig, förhöll han sig så oberörd, som om det varit den mest alldagliga händelse, och intill dess att någon af oss lyckönskade honom, tycktes han knappast medveten om, att han utfört ett af de största hjeltedåd, som den moderna historien känner. Det föll honom aldrig in att såsom segrare intåga i Richmond, då denna stad föll: ej heller att gå öfver rebellernas linier vid Appomattox, för än hans officerare framstälde anhållan derom. Då gaf han sitt samtycke dertill, men då han vid utposterna mötte Lee, stannade han der och talade med honom under ett par timmar, och sedan var det för sent. Han återvände denna samma dag till Washington och såg således aldrig, huru det såg ut inom de linier, som motstått honom under ett helt år.

Hans förhållande till trupperna var egendomligt. Han höll aldrig något tal till soldaterna och förde naturligtvis dem aldrig sjelf i strid, sedan han öfvertagit högsta befälet. De kunde ändock vara säkra om att få se honom en gång eller två under hvarje strid, och då längst fram vid fronten och lika utsatt för elden som de, ty det föreföll, som om det alltid inträffade ett ögonblick under hvarje träffning, då han ej längre litade på andra ögon och öron än sina egna, och då måste han åstad och göra iakttagelser, på det att han skulle afgöra, huru han borde förhålla sig. Detta allt sågo soldaterna; de visste också, att då han red omkring uti lägret, så menades dermed aktion, och åsynen af hans blåa kappor i allt lik deras egna, var en signal att göra sig beredd för strid. De kommo under fund med

hans karaktär och ärade hans egenskaper. De kände med sig, att han ville dem väl, ehuru han icke sparade dem, då stunden så kräfde, för sakens skull. Sålunda uppväckte han hos dem, oaktadt sin brist på demonstration, en oförfalskad hänförelse. På natten efter slaget vid the Wilderness red han fram utefter den väg, der Hancocks veteraner voro förlagda, och då karlarne upptäckte, att det var Grant, och att hans ansigte var vändt mot Richmond, så hade de ögonblickligen klart för sig, att nu skulle de ej som så ofta förr behöfva draga sig tillbaka tvärs öfver Rapidan; och de reste på sig och hurrade för honom der i mörkret, så att fienden trodde, att det var ett nattligt öfverfall, och kom ut och öppnade elden. Då fästningsverken vid Petersburg voro intagna, visste naturligtvis deras hänryckning inga gränser, och när helst de under fälttåget vid Appomattox uppfångade en skynt af honom gingo hurraropen högt mot skyn. Strax efter sedan Lee hade underkastat sig, började de, utan att derom ha erhållit ordre, saluterat honom med kanoner; men han gaf genast ordre att man skulle upphöra, på det nämligen att de tillfångatagnes känslor ej skulle såras, ty — sade han — nu äro de än en gång våra landsmän.

Denna uppfattning har han bibehållit. Helt kort efter krigets slut var jag en gång tillstädes, då en komité från kongressen med Charles Sumner som ordförande uppvaktade honom för att få föreslå, att en tafla skulle målas, föreställande Lees underkastelse och som sedermera skulle hängas i rotundan uti Kapitolium. Men Grant förklarade, att der till skulle de aldrig få hans samtycke, så vidt som det berodde på honom, skulle aldrig en tafla få plats i Kapitolium för att till efterverlden öfverföra minnet af en seger, der hans egna landsmän voro de tappande.

Hans vänskap för Sherman känner hela världen. Och dock hade den tvenne lysande exempel, som förklara den, och dessa böra ej uteglömmas, om man vill göra porträtte-

ringen fullt sann. När Sherman hade fullbordat sin marsch ned till hafvet och hade lyckats att komma ut vid Savannah, genljöd naturligtvis hela landet af hans lof. Der hade Grant suttit fullkomligt overksam under många månader utanför Richmond och efter allt utseende att döma ej uträttat något, under det hans tappre underlydande ej endast hade intagit Atalanta utan också dessutom rent af marscherat tvärs igenom de konfedererade staterna. Och med ens framställes förslag att upphöja Sherman till samma rang som Grant och sätta honom i tillfälle att öfvertaga ett allra högsta befäl. Detta fick Sherman höra och skref genast till Grant: »Jag har skrivit till John Sherman, att han måste afstyra detta. Jag ser hellre, att ni för befälet, än att någon annan gör det... Jag skulle göra allt, hvad i min förmåga står för att afsäga mig ett befäl, som skulle kunna anses föra oss båda i rivalförhållande.» Härpå svarade Grant: »Ingen skulle vara gladare än jag öfver er befordran, och om ni kunde insättas i min plats och jag få lyda under eder, så skulle sådant ej på minsta sätt ändra förhållandet oss emellan. Jag skulle anstränga mig lika mycket i att understödja er, som ni har gjort för att bispringa mig, och jag skulle göra allt, som står i min makt, för att få vår sak att segra.» Detta var ej blotta förklaringar å hvardera sidan. De voro förbindelser, som de åtog sig i betraktande af möjligen inträffande tillfalligheter. Och infriade skulle de hafva blifvit.

Många funnos, både under kriget och efteråt, som förklarade sig hysa den tron, att Sherman ansåg sig vara Grant öfverlägsen, och att han trodde, att han till slut skulle finna sig vara den förnämste, många som framstälde att hans handlingar voro påverkade af en önskan att täfla och en känsla af afund; men det var ej möjligt att rubba det förtroende, Grant hyste för sin vän. Aldrig såg jag honom så uppretad, som när jag visade honom Stantons offentliga tillkännagifvande af de fredsvilkor, som Sherman

medgifvit Johnston. Han förklarade, att det var »infamt» att förevisa en man, som såsom Sherman tjenat sitt land, annat än patriotiska bevekelsegrunder. Och fastän han fått sig tilldelad sådan makt och till och med erhållit befallning att begifva sig till Shermans armé och »personligen leda operationerna mot fienden», så afhöll han sig dock sorgfälligt ifrån att öfvertaga personligt kommando. Till följd af sina ordres kunde han ha låtit Johnston såväl som Lee göra sin underkastelse till honom och derigenom beröfvat sir vän de lagrar, han så ärligt förtjent; men fienden hade ej ens kännedom om, att han anländt förr än vilkoren voro undertecknade och Grant återvände till Washington utan att ha sett rebellarmén och utan att hans dervaro hade blifvit något mera allmänt känd ens inom Shermans kommando.

Denna vänskap slutade ej med kriget. Kort före hans första installation som president, medan han ännu var general-en-chef, föreslog honom mr Blaine, då speaker i representanthuset, att ett beslut skulle föreläggas begge kongresshusen om, att Grant skulle erhålla en fyra års permisjon, så att han skulle kunna återtaga sin rang i arméen vid den tid, då han upphörde att vara president. Rangen af general, hette det, var inrättad för honom, och man hade ej rätt att vänta af honom, att han skulle afsäga sig denna plats och de ekonomiska fördelar den medförde för lifstiden, därför att han, på det att han skulle bli i stånd att tjena landet, hade emottagit en ännu högre post, hvilken han endast kunde få inneha under fyra år. Detta anbud gjordes i namn af en stor majoritet af båda husen, men Grant afslog det på det bestämdaste. Han sade, att han ej skulle kunna sofva om nätterna, om han visste med sig, att han beröfvat Sherman och andra den befordran, de hade förtjent lika ärligt, som det kunde sägas, att han gjort sig förtjent af sin. Hans vägran var definitiv och beslutet blef ej framlagdt.

En liknande vänskap uppstod mellan honom och Sheridan, men den började först senare under kriget och har fortgått att mogna allt sedan dess. Hans beundran för den nuvarande generalen-en-chef utmärker sig för samma rättframhet och är lika stark, och det är hans tanke och hans uttalade åsigt, att Sheridan i våra dagar öfvergår hvarje annan lefvande fältherre.

Mc Pherson var också honom en kär vän; Rawlins var han varmt tillgifven och med alla sina omedelbart underlydande lefde han jemförelsevis förtroligt, en och annan var hans personlige vän. Han besatt i hög grad en förmåga, hvilken nästan hvarje eller alla stora fältherrar ega, att vid sig, med tillgifvenhetens band, fästa dem, som närmast omgäfvö honom. Alla, som tillhörde hans personliga stab, voro, utan undantag, honom hängifna; hvem som helst af dem skulle velat våga sitt lif för honom, om de vetat, att de måste dela Desaix öde, då denne offrade sig för Napoleon. Under krigets sista år organiserade de sinsemellan vid City Point ett system, som ålade dem att i tur hålla vakt om nätterna för att skydda honom mot fiendens stämplingar, ty det hade gjorts anslag mot honom af dynamitisk natur, äfvensom försök ej blott att tillfångataga utan ock att lönnmörda framstående nationela officerare.

Lägerlifvet vid City Point kan aldrig förgätas af dem, som deltog deruti; huru de bodde der om sommaren uti grupper af tält och under vintern uti groft tillyxade hyddor, af hvilka den, som beboddes af commander-in-chief var större men ej i annat afseende bättre än den, som hyste den mest anspråkslöse af hans generalstabs kaptener. Sitt bord delade han med sina adjutanter, och om qvällarne deltog han alltid i kretsen omkring lägerelden och berättade sina historier eller talade om gamla vänner och afhandlade de utsigter, som Sherman hade på sin marsch, eller huru det gick Sheridan i Shenandoah-dalen, Thomas i Nashville eller Butler vid Fort Fisher. Allt detta förtroliga samlif

oaktadt, bibehöll han dock just den grad af tystlåtenhet, som hos honom var afsigtlig. Aldrig förrådde han det, som han ansåg borde hållas hemligt, och ehuru han gerna lyssnade till förslag och planer för trupperörelser, så gjorde han likväl aldrig sjelf någon anmärkning till svar derpå. Midt under ett samtal aflägsnade han sig stundom från sällskapskretsen och gick in i sitt tält och skref ut ett telegram utan att rådföra sig med någon, och då han kom tillbaka, sade han blott: »Jag har gifvit Thomas ordres att slåss i morgon», eller: »Jag har sändt ännu en division till Sheridan». På detta sätt gaf han sina ordres om det slutliga anfallet på Petersburg, och på detta sätt utskref han också den afgörande tillåtelsen för Sherman att få företaga sin marsch mot hafvet i trots af Rawlins och andras ifriga bemödanden att få honom att frångå denna sin plan.

Fastän alla hans mera betydelsefulla beslut voro hans egna, var han därför aldrig emot att göra sig andras idéer till nytta och, som jag ständigt har sagt, måste jag ånyo upprepa, att ingen man har någonsin hastigare än han uppfattat de lärdomar, som han inhemtat från erfarenheten, eller varit snarare än han att tillämpa dem och då obetingadt. De förslag, som framkastades af andra, gjordes utan alla anspråk och antogos eller förkastades, alltefter som hans omdöme förestafvade; men aldrig blef han öfvertalad. Tillagnade han sig en annans idé, så utvecklades den så i hans hufvud, att den i sjelfva verket blef lika originel, som om den uppstått hos honom alltifrån sin innersta rot. Detta intryck hade alla, som möjligen skulle kunna kallats hans medhjelpare. Sherman harmades öfver, att den ursprungliga tanken på Vicksburgfälttåget tillskrefs honom, och har ofta med trofast och ärofull högsinhet omtalat berättelsen om alla de inkast, han gjorde mot denna manöver.

Det fins många drag hos Grant, som påminna om dem, som framträda hos Moltke. Alla stora fältherrar hafva helt visst mycket gemensamt, parallelen mellan dessa två

stämmer dock måhända bättre öfverens än med någon annan inom den nyare historien. Båda ha lefvat enkelt och okända nästan af sina landsmän under många år. Moltke, det är sant, stannade qvar i sitt yrke och hade mera framgång, såsom denna världen bedömer det; men intill dess att det betydelsefulla tillfället kom, lefde också han jemförelsevis obemärkt. Båda ha visat sig enkla i sitt uppträdande, anspråkslösa under en exempellös framgång, föga meddelsamma i sitt umgängessätt, enkla till smak och vanor, ej öfvermodiga utan tillbakadragna, ehuru framskjutna på de främsta poster. Ingendera sökte någonsin befordran, utan de hafva gjort sig förtjenta af hvarje sådan genom sina handlingar. Båda äro förträffliga i skötet af sin familj, och båda två ha lätt förvärfvat vänner, som varit dem innerligt tillgifna, deras slutna och lugna väsende till trots.

Båda hafva i sitt offentliga lif ådagalagt samma ofantliga beslutsamhet, samma uthållande energi och fasthet i föresatserna, som världen lärt sig att erkänna hos dem. Båda hafva bevisat sig vara i besittning af en makt att slunga människomassor mot en säker fara och äfven undergång, om de dermed ha trott sig vinna en seger, som de ansett väsentlig för deras land, båda hafva äfvenså lagt i dagen en förmåga att sammanhålla ledningen af olika arméer, samtidigt på vidt skilda krigsteatrar och att sätta dem i rörelse uti skenbart motsatta riktningar, endast för att så mycket lättare till sist koncentrera dem mot ett enda mål. Manövrerna under fransk-tyska krigets första dagar påminna i mycket, i den plötslighet, den snabbhet och den framgång, hvarpå de företogos, med de hastigt på hvarandra följande angreppen under fälttåget vid Vicksburg; under det att de vidt omfattande kombinationerna, som inneslöto hela Frankrike och slutligen ändade med Sedan och Metz samt Paris' fall, icke äro olika dem, genom hvilka Grant ledde Sherman, Thomas och Sheridan och förde till Lees och Johnstons underkastelse och intagandet af Richmond.

Den ene generalen nedslog ett kejsardöme och åvägabragte en suveräns kapitulation; den andre kväfde ända i grunden ett uppror af större utsträckning än något, som världen någonsin förr skådat, och krossade hvarje skymt af motstånd på ett helt fastland.

Det fans naturligtvis inga gränser för Grants popularitet, när kriget var öfver. Aldrig någonsin hade en amerikanare erfarit ett så enstämmigt lof och pris under sin lifstid. Men han förblef oförändrad, lika enkel nu, då han var den förnämste mannen i hela landet, som när han förtjenade sitt dagliga bröd i den lilla staden inne i landet. Jag åtföljde honom, då han återvände till Galena, och sedan det första utbrottet af hänförelse fått lägga sig, återtog han igen sitt gamla lif temligen oförändradt, gjorde och mottog besök af vänner från tidigare år utan något tecken af anspråk eller öfverlägsenhet, drack té i de enkla hemmen i Galena, pratade med grannarne om deras skörd och deras utsigter, liksom han aldrig i tiden kommenderat generaler eller manövrerat millioner män tvärsöfver en kontinent.

Han var lika omtyckt i Södern som uti Norden. De män, som han besekrat, glömde aldrig hans storsinnet. Några månader efter Appomattox gjorde han en tur genom de södra staterna och var då första gången inne i Richmond. Om han hade undsatt i stället för att intaga staden kunde knappast ett hjertligare mottagande kommit honom till del. Folket i södern kände verkligen, att det hade blifvit frälst genom honom. Han bade frälst dem från mången nordmans agg och hämdlystna sinne. De vilkor, som han medgifvit dem vid Appomattox, voro oerhördt milda, och då Andrew Johnson gjorde försök att öfverträda dem, förklarade Grant, att han skulle frånträda sin post i arméén, så framt de ej höllos i helgd. De mest betydande södermän, civila såväl som militära, ansågo det som sin pligt att uppvakta honom för att helsa honom välkommen och visa honom sin tacksamhet, då han besökte Richmond,

Raleigh, Charlestown, Savannah. Uti Raleigh var statens lagstiftande församling samlad, och han inbjöds att vara närvarande vid dess session, och hela samlingen reste sig, då han inträdde i kapitolium, hvilket hans trupper intagit ej sex månader derförut. En uppmaning ställdes inom kort till honom af framstående södermän, deri de besvuro honom att uppställa sig som kandidat vid presidentvalet, och de försäkrade honom, att det var hela Söderns enhälliga önskan att få se honom i spetsen för regeringen. General Richard Taylor kom till mig i samma ärende och yrkade på, att Grant borde tillåta, att han gjordes till demokraternas kandidat.

Vid denna tid var dock Grant icke hågad att blanda sig i politiken. Jag har sällan sett honom mera forbittrad än då personer, som ringa eller alls intet kände honom, framhårdade i att förklara, att han måste bli näste president. Aldrig hörde honom hans närmaste vänner någon gång under åratals säga, att han var villig att emottaga utnämning till denna post. Jag är fullkomligt säker på, att båda de politiska partierna gjorde honom anbud såväl under som efter kriget; men det var ej förr än vid brytningen mellan verkställande makten och kongressen och anklagelseakten mot Johnson, som han ansåg det vara sin pligt att låta sitt namn tagas i bruk. Den sträfhets, som utmärkte mr Johnson, bedröfvade honom mycket, och han lade sig ofta mellan för att mildra hans uppfattning, eller sökte förmildrande omständigheter för södermännens begångna förbrytelser; han utverkade talrika benådningar i de dagar, då mildhet ej var regel och då endast inflytandet af hans stora tjenster kunde förmå något; men då mr Johnson svängde om till den andra ytterligheten, blef oense med kongressen och bemödade sig på allt sätt att uppställa sin egen politik i opposition mot den, som hyllades af de folkmassor, som segrat, då ansåg Grant att han ej

egde annat val än att kasta sin lott bland deras, för hvilka han kämpat.

Sin makt öfver Södern förlorade han dock aldrig. År 1880, då han återkom från Europa, blef han lika entusiastiskt välkommen af Södern som af Norden, och tusentals demokratiska södermän försäkrade hans politiska vänner, att om han fått pluraliteten uti Chicago, så hade den stora mängden i Södern röstat till hans förmån. Huruvida deras åsigt var den rätta eller ej, kan icke någon nu afgöra; men att ett betydande antal framstående södermän varit af denna mening, bevisar den känsla, som Södern hyste för honom, som stred emot dem ända till slutet.

Krigets man föredrog i sjelfva verket städse freden. Någon särskild förkärlek för sitt yrke hade han aldrig. Under vistelsen i England frågade hertigen af Cambridge, om han hade någon önskan att se en militärrevy. Han afslog då det artiga anbudet, och sedan förklarade Grant för sina närmaste, att en revy var något, som han minst af allt ville se. Han försäkrade, att soldater hade han haft så nog af, att det kunde vara tillfyllest för listiden.

Fördraget med England var hans presidentskaps stora bedrift, detta fördrag, hvarigenom skiljaktigheterna de två landen emellan hänskötes till kompromissafgörande i stället för krig; och detta ehuru Englands uppförande under rebellupproret ej gick någon djupare till sinnes och ingen mera tydligt än han, ifrån fältherrens ståndpunkt, insåg de ofantliga fördelar, Förenta staterna kunde hafva behållit för sig, i fall fördraget i Washington aldrig understecknats. Att underhandlingarna beträffande detta fördrag var hans administrations förnämsta handling, det var alltjemt hans åsigt, och det utomordentliga emottagande, som England gaf honom, borde vara att anse som ett slags belöning och erkännande.

Jag hade i och för min tjänst uppehållit mig några år i England, då general Grant gjorde sitt besök derstädes.

Jag hade föreställt mig, att han skulle komma att mottagas af de mera framstående personerna på ett sätt, som öfverensstämde med hvad deras egen ställning fordrade liksom ock hvad de voro skyldige hans ryktbarhet och ära, men den allmänna hänryckning, som hans ankomst uppväckte, var ett under. Den kan ej förliknas vid något annat än ovationerna i hemlandet omedelbart efter kriget. Gatorna illuminerades, triumfbågar bygdes, och festedagar, då allt arbete nedlades, påbjödos, när han väntades till någon stad; hela menigheten trängdes för att kunna komma åt att få se honom, och alla voro så ifriga att få trycka hans hand, som någonsin de, han kommit till hjälp och frälst. Hvarje större stad gaf honom ett officiellt mottagande, och gäst var han både hos drottningen och prinsen af Wales. Lord Warncliffe, den bittraste fiende, Unionen egde ibland adeln, sade, då han vid en offentlig middag föreslog hans skål: »Om general Grant varit engelsman, så skulle jag ej i dag besvarat skålen för öfverhuset, ty han hade då varit en hertig.» Och ständigt baserades vid alla möjliga tillfällen Englands entusiasm för honom på den grundvalen, att han, ehuru en stor krigare, hade såsom president hänvisat en allvarsam international tvistighet till handläggande inför ett fredligt tribunal i stället för en uppgörelse genom krig.

Samma enkelhet, som han alltid utvecklat uti Galena, bibehöll han äfven vid konungars bord. Någon belackare i England ansåg sig böra kritisera hans brist på språksamhet och hans jämförelsevis enkla uppträdande; detta föranledde den nuvarande earlen af Derby, en man, som kunde sympatisera med honom i båda dessa afseenden, att förklara, att Grant stod utom all kritik. En man, som hade kunnat utföra allt det, som han visste att Grant uträttat, och ändock bibehållit sin flärdfrihet och sin enkelhet, måste vara en stor man. Detta var ock den allmänna meningens utslag.

Som hela världen vet, räckte hans triumftåg under årtatal. Han reste genom alla Europas länder samt de viktigaste uti Asien och Afrika, och under hela denna tid erfor han sådana bevis på aktning, som aldrig någon man före honom åtnjutit. Hvarken en gången tids eller våra egna dagars förnämligaste personer ha någonsin gjort en resa, som är att förlikna vid hans. Öfverallt rönte han ett mottagande, som om han varit världsherskarens jemlike. Europas suveräner, sultanen i Turkiet, czaren i Ryssland, påfven, kediven, kejsarne af Tyskland, Kina och Japan, mötte allesammans honom som sin like. Czaren tog honom vid handen och förde honom till en soffa, och der talade han riksstyrelse med honom, jemförde erfarenhetsrön och frågade, huru han bar sig åt, när hans ministrar gjorde honom förtret, och hvad han i allmänhet vid påfallande händelser brukade taga sig till, under det att Gortschakoff stod bredvid och hjälpte sin herre med ett ord eller en fras, när hans engelska ej räckte till. Någoting af ungefär samma art hände honom hos Tysklands kejsare; mikadon och kungen i Siam voro ifriga att få lära sig politik af honom. Kommo så i ordningen statsmännen sjelfva — Bismarck, Beaconsfield och Gambetta, de kunde närma sig honom, så som de ej kunde till en suverän, och de visade sig fullt ut lika villiga alla tre att få jemföra iakttagelser med en amerikansk president, och enahanda var förhållandet med andra högt stående personer. Grant, som var en genuin demokrat, gaf sig äfven in bland sjelfva folket och samtalade med det, studerade och förstod det så, som ej någon suverän eller aristokrat skulle mäktat göra; på detta sätt undersökte han trenne olika slags erfarenhet: monarkernas, statsmännens och folkets, och som han, såsom jag redan sagt, var en genomgående demokrat och republikan, så trodde han på folket, och därför att han sjelf var en af folket, bibehöll han ej allenast enkelheten i smak och vanor, oaktadt han var midt uppe uti hofvens prakt och

verldens smicker, utan äfven sin fasta tro på det republikanska statsskicket och den amerikanska karaktärens öfverlägsenhet. Han såg det högsta och bästa, som den moderna civilisationen har att framvisa, och han återvände en, om möjligt, bättre demokrat, än han var, då han påbörjade sin resa.

Efter revolutionen.

C. T. Odhner: Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering. Första delen 1771—78.

Få tidevarf i historien hafva så förmått draga till sig efterkommandes uppmärksamhet och intresse som den gustavianska tiden. Snilletts glada lekar och hovvets ystra öjen, de storslagna planerna till fosterlandets höjande och de fint spunna intrigerna, det fina vettet och skönhetens behag — allt detta tillsammans har spriddt ett skimmer öfver tredje Gustafs dagar, som tjusat både den yfverborna svenskhetens och det snillrika lättsinnets beundrare. För en liffig fantasi erbjuder också denna tid både rikt material och ett stort spelrum.

Ej underligt därför, att vår literatur är så rik på bidrag till denna tidshistoria. Mindre rik på snillen än på talanger har den gustavianska tiden efterlemnats massor af mer eller mindre färglagda memoarer, hvilka efter hand utgifvits och i allmänhet med förtjusning mottagits af en publik, som mera älskar det lysande och pikanta än den allvarliga forskningen. Med förkärlek har äfven under de sista 20 åren den yngre historiska skolan i vårt land gjort denna tid till föremål för sina forskningar, och värdefulla bidrag hafva af densamma lemnats till dess historia.

Vägen har sålunda hastigt nog banats för en pragmatisk skildring af Sveriges historia under Gustaf III:s regering. Utförandet af detta verk torde icke hafva kunnat råka i lämpligare händer än prof. Odhners. Ledd af den öfvertygelsen, att det politiska betraktelsesättet af historien är det enda tillfredsställande, låter han sig icke förledas att göra folkets historia till konungens och sålunda på det sätt gruppera händelserna och verken, att de hufvudsakligen

tjena till att belysa hans och de mest framstående personernas i hans omgifning karaktär. För honom gäller det förnämligast att undersöka och uppvisa folkets yttre och inre tillstånd, samt betydelsen för dess utveckling af hvarje viktigare händelse och handling. Hvad framställningen härigenom möjligen förlorar i poesi, det vinner den i sanning. Prof. Odhner glänsar icke med en lysande stil: hans framställning är stundom något torr; men han har i stället så mycket större förmåga att gruppera och att framhäfva hufvudsaken i allt.

C. G. Malmström slutar sitt berömda arbete »Sveriges politiska historia från Karl XII:s död till statshvälfningen 1772» med följande ord: »Det gälde nu — efter revolutionen — att återställa rikets sannskyldiga oberoende af främmande inflytelser; det gälde att föra statsskicket på en rätt medelväg, der hvarken någon »envälds, allom bjudande och rådande suverän konung», ej heller några »maktägande ständer» skulle kunna sätta sig öfver lagen och taga all makt till sig.» Huruvida allt detta lyckades, huruvida den nya regeringsformen utvecklades så, att den skapade och tryggade ett sundt förhållande mellan samhällsmakterna, huruvida partiandan för alltid var qväfd, det utländska inflytandet tillintetgjordt och fosterlandssinnet herskade, huruvida konungen sjelf förmådde uppfylla alla de pligter, som den nya författningen honom ålade, och motsvara de förhoppningar och den tillit, som hans ord och handlingar ingifvit — allt detta tillhör Gustaf III:s historieskrifvare att förtälja».

Det är denna uppgift prof. Odhner söker fylla och fyller på ett sätt, som lemnar föga eller intet öfrigt att önska.

I de båda första kapitlen skildrar prof. Odhner Gustaf III:s båda första regeringsår till och med revolutionen. Det är naturligt, att han här ej har mycket att tillägga till Malmströms skildring. Likaledes kan hans teckning i följande kapitel af Sveriges yttre politik närmast efter statshvälfningen ej innebära mycket nytt för den, som känner E. Tegnér's förtjenstfulla afhandling härom i Historiskt bibliotek.

Såsom prof. Odhner framställer, var 1772 års regeringsform ett försök att sammanjemka två olika, för att icke säga motsatta tidsriktningar och inflytelser. Å ena sidan den upplysta despotismen, som så väl öfverensstämde med

Gustaf III:s karaktär och åskådningssätt, och som förordades icke blott af inflytelserike statsmän, utan äfven af flere af tidens modförfattare, t. o. m. af Voltaire. Å andra sidan den riktning, som fordrade reformer ej blott *för* folket, utan äfven *genom* folket. Den på Gustaf III inflytelserikaste förespråkarskan för den politiska friheten var utan tvifvel grefvinnan d'Egmont. I sept. 1771 skref hon till Gustaf III: »Jag tror, att ed. m:t skall bereda svenskarnes lycka genom att utvidga eder makt; men om ni ej sätter gränser derför, hvilka edra efterträdare ej kunna öfverskrida och hvilka göra edert folk oberoende af en konungs dårskap, en mätress' nycker och en ministers ärelystnad, skall eder seger föranleda dessa missbruk, och ni skall inför efterverlden bära ansvaret derför!»

Hvilket inflytande den ena eller andra uttalade meningen än må hafva haft på Gustaf III, säkert är, att han väl insåg både olämpligheten och omöjligheten af att införa ett despotiskt styrelsesätt. I Gustaf II Adolfs regeringssätt trodde han sig hafva funnit den ideala medelvägen mellan despotism och frihetstidens statsskick, på samma gång som det obestämda och outvecklade deri öfverensstämde med hans lynne och intresse: det lemnade i hans hand att efter godtycke draga åt sig eller släppa efter regeringstyglarne.

Naturligt är på grund häraf, att 1634 års regeringsform i mycket skall ligga till grund för 1772 års. Så med afseende på förvaltningens organisation, riksrätten m. m. Men 1720 års regeringsform kunde icke heller helt och hållet lemnas utom betraktande vid författandet af den nya grundlagen. Beklagligtvis betraktade emellertid Gustaf III 1720 års regeringsforms principer och stadganden mera såsom en varning än såsom en rättelse.

Man har såsom ett grundfel i 1772 års regeringsform framhållit det ringa inflytande och den obestämda ställning, som gifvits ständerna. De hade icke rätt att sammankomma på bestämda tider, icke rätt att granska rikets protokoll eller ställa rådet till rätta, ej en gång rätt att bestämma statens utgifter eller granska statsförvaltningen. Obestämdt var, på hvilket sätt ett lagligt riksdagsbeslut skulle tillkomma, eller huruvida ständen egde initiativ. Detta allt var dock ingalunda det värsta felet. Ständernas ställning var ingen brännande fråga, eftersom det måste blifva en naturlig följd af den under slutet af frihetstiden rådande

korruptionen, att deras sammankallande skulle uppskjutas till dess regeringen trodde sig kunna förhindra främmande makter från att återupplifva det gamla mutsystemet.

Värre var, att icke i regeringsformen tillförsäkrades rikens råd ett jemnt och regelmässigt inflytande på ärendenas gång. Rådsherrarne skulle »råda k. m:t i rikets angelägna värf och ärenden», men endast i några få fall ovilkorligt och själfkrafda, eljes blott då; när »de af k. m:t derom rådfrågas.» I de flesta fall var nämligen konungen förpligtad att blott inhemta de rådsherrars mening, »som om rådande ärenden kunnige äro och k. m:t dertill kallar». En verklig konstitutionel rådkammare saknades således. Detta hade dock varit så mycket mera af behovet påkalladt, som icke riksdagen sammanträdde på bestämda tider.

Denna brist i regeringsformen skulle emellertid icke hafva blifvit så synnerligen märkbar, ifall Gustaf III hade haft sinne för lagliga former. Men han var alltför benägen att sätta sig öfver dem, när de stodo i vägen för hvad han ansåg rätt och nyttigt. »Liksom många andra regentsnillen», säger Odhner, »hyste Gustaf III alltför höga tankar om geniets rätt och makt i verlden; skulle väl några lagparagrafer hindra honom från att göra hvad han visste vara för landet nyttigast?»

Härtill kom att Gustaf III, såsom redan antydts, ej fattade den politiska frihetens värde och betydelse. Hans eljes vanligen klart skådande blick fördunklades dels genom skräckbilderna från partitiden och dels genom de stolta herskaregestalter bland hans samtida, hvilka på den upplysta despotismens väg blifvit sina folks välgörare och nu lockade till efterföljd. Karakteristisk för Gustaf III:s uppfattning af en tillbörlig politisk frihets gränser är den nya tryckfrihetsförordning, som han utfärdade. Enligt den samma skulle såsom högmålsbrott bestraffas allt, som »qväljer vår och rikets majestät, höghet och rätt», och dertill kunde hänföras nästan hvarje klander af regeringen och dess åtgärder. Alltså frihet att diskutera alla politiska frågor, så länge de voro oafgjorda, men förbud att klandra de fattade besluten,

Man har stundom plägat framställa skilnaden mellan den förra och den senare delen af Gustaf III:s regeringstid så skarp som motsatsen mellan ljus och mörker. Vid läsningen af prof. Odhners arbete finner man oriktigheten i att antaga en sådan hardt när oförmedlad motsättning. Redan

tidigt varnade man de vådor, hvarmed de mindre fördelaktiga dragen i konungens karaktär hotade landet. Frön, som sedan uppspirade och buro onda frukter, såddes ut under den »lyckliga» tiden af Gustaf III:s regering.

Men endast efter hand framträdde de dåliga dragen i konungens karaktär och regeringssätt. Sjelf visade konungen i början mycken återhållsamhet, och hvad som brast härutinnan öfverskyldes till fullo af de reformer, som under hans första regeringsår genomfördes i förvaltningen. Dessa reformer voro så stora och genomgripande, att äfven den gamla författningens uppriktiga vänner tills vidare med undergifvenhet funno sig i sakernas nya skick.

Redan under enväldets dagar hade adeln och embetsmännen vant sig vid godtycke och sjelfsväld. Frihetstidens statskick gjorde embetsmännen till den i politiskt hänseende herskande klassen. Adeln var hufvudsakligen en embetsmannaklass, presteståndet bestod uteslutande af kyrkans tjänare, och borgareståndet utgjordes till större delen af borgmästare och rådmän. För att de tre af embetsmän beherskade stånden skulle så mycket säkrare kunna förblifva i besittning af makten, uteslöto de bondeståndet från riksdagens egentliga medelpunkt, sekreta utskottet. Man kan lätt föreställa sig, till hvilka missbruk det skulle leda, då sålunda embetsmännen voro på en gång »redovisande och redofordrande». Godtyckligheter och underslef inrotade sig på nästan alla områden och vunno genom åldern ett slags häfd. Hela uppbördsverket hade råkat i den största oreda, och kronobetjeningen tillät sig en mängd sjelfsväld. De till härens, landsstatens och presterskapets underhåll anslagna räntorna och tionden hade olagligt stegrats af indelningsinnehafvarne. Hvad rättsskipningen angick, så var det ej blott uppsigt öfver de underordnade myndigheterna, som saknades. Äfven inom öfverdomstolarne saknades det nit och den oväld, som vederborde. Särskildt hade Göta hofrätt förvärfvat sig ett dåligt rykte härutinnan. I hela centralförvaltningen rådde den största villervalla och skröplighet.

Understödd af åtskilliga af det gamla mösspartiets män, framför allt justitiekanslern Lilliestråle, grep sig konungen med ifver och energi an med reformarbetet på detta vidsträckta arbetsfält. En grundlig räfst anställdes öfver allt i riket med embetsmännen och de felaktige straffades. Duglige och kraftfulle män ställes i spetsen så väl för länen

som de centrala embetsmännen, och öfver rättsskipningens oväld och skyndsamhet höll konungen sträng hand.

Oaktadt alla sina ansträngningar för landets materiella förkofran hade frihetstiden slutat med ekonomisk och finansiell ruin. Statsverkets ställning var förtviflad, myntväsendet befann sig i den största förvirring, och hela landets materiella odling var genom näringarnas förfall skakad i sina grundvalar. Att ordna myntväsendet, återställa jernvigten i rikets finanser och gifva nytt lif åt näringarna var det invecklade problem, som förelåg till lösning för den regering, som tagit styrelsen i arf efter rikets maktegende ständer.

En betydande del af prof. Odhners arbete är egnadt år skildringen af de ekonomiska missförhållandena och statsmännens sträfvanden att afhjelpa desamma. I spetsen för reformarbetet gingo den bekante finansmannen Liljencrants och — man skulle icke tro det — det numera så konservativa kommerskollegium, då för tiden ett genom frisinnad uppfattning och initiativ utmärkt embetsverk. Det är med synnerligt intresse man läser redogörelsen för de märkliga förslag till näringarnas upphjelpande, som afgåfvos af Liljencrants, kommers- och kammarkollegierna. Ett förbättradt skatteväsen, storskiftens genomförande, handelns frigörande, skråtvångets lättande voro grundtankarne i dessa betänkanden. Mycket af hvad sålunda föreslogs blef också genomfördt och bar frukt i ökad välstånd för den stora massan af det svenska folket. Mycket finnes också i dessa betänkanden, som förtjenar läsas och begrundas äfven i våra dagar.

Den viktigaste delen af det stora finansiella problemet var emellertid myntfrågan. Innan den var löst, kunde man icke vänta någon uppblomstring i näringarna, och ej heller kunde statens finanser ordnas, så vida icke kronan genom en realisation sattes i tillfälle att träffa en uppgörelse med banken och återfå sina till banken afträdda inkomster.

Måste sålunda realisationen sättas främst på regeringens program, så var hon också förenad med de största svårigheterna. I ingen fråga voro meningarna så delade och utgången så beroende på oförutsedda omständigheter. Hårtill kom, att regeringen i denna sak ej kunde handla med samna frihet som eljes: hon hade visserligen fått i uppdrag af riksdagen att ordna myntväsendet, men blott i samråd med bankofullmäktige. Det är också med spänd uppmärksamhet,

som man läser redogörelsen för förberedelserna till och underhandlingarna om 1777 års myntrealisation. Å ena sidan förordar Liljencrants med öfvertygelsens hela värme realisationen, hvaraf hela landets välfärd och statsverkets bestånd vore beroende. Vål var realisationen ett vågstycke, men, sade han, detta vågstycke måste äfventyras, ty eljes är ingenting annat att vänta än fattigdom och ruin. Å andra sidan stodo bankofullmäktige. Med skärpa framhöllo de svagheten i de grunder, hvarpå realisationsplanen hvilade, och påpekade hurusom den minsta ogynsamma omständighet, t. ex. en kris, en missväxt eller ett krig kunde bringa hela företaget på fall. Konungens maktspråk tvang bankofullmäktige till eftergift. Allmänt bekant är, huru framgången följde det djerfva företaget.

Äfven för en finansier sådan som Liljencrants var det omöjligt att få statens inkomster och utgifter att gå jemnt i hop, så länge konungen ej kunde förmås att med sparsamhet handskas med statens medel. Statsinkomsterna växte år ifrån år genom näringarnas uppblomstring — men statsbristen växte i ännu större proportion. Det var för att skaffa medel till statsbristens betäckande, som Liljencrants framlade det bekanta förslaget, att bränvinsbränningen måtte förklaras för ett regale. Sedan förslaget blifvit underkastadt en sträng kritik och i anledning deraf modifierats i åtskilliga afseenden, utfärdades 1775 års cirkulär, hvarigenom bränvinsbränningen förklarades för ett regale, som skulle ställas på förpaktning. Det visade sig emellertid snart, att stora svårigheter mötte att erhålla förpaktare. I följd häraf nödgades regeringen besluta att utsträcka anmälningstiden till hösten 1776.

»Det hade — säger Odhner med skäl — varit en lycka för landet, om man vidhållit detta beslut, ty det föreliggande förslaget, om än behäftadt med olägenheter, hade lätt kunnat förbättras. Hade man låtit saken mogna och allmänheten fått vänja sig vid det nya systemet, är det möjligt, att man till slut lyckats.» Men kronans trängande behof tälde intet uppskof, och konungen började nu lyssna till det förslag, som framställdes af den uppfinningsrike frih. G. G. Wrangel, »bränvins-Wrangel» kallad, att man skulle öfvergifva förpaktningssystemet och kronan sjelf öfvertaga bränvinsbränningen. I en olycklig stund lyssnade konungen

till detta förslag, hvares genomförande blef så förderfbringande för landet.

Vi hafva här sökt framhålla några af de märkligaste delarne af prof. Odhners arbete. Åtskilliga nödgas vi af brist på utrymme förbigå, såsom t. ex. hans framställning af försvarsväsendets utveckling och af 1778 års riksdag. Det bästa af allt har förf. sparat till sist. I slutkapitlet lemnar han en med öfverlägset mästerskap utförd skildring af den andliga odlingens tillstånd i Sverige under den första delen af Gustaf III:s regering.

Vi sluta med att uttala den förhoppningen, att vi snart måtte få se en ny del af detta arbete. För visso skola ämnets allmänna intresse och arbetets kärnfulla beskaffenhet bereda detta prof. Odhners senaste verk stor spridning i vårt land, der allmänheten sedan gammalt gjort sig känd för att med förkärlek studera historisk litteratur.

V. K—r.

Moderna verldsförbättrare.

Henry George

af

Karl af Geijerstam.

2.

Jag har i min föregående uppsats sökt lemna en redogörelse för innehållet i H. Georges arbete »Framåtskridandet och Fattigdomen». I denna vill jag dels bemöta åtskilliga af G:s satser, dels söka sammanställa arbetets alla delar och söka visa, hur hans åsigter inom de olika områdena kommit att taga den form, de erhållit i detta arbete, som ju utgör icke allenast ett försök till lösande af det sociala spörsmålet utan äfven en framställning af förf:s hela lifsåsigt.

Jag vänder mig då allra först emot hans utfall mot den äldre nationalekonomiska läran, att arbetslönen tages ur kapitalet, och hans påstående, att under inga förhållanden ett förskott från kapitalets sida göres. Hvarför förf. är så ifrig att bevisa denna sats, är ganska tydligt: han har fått syn på den rol, jordräntan spelar, han har blifvit öfvertygad om, att denna tager de betydligaste anparterna ur arbetarens produktionsresultat, och då å andra sidan kapital icke är annat än resultatet af ett äldre arbete, och kapitalvinsten sålunda betalning för ett äldre arbete, anser han en »konflikt mellan arbete och kapital» vara en *logisk* motsägelse. Detta är dock endast en produkt af ofruktbart teoretiserande. Om man betraktar verkligheten, måste man med fasthållande af den vigt, som förf. tilldelar jordräntan, inse, att äfven kapitalet har en i sin natur inneboende öfvermakt.

Hvad först och främst det påståendet beträffar, att något förskott från kapitalets sida aldrig skulle förekomma, tror jag, att det i min förra uppsats efter G. citerade exemplet om båten erbjuder det allra bästa beviset på motsatsen. De samhällsindivider, som arbeta på förfärdigandet af båten, få sina behof tillfredställda af de öfrigas arbete, ja, hela båtarbetet skulle aldrig komma i fråga, om icke arbetet i allmänhet vore så gifvande, att en del af samhällets krafter kunde egnas åt anskaffandet af sådant, som icke afser att tillfredställa de dagliga behofven, utan som bidrager att göra framtida arbete mera gifvande. Ha icke i detta fall några samhällsindivider förskotterat andra deras lifsuppehälle, fast detta förskott icke gjorts för intet? I denna mening hävva de äldre nationalekonomerna alltid framställt förskottet. Hur starkt framhåller icke John Stuart Mill, att genom kapitalets förbrukande nya produkter komma till stånd, så att dessa nya förnödenheters värde väl uppväger det konsumerade kapitalets. G. har ovilkorligen rätt i sitt påstående, att hvad arbetaren uträttat under en dag, mer än uppväger i värde, hvad han mottager af arbetsgifvaren i arbetslön, men saken har en annan sida. Det arbetsresultat, som arbetaren lemnar åt arbetsgifvaren, är icke en så kurant vara, som den betalning han erhåller. Denna senare (penningen) är så lätt utbytbar, att den kan förvandlas i snart sagdt hvad som helst till motsvarande värdebelopp. Hvad arbetaren behöfver, är i främsta rummet kläder, föda m. m., med ett ord de förnödenheter, som afse tillfredställelandet af existensbehofven. Det, som arbetaren lemnat åt arbetsgifvaren, blir icke en kurant vara förr än efter en längre tids förlopp. Arbetsgifvaren mottager ett värde, hvaraf han först i framtiden njuter frukterna; sina existensbehof får han tillfredställda genom ett föregående arbetes resultat. I denna bemärkelse fattadt, förefinnes förskottet oupphörligen inom nutida arbetsformer. Det allra bästa beviset för, att förskott eger rum, ligger deri, att ju större det arbete är, som skall företagas, desto större kapitalmassa erfordras. Om inom ett land en jernväg skall byggas, fordras, att antingen inom landet dertill finnas tillräckliga kapitaler för underhåll af arbetare, eller att det är möjligt att utom landet få upplåna sådana. Att denna viktiga sanning icke får förbises, om man vill undvika felslut, visar G. allra bäst: han kan aprioristiskt icke tro på en konflikt

mellan arbete och kapital, och därför förnekar han all öfvermakt från kapitalets sida, då han funnit jordröntan vara den viktigaste orsaken till den inom alla civiliserade samfund existerande fattigdomen.

Är det då så säkert, att de stora vinsterna göras endast genom eganderätt till jord? Är det så säkert, att rikedom hopas på en hand endast till följd af jordröntan? Hur mången grosshandlare, som icke egt en kvadratfot jord, utan betalar hyra för det lilla kontor, der han sitter och arbetar, har icke derifrån »arbetat ihop» oerhörda förmögenheter! Hvarifrån har han fått sin vinst? Hur skola vi benämna denna inkomst? Dels är det lön för hans arbete, dels riskpremie, dels egentlig kapitalränta. De stora industriella företagen, som äro grundade med stor kapitalmassa, lemna en betydligare del af vinsten åt företagarna, och arbetslönerna blifva icke högre än hvad den vanliga marknadens betingar. En gynsam konjunktur kan mången gång gifva en oerhörd vinst åt den förste företagaren inom ett yrke, en vinst, som endast är att betrakta som företagarens; den behöfver icke grunda sig hvarken på monopol eller på eganderätt till jord. Dessa stora företagsvinster draga därför en betydande del från arbetets resultat. Och när en kris kommer, och arbetsgifvaren förlorar, blir det hård nöd för arbetaren, ty de »riskpremier», som de höga vinsterna egentligen skulle representera, äro endast allt för ofta *konsumerade*; de komma icke de egentliga arbetarna till godo, endast arbetsgifvarne.

Hvad är det, som man egentligen har att invända mot strejken som bot för låga arbetslöner? Jo, att den är maktlös! Egaren till kapital har medel för sitt uppehälle under den närmaste tiden, icke så arbetarne. Dessa äro många till antalet, hvarför deras blotta underhåll stiger till betydligt högre belopp, än den förlust, som arbetsgifvarne göra genom att deras fasta kapital ligger obrukadt. Allt kapital har därför en stor öfvervigt öfver arbetet, ty egaren till kapital har under den närmaste tiden medel för tillfredställande af de dagliga behofven. Det är svårare för arbetet att icke få sysselsättning än för kapitalet. Sant är, att båda behöfva hvarandra för att erhålla någon inkomst, men arbetet representeras af lefvande varelser med tvingande behof, hvilka drifva människorna till att arbeta på snart sagdt hvilka vilkor som helst. Detta ligger helt och hållet i ka-

pitalets natur. Den, som har samlat ett förråd, har en öfverlägsenhet öfver den, som är utan, och som icke har utsigt att skaffa sig något genom att vända sig till jorden, som är tagen i beslag. Han måste då hålla till godo med, hvad kapitalisten bjuder honom. Jag tror icke, att man för en sannings skull bör förbise eller underskatta en annan.

Författarens häftiga och hänsynslösa uppträdande mot den Malthuska teorin är kanske den svagaste punkten i hela arbetet, ty förf. kan här icke hålla sina känslor, sina sympatier och antipatier, inom tillbörliga gränser; han begagnar sig mångenstädes mer af hånets och qvickhetens vapen än af det lugna räsønnemanget. Han är icke heller förutsättningslös i sin forskning, utan man märker tydligt att han utgår från *den förutfattade åsigten*, att det måste finnas tillräckligt med underhållsmedel för alla menniskor. Han synes dervid icke tänka på djuren; deras inbördes kamp och strid lemnar han alldeles å sido; den tyckes han icke finna oförenlig med en allgod guds tillvaro. Att djuren slitas om födan, och att den svagare blir utan, det är icke enligt hans uppfattning stridande mot tron på en gud, som leder allt efter goda och rättvisa lagar. Frågan om öfverbefolkning synes han mig endast hafva invecklat, icke klargjort. Och dock är hans uppträdande gent emot de Malthuska lärorna mycket förklarlig, och han har i synnerhet funnit *en* sanning, hvilken han visserligen öfverdrifver, men som i alla händelser bör tagas vara på.

Säkerligen har mången, som något sysselsatt sig med de nationalekonomiska frågorna, gjort sig den frågan: hvart hafva alla fördelarna af den så mycket omtalade arbetsdelningen och de menskligheten höjande, nyttiga uppfinningarna tagit vägen? Då man läser början af nationalekonomiken, måste det ovilkorligen slå en tänkande menniska, huru oerhördt människans produktiva kraft växt. Med samma arbetskraft erhålles ett mångdubbelt resultat inom nästan hvarje produktionsgren. Men hvem har vunnit på detta? Den hittills gängse nationalekonomiken har svarat, att tillväxten i produktiv förmåga har varit för liten i proportion till den ökade folkmängden. Häremot genmäler G., att det dock aldrig funnits sådana rikedomar som nu, hvarför man kan hafva skäl att hoppas på en verklig förbättring *genom en omgestaltning af de sociala förhållandena*. Det ligger något hopplöst i den Malthuska teorin,

som en så lifskraftig natur som G:s icke kunnat tro på. Det är enligt den samma icke lönt att tänka på att ändra samhället förrän man minskat folkmängden, då dennas storlek vore den egentliga orsaken till fattigdom. Jag tror, det så väl G:s lära som Malthusianismen innehålla viktiga sanningar. G. har till full evidens, synes det mig, visat, att i de flesta fall hittills icke någon öfverbefolkning existerar, då produktionsresultatet i allmänhet blifvit mera storartadt i och med folkmängden. Men Malthusianismen innebär den sanningen, att det gifves en gräns för produktionen, just i de naturliga krafterna. Det är sant, att i och med folkmängden ökas betydelsen af samverkan till en viss grad, men å andra sidan — kunna dessa fördelar, som vinnas genom samverkan, stegras i det oändliga?

Hvad jag menar med, att båda parterna uttala en viss grad af sanning, inses bäst genom sammanställningen af tvenne paradoxer, hemtade från G. och John Stuart Mill, hvilken af G. anfaller som en representant för den Malthuska läran. John Stuart Mill säger: under alla förhållanden kan ett mindre antal människor lättare erhålla sitt uppehälle än ett större. H. George säger deremot: på hvilket civilisationstadium som helst kunna flere människor lättare erhålla uppehälle än färre. Här ligga bådas öfverdrifter i öppen dag. Icke kunna fördelarna af samverkan komma till någon slags rätt, då människornas antal är helt litet, men å andra sidan icke tillväxa fördelarna af samverkan obegränsadt. Att sanningen här ligger någonstädes emellan dessa båda ytterligheter är uppenbart. De fördelar, som vinnas genom ökad samverkan vid befolkningens tillväxt, måste slutligen motvägas af de olägenheter som produktionen får att kämpa med, då människan måste tillgripa allt sämre jord.

Från en annan sida sedt är detta förf:s angrepp på Malthusianismen beklagligt. Det är i allmänhet förhållandet, att det stora flertalet människor icke har så synnerligt stort behof af klarhet och vetenskaplighet i sin uppfattning, och dock — längta de efter en ordnad kunskap och framför allt antagliga skäl för sina åsikter. Nu förefaller Malthusianismens konsekvens, att det är samvetssak för en hvar att icke inom äktenskapet föda för många barn, de allra flesta människor motbjudande; de äro enligt den kristna religionen vana att betrakta antalet barn inom familjen, som

en sak, hvarvid de intet kunna göra, och deras bekvämlighetskänsla och kärlek till befrielse från förtänksamhet stämma i detta fall för ovanlighetens skull öfverens med religionens bud; med ett ord: fullständig ansvarsfrihet önskar sig den stora mängden menniskor i detta hänseende. Men dessutom vilja de så gerna hafva ett stöd i den nyare vetenskapen. Och detta lemnar dem G. d. v. s. allt hvad som göres dem behof. Verklig vetenskaplighet är icke så starkt efterfrågad, det behöfs bara en liten smak, en liten doft deraf. Genom hela sitt räsonnemang borttager G. en vigtig förutsättning för att de konsekvenser, som den Malthuska läran medför, skola kunna komma till sin rätt. Det kan icke från någon synpunkt sedt vara lyckligt att i allmänhet många barn födas inom äktenskapen; jo, om man tror, att ett folks välmåga mätes af folkmängden, hvilket är en gammal föreställning, som lefver kvar från den tid, då krigen fordrade mycket folk till hären men från någon annan synpunkt tror jag icke, man kan förorda ett allt för stort antal barn inom hvarje äktenskap. Ett menniskopar kan icke gifva uppfostran åt flera än 2 à 3 stycken; d. v. s. en uppfostran, som sätter dem i stånd att blifva fria och ädla menniskor. Samhällets lycka kräver mera af kvaliteten än af kvantiteten. Den Malthuska läran inför som en *moralprincip* att icke föda för många barn, men G. vill återföra dessa förhållanden på en primitivare ståndpunkt, som lemnar detta åt slumpen.

Jag tror derfor, att förf. på det rent nationalekonomiska området gjort sig skyldig till ett dubbelt misstag: å ena sidan har han förbisett den sanning, som ovilkorligen utgör Malthusianismens kärna, att i naturkrafterna finnes en gräns för det antal menniskor, som kunna lefva ett lyckligt lif, och å den andra förnekar han den öfvermakt, som kapitalet har och hvilken sätter detta i stånd att utkräva en allt för stor andel af arbetets resultat. Visserligen gör han ett försök att visa, det människans antal skulle tillväxa långsammare, då hennes själsodling står högre, men detta bevis är allt annat än tillfredställande. Han har mera uttalat det som något att hoppas på, och innersta grunden till hans hopp ligger i hans tro på naturens godhet mot menniskan, men denna föreställning har allt för många gånger blifvit motbevisad af vår erfarenhet för att vi dervid skulle kunna fästa någon säkrare förhoppning.

Mot åtskilligt af hvad förf. säger i tionde boken skulle jag vara mycket böjd att göra invändningar och möjligen försöka en längre undersökning, om icke ämnets storlek derifrån afskräckte mig. Så t. ex. mot hvad han säger om människans oföränderlighet under utvecklingen, och hans påstående, att det är den milieu, som människan själf skapar som håller henne tillbaka. Hvarför skulle människan vara den enda organiska varelse, som icke utvecklats? Skulle det verkligen i medeltal icke vara någon skillnad mellan civiliserade och ociviliserade rasers afkomma? Jag vill häremot endast framhålla Galtons undersökningar om Englands store män och deras afkomma. Galton indelar Englands betydligare män i store och framstående; af det förra slaget räknar han ungefär en på en million; af det senare en på tiotusen. Ett barn ur hopen har således en milliondels eller en tiotusendels möjlighet att blifva stor eller framstående respektive; genom undersökning af förhållandena har Galton uppvisat, det söner till store och framstående män hafva en fjerdedels möjlighet. Hvilken oerhörd skillnad i möjlighetsgrad detta är, förstår en hvar, som vet hvad som menas med en milliondels möjlighet. Huru gränslöst orimligt är icke också G:s förnekande af ärftligheten. Just med afseende på själslivets finesser märker man tydligast dess verkningar. Förf. polemiserar mycket emot åtskilliga skriftställare, som se utvecklingen främjas af det naturliga urvalet, och hvilka enligt hans påstående alltid utelemna det faktum, att så många äldre folk hämmats i sin utveckling, något, som de aldrig skulle bemödat sig om att förklara. Som jag i min föregående uppsats nämde, kommer förf. till det resultat, att de samhällsformer, som folket själf skapar, blifva den egentligen orsaken till folkets hämmade utveckling. Det återstår dock här en liten enkel fråga, som ovilkorligen uppställer sig för en vetgirig eller nyfiken människa, och den lyder så: hvarpå beror det innerst, att folket skapar sig dessa former, som äro så skadliga, och hvarför kan det icke afkasta dem? Är folket orsaken till formerna eller äro formerna orsaken till folkets skaplynn och inre karaktär? G. säger å ena sidan, att folket skapar sina samhälliga former, men å andra sidan, att dessa former hämma folket i dess vidare utveckling, men i så fall vore ju logiskt ändock folkets skaplynn den yttersta orsaken till stagna-

tionen, och således skulle, då ett folk hinner längre i utveckling än andra, detta bero på en olikhet i olika folks inre begåfning och styrka, hvilket åter förf. förnekar. Och det vore väl ock mycket underligt, om icke folkets karaktär vore den yttersta orsaken till så väl framsteg, som tillbakagång eller stillastående. Om vi européer befriade kineserna från deras hämmande kultur genom att befria dem från det förtryck, de sjelfve skapat, vore detta icke en följd af europeernas öfverlägsenhet? Om ett land nu genomförde det förslag, som G. i sin bok framställer, skulle då icke G. genast säga, att detta folk stode mycket högt i utveckling? Ett folks sociala former kunna icke i allt för hög grad öfverträffa den andliga utveckling, på hvilken det befinner sig. En vaxelverkan eger tydligen rum mellan ett folks andliga krafter och den sociala form, hvori det lefver, så att en högre, andlig ståndpunkt kan skapa om de yttre förhållandena, liksom ett folk kan höjas och förädlas af bättre samhällsformer, som några af dess visaste män genomfört, men allt för högt utöfver den andliga ståndpunkt, som folket i sin helhet innehar, är det svårt att tänka sig att reformerna kunna gå. Ett folk skapar sina egna sociala former; hvarje reform, äfven om den hemtas från ett annat lands erfarenhet, har ändock i den mening sin grund i folket sjelf, att den af detta *mottages* som något bättre.

Det är egendomligt att se, huru förf. blir osäkrare och otydligare, ju längre han kommer i sina generaliseringar. Hans tanke får då allt mindre rum; hans känslor och subjektiva åsigter allt mera. Lika säker och grundlig, som han är, då han afhandlar de rent nationalekonomiska frågorna, lika sväfvande blir han, då han kommer till undersökningen af de stora allmännesskliga frågorna. Man finner honom ofta använda sådana uttryck som gud, den evige, den rättfärdige; han talar om en försyn, som menniskorna hafva att tacka för uppfinningar och förbättringar, för alla framsteg på det materiella och intellektuella området; men han förklarar det vara en hädelse att i förtröstan på denna försyn lamt vänta på en förbättring på det moraliska området; han säger det vara en hädelse, ty man vill skjuta skulden för alla brott på gud; försynen skulle sålunda hafva inflytande endast på menniskans förstånd, icke på hennes vilja. De intellektuella framstegen hafva vi att

tacka försynen för; men menskligheten är skuld till den moraliska uselheten. Dumheten då! Hvem är skulden till den? G. talar dessutom om vissa eviga oföränderliga lagar, hvilka utvecklingen följer och hvilka det är en hädelse att genom en bön söka rubba. Lagarna tyckas ligga honom mera om hjertat än försynen. Han säger på ett ställe: ... »vi se, att den sociala utvecklingen styres hvarken af en särskild försyn eller af ett obarmhertigt öde, utan af en på samma gång oföränderlig och rättfärdig lag.» Denna lag skulle vara morallagen, till hvilken »det moraliska sinnet genom en plötslig åskådning kommer». Men då det är alla bekant, att moralen varit ganska olika hos olika folk, då t. o. m. olika individer och tänkare hafva ganska olika uppfattningar af hvad morallagen innehåller, hade det varit af nöden, att förf. utvecklat *sin* uppfattning af den samma. Likaså talar han om rättvisan som ett utredt fastslaget begrepp. Och dock är det ytterst svårt att i alla speciella fall uttala rättvisans fordringar.

Kanhända den yttersta orsaken till alla dessa motsägelser, hela detta senare, till en del entusiastiska, men orediga innehåll ligger deri, att förf. aldrig sysselsatt sig med att noggrant undersöka, huru våra generellaste begrepp uppkommit, och deri, att han icke gjort sig till godo den nyare psykologiska forskningens undersökningar om vår kunskaps relativitet. Han vill icke finna sig i det oundvikliga, att *vår* tillvaro liksom *allts* tillvaro, är oss en gåta, hvilken vi aldrig genom några slags ord eller ordsammanställningar för oss kunna klargöra; och derpå gör han sig slutligen skyldig till det logiska felet att tillämpa vårt förnufts kraf, att allt skall hafva ett ändamål, på vår och allts tillvaro. Om han genomtänkt, hur vårt lilla inskränkta begrepp »ändamål» uppkommit, hur rent »antropocentriskt» det är, skulle han icke uppstått det som en bindande nödvändighet för oss, att förklara vårt lifs gåta. Senare delen af hans framställning kan därför på sin höjd vara ett uttryck för en människas subjektiva tro, men den är icke klar och logiskt bindande.

Många äro icke de författare, som mäktat att i ett enda arbete sammanhålla ett så oerhördt material som det, med hvilket G. arbetar. Ty såsom förut har framhållits, har G. sökt att inom detta arbetes trånga ram framställa en hel lifsåskådning. Det innehåller icke allenast national-ekonomik och kritik öfver nationalekonomik, utan äfven

sociologi och kritik öfver sociologi, ja, dessutom filosofi och polemik mot andra filosofiska åskådningar. Häri ligger säkerligen en ganska stor svaghet hos förf. Jag tror, att arbetet skulle vunnit i hållning, om icke den senare delen funnits. Det hade icke blifvit så tilldragande, det är sant, ty många människor, som blifvit tilltalade af förf:s glödande, härliga språk, hänföras af dessa ologiska utgjutelser. Då en författare lyckats i en detalj, gifves det ju många människor, som framför allt önska höra hans åsigt i lifvets högsta frågor. Man är nyfiken att höra hvad »den store mannen», som blifvit ett orakel, tänker i den frågan och i den frågan. Så var t. ex. förhållandet med Darwin. Den stora allmänheten var ju färdig att spricka af nyfikenhet, hvad lifsåskådning han personligen hade, hvilka generelaste konsekvenser han drog af sina satser. Men den store Darwin teg visligen inför publiken med denna sak; han nöjde sig med att säga hvad som låg honom särskildt på hjertat, men man kan vara öfvertygad, att om han talat ut, han då icke skulle varit mindre samvetsgrann i sin bevisföring, i sina definitioner och termer, än hvad han var på andra områden. Man hade också väntat, att då G. gaf sig in på de stora allmänmenschliga lifsfrågorna, han skulle vara lika objektiv och förutsättningslös som i afhandlingen om lagarna för fördelningen, hvilken synes mig vara bokens kärna; endast under denna förutsättning hade den senare delen försvarat sin plats.

* * *

En amerikansk humorist säger, att det finnes tvänne slag missnöjda i verlden: de aktive och de passive. Det senare slagets representanter äro städse sorgmodiga så väl öfver sin egen lott som öfver andra människors åtgörande, men resultatet af deras missnöje är alltid lika med 0. Sådana missnöjda, som kunna räknas till det förra slaget, äro vanligen nöjda med hvad de sjelfva företaga sig, i synnerhet när det är fråga om deras egna utfall mot verldens dårskap; de äro glada och fulla af hopp om att verlden kan förändras, och anse dock, att den är från början till slut eländigt inrättad. De missnöjda af detta slag har mennisko-slågtet att tacka för alla dess framsteg och förbättringar.

En bättre representant för det förra slaget än H. George tror jag, man skall få söka efter. Han har en den allra djupaste och allvarligaste känsla af missförhållandena i världen; en känsla, som han icke låtit ligga obrukad i en obestämd form, utan som han genom noggran iakttagelse och samvetsgrant tankearbete utvecklade till en bestämd form, så att han kunnat bestämdt peka på mensklighetens fel och säga: här ligger faran för framtiden. När en människa på detta sätt behandlar en känsla af missnöje, verkar den förädlande på hennes själ, och den kan mana fram oväntade och för individen själf okända andliga krafter.

För G:s lifskraftiga natur måste det hafva varit omöjligt att handla på annat sätt. Och han kunde icke stanna dervid; han drefs med nödvändighet att söka botemedlen. Han undersökte den befintliga nationalekonomikens förklaringar af de sociala olyckorna, men var icke tillfredställd. Han sökte en egen grund, och så småningom har detta föreliggande arbete växt upp.

Jag tror det vara oriktigt att föreställa sig, det en förf:s egen inre tankegång någonsin gått samma väg, som han senare begagnar vid sin bevisföring. Vid dennas utförande herskar tanken enbart; och en författare söker framställa det hela i ett logiskt sammanhang. Men när en stor tanke växer upp inom en människa, erhåller hon sitt material successive och oberoende af sin egen tanke, af den erfarenhet, som lifvet gifver henne antingen som direkt erfarenhet eller genom böcker; och detta material ordnar och sofrar hennes tanke, en del då, en annan då, och det blir ett särskildt arbete att sammanställa och ordna de olika partierna.

Den herskande fattigdomen och dess motsats, den gränslösa rikedom och lyxen hafva säkerligen varit de företeelser, som allra först satt förf:s tanke i verksamhet. Man kan väl tänka sig, huru han i många år gått och väntat denna tanke i sitt inre, hur han grubblat på denna gåta. De öfversvallande skildringar af fattigdomens fasor, det bjärta framhållandet af motsatsen mellan fattig och rik, de förträffligt valda exemplen, allt tyder på ett mångårigt tankens sysselsättande med dessa företeelser. Ett annat förhållande synes också hafva oupphörligen sysselsatt förf:s tankegång, och det är jordspekulationen. Det är tydligt att han sett denna sak på nära håll, och att den gripit honom djupt.

Detta sätt att på grund af rikedom begagna sig af andras behof för att ur deras arbetsafkastning skaffa sig mera rikedom har upprört hans rättskänsla. Derför så mycket tal om orättvisan i ett sakernas tillstånd, der det är möjligt för den enskilde att pungslå sin nästa så en gros.

Hans utfall mot Malthusianismen står i nära sammanhang med dessa hans undersökningar. Det ser ut, som han verkligt vândats under den samma. Hans naturel, och hans derpå baserade lifstro kunna icke finna sig i den tanken, att alla icke skulle hafva rum i naturen. Det är säkerligen denna hans naturliga motvilja mot en sådan lära, som sporrat honom att söka hållbara skäl mot den samma. Han hade tydligen apriori den uppfattningen, att menniskan står såsom något mera afskildt inom naturen. Han ser i henne icke allenast den organiska verdens höjdpunkt, utan han finner mellan henne och djuren ett svalg, »öfver hvilket ännu ingen apa hoppat». Visserligen säger han i sista kapitlet »det individuella lifvets problem», att människoslägtet icke ledes af en försyn, utan af en »välgörande» lag, men i detta ord »välgörande» ligger något, som tyder på, att han anser naturen särskildt god mot den menckliga individen. Hur det är med den öfriga organiska verden, låter han sin tanke icke syssla med. När han nu finner, att all sannolikhet är för, att någon öfverbefolkning ännu icke existerar, och lyckas uppvisa, att samverkan växer i och med folkmängden, jublar han öfver sin lätt vunna seger. Hans naturliga antipati erhåller fritt lopp och han hånar och smådar Malthus och hans anhängare. Vi finna sålunda häri en förklaring öfver förf:s mindre välriktade angrepp.

Kritiserande den gamla löneteorin och oupphörligt upptagen af sin tankes mara, den öfverhandtagande jordspekulationen, har han säkerligen för sig sjelf så småningom skapat hela sin lära om fördelningen. Det har varit den logiska bristen hos den bestående nationalekonomiska skolan att icke sammanbinda de trenne lagarna, hvilka angifva de tre produktionsfaktorernas storlek, som förf. gripit, och då han riktigt fått ögonen på jordegarens öfvermakt, på spekulationens inverkan, uppstod i hans hjärna det system, som han så snillrikt framställt i arbetets midtelparti.

I slutet af arbetet säger förf., det hans generellare verldsåskådning vaknat till nytt lif först sedan lösningen af den sociala frågan var funnen. Han hade varit så nedtyngd

af smärta öfver det närvarandes elände, att hans ljusa och glada lifstro hade förqväfts, men då han kommit till insigt om att det var människan sjelf, icke naturen som var den egentliga skulden till olyckorna, vaknade hans gamla tro på individens betydelse, tron på ett lif efter detta och en personlig gud. Man kan ju dock misstaga sig; människan har ofta en bottenfäst af känslor och föreställningar, om hvilka hon är relativt omedveten. Kanhända har denna inre tro varit en omedveten orsak till förf:s kritik af Malthusianismen och hans ovänlighet mot den egentliga utvecklingsläran.

* * *

Så har jag tänkt mig den inre utvecklingen af förf:s tankegång. Dock är det naturligen ytterst svårt att dervid yttra sig med någon bestämdhet, ty man har endast den olika tonen i olika framställningar, det olika starka framhållandet af olika partier att hålla sig till, äfvensom de antydningar, som förf. sjelf lemnar om sin egen utveckling

* * *

Utom detta ofvanstående arbete har i svensk öfversättning utkommit ett annat arbete af samme förf.: Sociala Spörsmål. Detta behandlar samma fråga, men i en lättare och populärare form. För den, som icke vill använda så mycket tid och arbete för att erhålla en idé om nutidens stora sociala fråga är detta arbete synnerligen att rekommendera, ty det är så väl lättfattligt som till följd af sin behagliga stil och framställningssätt ytterst angenämt att taga del af, utan att det dock är ytligt. För den, som vill hafva hela frågan framställd i vetenskapligt sammanhang, är naturligen Progress and Poverty att föredraga.

I båda dessa arbeten återfinnas samma grunddrag: förf:s missnöje med det bestående, uttaladt på hvarje sida, men under detta flyter som en härlig ström förf:s kärlek till lifvet och människosläktet, hans tro på människosläktets ädlare egenskaper och på en ljusare framtid. För denna framtid är det han strider med alla sina kropps- och själskrafter, och det är därför, som vi med allt fog räkna honom bland våra dagars verldsförbättrare.

Några ord om våra dagars konst

med anledning af Opponenternas utställning.

Med den fyndighet, hvarpå Carl Larsson som tecknare gifvit så många prof, har han på omslaget till den illustrerade katalogen öfver Opponenternas utställning symboliserat dennas orsak och syfte genom en i form af en medalj framställd afbildning af Molins Bältespännare vid gafveln af Nationalmuseum.

Striden är oafgjord: ingen har ännu fått öfvertaget. Den är ödesdiger: remmen, som spänner bröstet vid bröst och länd vid länd, skall ej lösas förr än endera kämpens krafter äro uttömda. Man har upphört att byta ord; det är den fysiska styrkan, som skall gifva utslaget. Det kommer an på, hur långt motståndaren tål kallt jern.

Det kroniska lidande, som på senare tiden hemsökt vår inhemska konstinstitution, antog en akut vändning i och med uppkomsten af den rörelse, som blifvit bekant under namn af konstnärnsrevolutionen. Läkarne drogo sig för användandet af en sådan radikalkur som tillsättandet af den begärda komitéen. Man har stannat vid att strö bark på gatan, rulla ned gardinerna och ordinera ro och stillhet. Men lika illa står det till. Också erfordrades här kraftigare droger än hvita plåstret. Nu ser det ut som om den sjuka skulle få kola af, därför att medicinmännen ej kunna enas om botemedlet.

Känt är, huruledes akademien i augusti månad firade sitt 150-års-jubileum med en utställning, som, trots de från vissa håll lysande bidragen, i det stora hela förfelade sitt ändamål att gifva en bild af svenska konstens nuvarande ståndpunkt, när flertalet af våra dugande konstnärer på grund af missbelåtenhet med akademiens svar på deras bekanta hemställan underlätto att sända bidrag till utställningen.

Detta var i och för sig illa nog. Men att rebellerna gingo åstad och på egen hand anordnade en utställning — det var oförlåtligt, och det hafva de också fått veta af. Ty dermed kom allmänheten i tillfälle att bedöma, på hvilken sida man hade att söka den största summan af konstnärlig begåfning och kraft, och den började undra, om akademien var till för konstens skull eller konsten för akademiens. Och trots det att Kongl. Maj:t och statens inköpsnämnd i ord och gerning lätit oss förstå, hur den sanna konsten bör vara beskaffad, begaf det sig, att akademien utställning företedde en skäligen ödslig anblick, under det att Blanchs salong, oaktadt den 100 % högre inträdesafgiften, samtidigt var till trängsel fylld.

På konstens område är striden redan afgjord. Bland dem, som blifvit akademien trogna, äro de lätt räknade, som kunna mäta sig med de mera framstående bland opponenterna; de djupa lederna hafva rekryterats från medelmåttans och den rama talanglöshetens läger. Bland opponenterna åter utgöra de undermålige ett knappt nämnvärdt fåtal.

Problemet är sålunda reduceradt till ett maktspörsmål, hvars lösning endast är en tidsfråga, enär en tidpunkt gifvet måste komma, då akademien ej längre kan undvara de konstnärliga krafter, som nu uppsagt densamma tro och lydnad; och eftersom dessa mycket väl kunna undvara akademien, blir det tydligen hon, som får beqväma sig till eftergifter. Huruvida dessa i allo komma att sammanfalla med dem, hvilka ifrågasatts i det med nog stor förtänksamhet a priori uppgjorda förslaget till nya statuter, torde deremot vara tvifvel underkastadt.

* * *

Mångsidighet, herravälde öfver medlen och det entusiastiska fördjupandet i uppgifterna äro de egenskaper hos den unga riktningen, som genast springa i ögonen. Konstnärerna koncentrera sig nu mindre än förr på ett specielt område; med en energi, som uppsöker svårigheterna i stället för att undvika dem, ser man än porträttmålaren egna sig åt den landskapliga framställningen, än en och samme konstnär med lika framgång välja nu oljemålningens, nu aquarellens, pastellens eller tuchteckningens framställningsform, än målaren för en tid lägga bort penseln och gripa till modellerpinnen. Den omständigheten att en företeelse som den sistnämnda ej blott uppträder sporadiskt, utan har en konstant karaktär och en fullt medveten prägel, sammanhänger

på det närmaste dermed, att skulpturen i våra dagar allt mer ryckts in under en målerisk synvinkel. Att här motivera berättigandet i detta sträfvande skulle vålla en allt för vidlyftig digression. Vare det nog sagdt att liksom, enligt Ibsens ord, diktingens uppgift i vår tid är att flytta rämärken, kanske äfven samtidens bildande konst har ett liknande värf att fylla.

Ett negativt, men därför ej mindre belysande drag hos Opponenternas utställning var bristen på tafor öfver så kallade stora ämnen. Söker man nu få besked om hvad som menas med detta talesätt, har man visserligen rätt att bli förvånad, då man hör att till sådana räknas Gustaf Vasa, som låter slå sönder ett par vinfat, men icke t. ex. en moder (n. b. af underklass) vid sin dotters sjukbädd. Men om den öfliga frasen härvidlag är minst sagdt missledande, är det faktum, som dermed åsyftas, icke dess mindre oförnekligt. De stores historia har upphört att intressera konstnären, som deremot finner en mångfald af ämnen i de många undanskjutnes och obemärktes existenser. Han skildrar icke längre undantagsmänniskan, utan genomsnittsmänniskan, den, som han alla dagar kommer i beröring med. Han skildrar sin moder, sin hustru, sina barn, syskon och vänner. Dessa människor, som han oupphörligt ser på nära håll och längesedan känner i grund och botten, ger han oss i genreartade situationer, sådana de gå och stå i lifvet; högtidskläderna äro lika gifvet bannlysta från dessa framställningar som den ansträngda och högtidliga minen och det ceremoniosa framträdandet. Det centrala i personligheten kommer derigenom så mycket mera till sin rätt. Fransmannen har en träffande benämning för denna konstriktning; han kallar den *l'art intime*.

Äfven inom landskapsmålningen har *den intima konsten* nu större utrymme än förr. Man fordrar ej mera stora linier och »komposition»; man är tillfredsstäld, om konstnären meddelar åskådaren ett en gång af honom upplefdt intryck. Härtill kan ett mycket ringa och i mångas ögon fult eller obetydligt stycke natur lemna material. Allt som denna riktning trängt igenom, har »arrangementet» fallit i kurs. Det har här intet utrymme.

Liksom skulpturen allt mer tenderar åt det måleriska, så förflyttas målningens tyngdpunkt i samma mån från teckningen till koloriten — detta icke så att förstå, som skulle man vårdlösa teckningen, utan så, att man låter koloriten taga vid der teckningen slutar och omgifva denna, såsom huden omgifver skellet och musklerna. Man aktar sig för att betona en kontur, som ej finnes till i verkligheten; man låter luften spela fritt

kring föremålen, låter dem än badas i solljus, än dränkas i dimma; skuggorna, som förut med sina kompakta, mörka massor bildat en skarp kontrast mot målningens ljuspartier, hållas nu lätta, luftiga och genomskinligt färglösa. Framställningen af klärobskyr och luftperspektiv har i våra dagar gjort oerhörda framsteg.

Bland alla de invändningar, som riktas mot nutidskonsten, är ingen grundlösare, ingen förhatligare och ingen mera ihärdigt idislad än den om Paris-schablonens ytlighet och om det individualitetens osjelfständiga uppgående i ett konventionellt *chic*, som skulle vara följden af en anslutning till »den franska riktningen». Pariskonsten är dock i våra dagar intet annat än hela världens konst. Till Paris samlas talangerna från östan och vestan, från norr och söder. Ingenstädes äro doktriner af hvad slag de vara må så illa anskrifna. Ingen riktning har der öfvertaget öfver de andra. Icke *Bouguereaus* »peinture savante», icke *Collins* skulpturala eller *Puvis de Chavannes'* visionära målning, icke traditionerna från *Regnaults* korta och glänsande bana, icke det af *Jules Breton* och *Bastien Lepage* så väl förvaldade arfvat från vägbrytaren *Millet*, icke de nyligen bortgångne store impressionisterna *de Nittis'* och *Manets* lifsverk har någonsin lagt selar på de unga talangerna, och om någon tagit sig före att svinga ferlan mot de ohörsamma, har detta snarare väckt löje än fruktan. Dessa riktningar, af hvilka en och hvar, derest den blefve allenaherskande, snart nog skulle välla slentrian och försoffning, neutralisera nu på ett välgörande sätt hvarandras ensidigheter.

Bästa vederläggningen af påståendet om Pariskonstens stereotypa karaktär innebär kanske det förhållandet att när helst en ung målare röjer friskhet, bravur och en omedelbar naturuppfattning, man får höra sägas att han målar parisiskt, oaktadt han kanske aldrig varit i Paris. I många fall är åskådaren så van vid häfdvunna framställningssätt, att han i detta omdöme inlägger ett klander. Konstnären fattar det i hvarje fall som beröm.

Under det att numera ingen sakförständig nekar att den moderna konsten på fakturens område gjort storartade framsteg, är deremot den invändningen ofta hörd, att denna konst saknar ett djupare tankeinhåll. Naturligtvis är det icke meningen att detta skall gälla utan undantag; så länge sådana konstnärer ännu lefva och verka, som *Laurens*, »dödens målare», *Alma Tadema*, hvilken med en *Flauberts* intuition rekonstruerar de antika civilisationerna, *Fereschagin*, hvars hela produktion är en glödande protest mot krigets upprörande barbari, och *Munkaczky*, som i

ett ansigte kan låta oss läsa historien om ett helt lif, andra att förtiga, skulle en dylik invändning i alla händelser icke behöfva upptagas till besvarande. Men man vill säga att de verkliga mennisko- och sedeskildrarne utgöra ett fåtal och att de flesta nöja sig med att relatera alldeles tillfälliga och betydelselösa situationer, ja, man låter påskina, att de med förkärlek välja simpla och vidriga ämnen. Detta klander har fått ett drastiskt uttryck i en kartong af den franske akademikern *Couture*, deri han gör sig lustig på naturalismens bekostnad genom att framställa en konstnär, som, sittande på det afslagna hufvudet af en antik gudinnas bild, med stort intresse fördjupat sig i aftecknandet af ett framför honom liggande svinhufvud. Äfven den, som funnit sig road af bildens saftiga humor, måste dock medgifva, att kritiken handlar mera välbetänkt, då den nöjer sig med att konstatera, huruvida svinen målas så att de se ut som svin och gudinnorna så att de se ut som gudinnor, än då den söker fastslå ett kategoriskt imperativ beträffande ämnesvalet. Ty man kan icke utan rysning tänka på, hvilken följden skulle blifva deraf, att en konstnär med utpräglade anlag för endera af ofvannämnda genrer trugades att sysselsätta sig med den andra.

Också finnas många af nutidskonstens vedersakare i detta fall ganska medgörliga. Måla hvad ni vill, säger herr X., men stanna ej vid att göra finesser, anse det ej nog att förväna, sök att vara naturlig, okonstlad och innerlig; tala till min känsla!

Uttåla en sådan önskan, och hvarje konstnär skall svara er: det är det jag vill! det är det jag gör!

Icke sällan får han då det svaret: jag ber om ursäkt, min herre, men jag försäkrar er, att ni *icke* gör det.

Här förefinnes således ett svalg mellan konstnärernas uppfattning å ena sidan, herr X. och konsorters å den andra.

Jag skall så mycket mindre förneka hvem det vara må rättigheten att stå kall och likgiltig inför en tafra, som icke intresserar honom, som jag sjelf mer än en gång funnit min fördel vid att begagna mig af denna rättighet; men man bör akta sig för att af sin egen likgiltighet för en tafra draga förhastade slutsatser angående dennas värde. När herr X. säger att den och den tafan är dålig, borde han kanske ha sagt att den är tråkig, hvilket åter kan betyda att han icke förstår densamma.

Ordet *faiseur* utslungas också ofta på ett allt för lättvindigt sätt. Det är som om man menade, att mindre sysslade med tekniska problem skulle skänka konstnärrens produktion större värme och friskhet. Hänförelsen för en sak kännetecknas dock

bäst genom tålmodet och oförtrutenheten i det derpå nedlagda arbetet. Äfven om sysslandet med handgreppen i våra dagar inkräktade så mycket på konstnärernas verksamhet, som många föregifva, vore det dock kortsynt att platt fördöma en dylik tendens. Hvad mer, om det nuvarande släktet ej hunne mera än att stöpa ämbaret, i hvilket våra efterkommande skola pressa sina tankars nya vin, att resa sockeln, från hvilken framtidens Minerva skall skaka sitt spjut? Jag menar att redan detta borde kunna vara en uppgift värdig ett helt tidevarf.

Detta, att underkänna en hel riktning därför att den har ofullkomligheter att öfvervinna och obruten mark att odla, är ett bland kännetecknen på hvad ag ville kalla den *opportunistiska* kritiken. Är icke sympatien tillgänglig för *allt* som bär konstnärlighetens prägel, förbiser kritiken resultatet, därför att metoden ej är den rätta, då kan den ej annat än anstifta skada, af huru stor välmening den än må vara uppburen. Här om någonsin gälla orden: *non ludere, non lugere, sed intelligere*. Men ännu äro de färre, som söka förstå, än de, som antingen gäckas eller sörja.

På grund deraf, att konstnärernas individuella egendomligheter nu mera än förr tillstädjas taga ut sin rätt, är det ingen lätt sak att påvisa de för den moderna konsten gemensamma dragen. Sådana spåras dock å ena sidan i en genomtänkt och systematisk uppfattning af, å andra sidan i en obegränsad vördnad och beundran för naturen. Mellan det stora och lilla göres ingen rangskilnad, ty skapelsen är oändlig. Begreppen vackert och fult hafva underordnats begreppen sant och osant; den sanningsenligaste skildringen är efter nutidskonstnärens uppfattning äfven den skönaste. Menniskan framställes icke längre som ett »Ding an sich», utan i sin bundenhet till naturen, af hvilken hennes tillvaro är betingad. Riktningens höger och venster bestämmes deraf, huruvida konstnären lägger hufvudaccenten på skildringen af sjelfva det framställda föremålet eller på det fenomen, under hvilket detta framträder.

Efter alla tecken att döma har den konst, af hvars närvarande ståndpunkt Opponenternas utställning kan anses ha varit en fullgiltig exponent, ännu långt ifrån nått sin kulmen. Den har i det stora hela karaktären af ett förarbete, ehuru visserligen ett förarbete af hög konstnärlig rang. Dukarne äro ej stora, framställningarna studieartade. Sällan går framställningen på djupet, men så mycket större är förtrogenheten med och den liffulla framställningen af naturen i dess enkla och primitiva företeelser. Precisionen går här hand i hand med hängifvenheten för ämnet.

Det är icke mot den stora idealistiska konsten som opponenterna dragit i härnad, ty någon sådan har vår tid ej mäktat frambringa. Hvad de vilja åt, är det slags konst, som lefver sitt parasitlif på föregående generationers arbete och tankelif. De förakta uppstylningen, men de vörda i sitt sinne de store, som i gångna tider ledt konsten in på nya banor. Och de hedra bäst deras minne genom att i sin ordning sjelfve lägga grunden, på hvilken de och deras efterkommande skola bygga.

Detta är det mål, som eldar våra unga konstnärer, sådana de vapen, som de föra i striden, och *Arte et probitate* är tecknet, i hvilket de skola segra.

Karl Wählin.

En representativ roman.

Det är *Guy de Maupassants* nya arbete *Bel-Ami**, det är fråga om. Från flera håll har man yttrat, att den boken är det mest snillrika alster af den snillrikaste nu levande franske författare. Och man har sagt, att sedan *L'Assommoir* har intet så framstående arbete sett dagen i Frankrike.

Och märk väl: de som sagt detta äro ej ensidiga naturalister, långt derifrån.

Jag kastade mig genast öfver boken, af hvars 31 upplagor en del exemplar kommit hit till Sverige. Jag slukade den med en fart — det är inte lätt att stanna, när man börjat läsa *Bel-Ami* — och se här mina första intryck!

Främst ett erkännande åt författarens framsteg. Det är en helt annan mognad i *Bel-Ami* än i hans tidigare arbeten. *Maupassants stil* har länge varit mästarens, men hans sätt att framställa sin »enkla verklighet» har sällan gått fritt från invändningar. Sådana grofheter, som öfverflöda i ett par hans böcker, finnes ej motsvarigt till i hans sista, fastän *Bel-Ami* visserligen är allt annat än moralisk. Men hela skriftsättet är här så humoristiskt, att man knapt stötes af slipprigheterna — som för öfrigt ej äro så många, jemfördt med hvad vi blifvit vanda vid i franska romaner, äfven af ansedda författare — och åt ett par af de mest uppslupna scenerna kan man till och med skratta godt.

Saken är nemligen den, att humorn försonar åtskilligt, det kan ej nekas, och ett bevis på den starka humor, som genomgår *Bel-Ami*, är det sakförhållande, att man egentligen aldrig blir ond på hjälten eller föraktar honom, fast han har alla möjliga dåliga

* Nyligen utkommen i svensk öfvers. under titeln »Qvinnogunst».

egenskaper i frikostigt mått. Härmed vill jag naturligtvis ej påstå, att de ohöjda kärleksskildringarna utgöra en förtjenst hos boken. Men de skymma ej här, som i »Une vie», arbetets goda sidor. Det kan för öfrigt knappast nekas till, att de — åtminstone delvis — äro nödvändiga här. Man skildrar ej en don Juan, han må uppträda i riddarkostym från 1500-talet eller i redingot från 1885, utan att komma att beröra hans kärleksförhållanden.

Men Bel-Ami är ej endast representativ för den modernaste franska romanen. Dess innehåll är alltigenom i ovanligt hög grad utmärkande för det moderna lifvet i Paris.

Och det är denna egenskap, boken kommer att ha att tacka för rykte i högre mening. Jag kan ej konstatera, att det är sant, allt hvad här står, endast att det har allt sken af att vara sant. Skildringen är ju skriven af en parisare, som känner sitt folk och hvars sanningskärlek ingen förnekat, hvad ondt man för öfrigt än kunnat säga om hans böcker. Och särskildt har han, som hvar man vet, haft de allra mest afundsvärda tillfällen att titta in mellan kulisserna i den verld, der Bel-Ami uppträder, nemligen tidningsverlden.

Maupassant har en outtröttlig arbetskraft. Han har skrivit i dussintals parisertidningar, har varit med öfverallt, försökt sig på de mest skilda ämnen. Man har varit tvärsäker på, att han skulle slita ut sig som diktare genom sitt mångskrifveri. Men det ser ut, som ämnade han ej gå in på den åsigten, ty så frisk som i Bel-Ami har han visst aldrig visat sig. Hvad den skildringen sqvallrar om, inte är det om trötthet eller förslappning hos författaren.

Maupassant har denna gång företagit sig det vågstycket att skildra en dålig karaktär och vinna vårt intresse för karlen. Bel-Ami, eller Georges Duroy som han egentligen heter, är en lycksökare, som vill fram och som kommer fram. Han vet ej hvad betänkligheter vill säga, han vet att man får ingenting här i världen, utan det gäller att taga. Och han tager med hela handen, med djerfheten hos den, som vet med sig att han ingenting har att förlora och som aldrig haft någon aning om hvad samvete eller heder vill säga. Vi följa hans bana från det han kommer till Paris utan en sou och till dess han såsom millionär och som en inflytelserik herre firar sitt bröllop i St. Madelaine, begäpad af tusentals människor och själf nöjd och lycklig med sina utsigter — deputerade kammaren, sin älskliga unga brud och sin vackra mätress, som han alls inte har för afsigt att bryta med.

Han känner sig till och med tacksam emot försynen — medan han är inne i kyrkan — för den medgång han alltid haft. Försynen hade hjälpt honom på följande sätt:

Först råkade han en gammal kamrat Forestier, tidningsman. Denne skaffade honom en underordnad plats i sin tidning. Duroy sjelf kunde ej skriva ett ord, men vännens hustru, som för öfrigt alltid skref sin mans artiklar, dikterade för honom en debut-upsats, som blef omtyckt. Men fortsättningen, som den nye journalisten skulle skriva sjelf, misslyckades totalt och nu blef han notisjägare.

Men det ville ej gå väl för honom. Då hittade han på att gå fruntimmersvägen. En ung och vacker fru de Marelle blef utan några svårigheter hans älskarinna och försåg honom med pengar. Hon blef hans hela boken igenom, trots alla hans andra galanta äfventyr, trots alla brytningar och alla scener, trots slutligen, att han slår henne och sedan går sin väg och låter henne ligga. Hvar gång de råkas är hon lika småleende igen, och alltid slutar det med försoning.

Så dör vännen Forestier. Vår hjälte är genast framme hos hustrun, hon som dikterar så goda politiska ledare. De bli gifta. Han flyttar in i hennes våning och in i tidningen på Forestiers plats. Han har nu en tryggad ställning och lär sig småningom att sjelf skriva politik, anrättad efter boulevardpublikens smak.

Ju mera han får, dess mer vill han emellertid ha. Hans fru har en gammal vän, som varit tredje man i huset såväl under hennes förra man som i hennes andra äktenskap. Denne dör och har testamenterat henne en million. Roliga trakasserier, innan herr Du Roy — som han nu heter — lyckas få hälften af summan för sin egen del. Roliga skildringar af förhållandet mellan honom och hans fru, af hans svartsjuka, hans tvärhet mot henne, hans misstankar och hans brutalitet. Det är hans genomgående grundsats, detta att han har rätt till allt, att han bör klänga upp på andras axlar och taga för sig allt hvad man kan få och mera dertill.

Med sin fru fick han i sjelfva verket allt för litet. Hvad han varit dum, när han band sig vid henne!

Lika mycket af en nyck som af beräkning börjar han närma sig sin öfverredaktörs fru, en bedagad, aktningvärd matrona med fullväxta döttrar. Han är som vanligt omotståndlig, och den öfvermogna frukten faller i hans armar efter att ha gjort tappert motstånd, jollrat med honom om kärlek, då de stämt möte

i kyrkan sanct Trinité, och derefter biktat för presten, för att sedan komma till honom i hans »ungkarlsvåning» vid rue Constantinople och der hålla på att stöta till samman med den alltid lika trogna fru de Marelle, hon som har äldre rättigheter.

Gumman blir vår hjälte snart trött på. Hon skaffar honom just inga fördelar, endast en 70,000 francs, en ringa del af den kolossala vinst, hennes man roffar åt sig af staten på ett krigståg till Marokko.

70,000 francs, hon borde skämmas! Man hade bedragit honom, insöft honom i säkerhet, medan man plockade million på million ur statens fickor.

Nu börjar nästan den svåraste tiden för den arme herr Du Roy, *baron Du Roy de Cantel*, som han numera heter. Glupande äregirig och penninghungrig men stängd på alla håll! Hederslegionskorset, som man ger honom »för ovanliga tjänster» — att han i sin blindhet hållit de andra ryggen fri, när de lurade både staten och honom — gör honom blott än mera ursinnig, fast han naturligtvis tar emot det, liksom han alltid tagit emot pengar af sina »väninnor», sedan han protesterat en stund.

Slutligen har han sin plan färdig. Han vinner redaktörens dotter, den vackra och helt unga Suzanne, arftagarinnan till femton millioner.

Derpå gör han sig af med sin hustru, som han numera ej har någon fördel af, och hämnas på samma gång på ministern, som lurat honom och skött sig sjelf. Han öfverraskar sin hustru, ställer till skandal — intagen af dygdig harm — begär och får skilsmessa, sårad som han är och kränkt djupt i sitt hederliga hjerta.

Den halfva millionen, hon skänkt honom, ger han naturligtvis ej igen. Den är ju lagligen hans.

Ministern krossar han genom ljungande artiklar i sin tidning.

Öfvertalar så lilla Suzanne att låta honom enlevera sig — ty hans mätress, flickans moder, som fortfarande förföljer honom med sin alltför trogna kärlek, skulle naturligtvis aldrig gifva sitt bifall till de ungas förening.

Och när enleveringen lyckligen är fullgjord, har fadern intet annat att göra än ge med sig för att undvika skandal. I sjelfva verket har Du Roys tilltagsenhet slagit an på gubben och han tröstar sig och sin hustru med, att de kunde ha fått en mera högtställd måg men knappast en mera intelligent och lofvande. Du Roy är en framtidsman, han om någon: »Han kommer att bli deputerad och minister.»

Verlden hör de företagsamma till, dem som inga betänkligheter ha, dem som förstå att ta för sig, dem som likt Georges Duroy draga nytta af alla, som komma i deras väg, taga af alla men gifva åt ingen, — som med ett ord bedraga hela verlden, naturligtvis under sken af den största hederlighet och med ständigt fordran att af en hvar bemötas som den omutlige mannen af ära.

Georges är farlig just därför att han aldrig tvekar att till sin fördel begagna sig af omständigheterna, och därför att han det gör med en öppenhet framfusighet, ett slags galghumor, som vill påvisa inför hela verlden att han har rätt att lyckas i allt, därför att han aldrig låter något tillfälle gå sig ur händerna. Han är bohemen, född med segerhufva och utan skrupler. På hvilken bana han än slagit in, skulle han armbågat sig fram, trampande ned sina motståndare och ropande »plats för mig».

»Les imbeciles et les niais sont toujours les dupes.» Ve de hänsynsfulle, de veke, de ärlige!

Sådan är grundtanken i Bel-Ami och skildringen ger utan att bifoga några kommentarier rätt åt dem som lyckas. Enhvar får sedan tänka derom hvad han vill, författaren ger intet sedebetyg åt sina figurer, han endast ställer fram dem: — »se här, så se de ut.» Men detta gör han med en sådan frisk käckhet och ungdomlighet, parad med en sådan kraft, att man ej tviflar en minut på troheten i teckningen.

De många pariserbilder, som infletats i skildringen, och de bifigurer, som skizzerats vid sidan af »hjelten» och hans hjeltinnor, äro påtagligt verklighetstrogn. Folie-Bergère liksom festen hos Rival, duellen, natten i Boulogneskogen och gubben Walters storartade uppträdande, sedan han blifvit en af denna världens mäktige, detta är bilder ur en verklighet, som parisaren på senaste åren haft goda tillfällen att studera. De interiörer ur tidningsverlden, som — dock ganska sparsamt — förekomma, äro roliga nog, i synnerhet historien om tillkomsten af Duroys första artikel, som fru Madelaine förstår att anrätta precis efter läsarnes fordringar, samt den episod, då två reporters skola intervjua en kines och en rajah och den äldre och erfarnare tidningsmannen slår sig ned i ro på ett kafé och lär sin unge medbroder att vara praktisk: »Tror ni att jag bryr mig om att gå och fråga den der kinesen och den der indiern hvad de tänka om England? Alldeles som jag inte mycket bättre än de sjelfva hade reda på hvad de böra tänka för läsarne af *La vie Française*. Jag har redan interviewat fem hundra kineser, perser, indier, kilier, ja-

paneser och andra. De svara alltid samma sak. Jag behöver endast taga reda på min artikel om den siste af dem och kopiera den ord för ord. Det som skiljer herrarne åt, det är deras utseende, deras namn, titel, ålder och svit . . .»

Så går han till hotellet, talar i fem minuter med portieren, går sedan till sin byrå, skrifer artikeln om sitt samtal med den ryktbare kinesen och den ej mindre bekante indiske rajahn och skrifer en räkning på hundra sous för sin åkning, då han sökte upp de båda hedersmännen.

Ja, den är säkert sann, i smått som i stort, målningen af parislifvet, af den rasande, hänsynslösa kampen för tillvaron, af sättet att vinna anseende och aktning. Och den är skriven utan bitterhet, utan ett spår af indignation, med öfverlägsenhet men utan harm eller förakt mot individen eller mot samhället. Fransmannen har mycken tolerans, han aktar hvarje väg till oberoende, respekterar hvarje lefnadsyrke. Och den som förstår att lyckas *har* ju rätt.

Vid sidan af detta äflande parislif upprullas i romanen ett par motsatser dertill, ypperligt insatta i totalbilden. Den ene, Forestiers sjukdom och död nere i Cannes, den andra Duroys bröllopsresa och besöket hos hans gamla föräldrar, bondfolk borta i Rouentrakten, — en utmärkt episod, skarp i karakteristiken af de båda klasser, som der mötas, de slutna, misstänksamma bönderna och de intriganta, öfverlägsna och nedlåtande verldsmenniskorna, som höra till en helt annan verld och ha intet gemensamt med de andra.

Och midt ibland de ytliga, kapplöpande lyckojägarne, som befolka verldsstaden, har författaren placerat den gamle skalden Norbert de Varenne, resignationeus lärare, lugn och tankfull, vetande hur mycket all äflan är värd, — en figur, som spelar samma roll bland vimlet af de öfriga som skelettet innehade vid de gamles gästabad. Och åt den gamle skalden och hans djupa maning egna hans samtida lika mycken uppmärksamhet som ett virusigt sällskap egyptier och hellener egnade åt benrangelsmannen, bekransad i ett hörn af salen.

När det gäller att slåss för lifvet, hvem har då tid att tänka på döden? Och för öfrigt, hvad är den att tänka på? Då är det ju slut, det är ingenting att säga derom. Man är ur leken och de öfriga fortsätta — och tala om en ungefär så som den ädle Du Roy talar om sin vän, hvars hustru han ärfver.

Med Bel-Ami har Maupassant obestriddigt vunnit sin plats bland Frankrikes främste nutidsskildrare, dit för öfrigt åtskilliga af hans många småskizzer förut banat honom väg.

Maupassant är en allt för kraftig natur för att låta det dagliga yrkesmessiga skrifveriet, dit hans lifliga sinne drifver honom, taga hans bästa styrka. Och i ett land sådant som Frankrike, der böcker både säljas och betalas, blir ju heller ej den begåfvade skriftställaren tvungen att rent af kasta bort sin talang genom att portionera ut den i smulor, derför att landet ej har intresse nog att kunna eller vilja befrämja de literära framstegen. Vi ha sett på denna sista tid, huru i flera länder — jag behöfver ju ej nämna några namn — författare af oomtvistad rang skadat sig genom att skriva för mycket i tidningar och tidskrifter. Att de ha tvungits dertill torde vara uppenbart, ty icke lär någon författare, han vare diktare eller literär fuskare, med vilja låta sig komma in på det sluttande planet. Han kan ej undgå att se, huru han börjar skriva sämre än förr, han kan resa sig upp igen, det är sant, men det är ej alltid han förmår det. Och felet är ej ensamt hans.

Men jag förirrar mig utom ämnet . . .

Passepartout.

General Gordons dagbok.

Af

Helen Zimmer.

(Öfvers. från förf:s manuskript af M—r.)

En af de vackraste, ädlaste karaktärer, som inom de senaste åren visat sig på den engelska horisonten, är Charles George Gordon, hvilken hans nation sörjer och hvars minne den ärar, en man, hvilken modigt fallit för en bedröflig sak, som ej var värdig ett så godt blod. Gordon var en hjälte, en af dessa personer, af hvilka fordom gjordes helgon, en af dessa okonstlade troende — så sällsynta i våra dagar — som med all makt sträfva att följa Kristi exempel, och i hvilkas tillvaro sjelfviskheten icke har någon del. Han var en man, som i lägreets hårda verklighet medförde klostrets ideal, en man, hvars enda mål i lifvet var att göra sin pligt, och detta, som han uttrycker sig, utan att riskera straffet af ära eller röna obehaget af att vara en hjälte. Han afskydde alltid offentlighet, han frågade icke efter rykte, han önskade aldrig blifva stor, och då, efter nästan underbara bedrifter, storhet trugades på honom, förkastade han den härmed följande äran och afböjde den erbjudna belöningen. Den man måste vara egendomligt begåfvad, hvilken, alldeles i saknad af personlig ärelystnad, finner sig eftersökt såsom lämplig för de högsta värf, och endast mottager uppdraget, då den begärda tjänsten är för mensklighetens sak. Den soldat måste verkligen vara abnorm, som hyser ganska liten beundran för militära bedrifter och anser det för större ära att befördras fred än att, för att citera hans egna ord, »att vinna någon lumpen ära i ett bedröfligt krig». Det är sannerligen en romantisk och ridderlig bana, som för oss upprullas i Gordons lif, hvars fullständiga historia ännu ej är skrifven.

Charles George Gordon härstammade, såsom hans namn angifver, från en gammal god Höglandsätt, och detta förklarade troligen den markeradt stränga puritanska grundtonen i hans ka-

rakter. Under ett och halft århundrade hade männén af hans ätt varit soldater, och redan från vaggan var han bestämd för arméén samt erhöi en rent militärisk uppfostran. Om hans skollif veta vi ingenting, utom att han på intet vis öfverträffade kamraterna. Skickad till Krim — han var då endast en yngling — vann han der sina sporrar och utmärkte sig så, att han valdes till en af gränsregeringskommisarierna. Knappt hade han återvänt hem förr än det kinesiska kriget af 1860 bröt ut, och han beordrades till Peking, dit han anlände i tid för att bevitna den sorgliga handlingen af europeisk vandalism, sommarpalatsets förstöring. Men med Pekings intagande var det ingalunda slut på fiendtligheterna, och 1862 hade Jai-Ping'ska upproret af med kinesiska regeringen missnöjda gjort sådana framsteg att de europeiska stationerna hotades och frågan uppstod om icke europeerna borde hjälpa kinesiska regeringen mot rebellerna. Orsaken till upprorets utbrott är icke olik med anledningen till Mhadins uppträdande i Sudan. Det var en egendomlig harlekinad af religionsfanatism och krig, som Gordon uppmanades att undertrycka. Det är tydligt att den unge officeren måste hafva ingifvit sina förmän höga tankar om sin skicklighet, ty i annat fall skulle han säkerligen icke blifvit värd till en så vigtig post. Och sålunda såg sig — till ringa belåtenhet för honom sjelf, såsom hans bref till hemmet visa — den man, som förr aldrig fört befäl, plötsligen i spetsen för en armé, hvilken, ehuru den kallade sig för den alltid-segrande, hittills alltid blifvit slagen. Det första han gjorde var att disciplinera sina trupper, och det visade sig snart att han egde en stor befälhafvares förmåga att göra sig både älskad och åtlydd af sina soldater. Hur han poleerade sitt råa materiel, hur hans armé verkligen blef alltid-segrande, hur han sjelf icke bar några vapen utan endast en liten käpp, som benämndes Gordons seger-trollspö, hur han tillbads för sin rättvisa och mensklighet, hur han piskade upp emissarierne från kejsaren, hvilka erbjödo honom guld för att försona ett löftesbrott, hur han var nära att låta skjuta kinesiska premierministern för samma orsak — allt detta skall en gång kunna läsas i detalj, då en fullständig biografi öfver hjelten utkommer. Slutligen lemnade han Kina lika fattig på penningar som han kommit dit. Han afslog alla penningebelöningar och utmärkelser, som erbjödos honom; han ville icke hafva någotdera. Det var tillfredsställande nog för honom, sade han, att han varit ett ringa verktyg att rädda några 100,000 lif. Hans tjänster hade gjorts för mensklighetens sak, icke för att vinna guld. Ej heller ville

han tillåta att fester gäfvos för honom vid hans återkomst. Festmiddagar voro hans speciella afsky, att bjuda honom till middag en stor förolämpning: »Bjud den fattige och sjuke», brukade han säga, »bjud icke mig, som har tillräckligt.» Han gjorde också allt hvad han kunde för att förekomma det hans namn skulle intaga någon framstående plats i berättelsen om det kinesiska upproret. Hade Gordon varit ärelysten, hade detta varit rätta ögonblicket; emedan han icke var det, så ville han ej framhålla sig sjelf. Derför blef han snart glömd på högre ort, återtog sin blygsamma ställning inom arméen och erhöll en liten befattning i Gravesend. Här stannade han i sex år, under hvilka hans lif var en följd af goda gerningar, utförda i stillhet. Han använde alla sina penningar på de fattiga; han tog upp pojkar från gatan och uppfostrade dem, hans hus var skola, sjukhus samt fattighus på en gång. År 1872 efterträdde Gordon sir Samuel Baker såsom guvernör för stammarna i öfre Egypten, vid samma tid som Khediven, hvilken uppmuntrat slafhandeln, emedan den ökade hans inkomster, omvändes till aktiv och allvarsam filantropi, i ett ögonblick då han såg sitt eget öfvervalde hotadt. Gordon genomskådade bevekelsegrunden, och kallade det för ett knep att vinna engelska folkets bifall, men begaf sig icke dess mindre dit, emedan han trodde sig kunna uträtta något godt. »Med Guds hjälp skall jag hålla vågskålen i jenvigt», var hans korta svar på en egyptisk embetsmans långa, högtrafvande tal. Han afslog den erbjudna lönen af 10,000 £ om året och tog i stället 2,000 £, som han trodde skulle betäcka hans utgifter. »Han ville icke hafva», sade han, »blodspenningarna, som utpressats af de uslingar, hvilka stodo under hans myndighet.» Det var ett häpnadsväckande värf han åtagit sig, och efter fyra års förfärliga mödor och nästan öfvermenskliga ansträngningar, måste han med ledsnad erkänna att det var omöjligt, i det han förklarade att han lika gerna kunde söka utdraga bläcket från läskpapper, som redan uppsugit det, som att hos egyptierna utrota idéen om slafveriet. Visserligen lyckades han att injaga skräck hos slafhandlarne, att befria tusental af deras fångar, hvilka han likväl icke kunde återsända till deras hem, och hvilka öde var död eller återfall i fångenskap; visserligen upprätthöll han ordningen hvarhelst han var och ingaf befolkningen förtroende till hans rättvisa. Men Sudan är stort och Gordon var icke allestädes närvarande, oaktadt sin rastlösa verksamhet. Så snart han vände ryggen till var sakernas förhållande lika dåligt som förr, och då han fann att han äfven motarbetades i högqvarteret i det

Khediven till sina baler bjöd män, som Gordon låtit arrestera för att undergå bestraffning, nedlade han befälet i förtviflan och med afsmak. Detta var just hvad man önskade i Cairo. Gordons metod var för genomgående för att behaga regeringen och deras paschar, hvilka man, enligt Gordon, har att tacka för alla oroligheter i Sudan, emedan de i regeln göra sig skyldiga till röfverier af värsta slag. Gordon behöfde hvila och tillbragte år 1883 vid Jerusalem, der han författade en till hälften mystisk till hälften vetenskaplig betraktelse öfver den heliga grafven, under det han kamperade utanför staden och lefde uteslutande af örter och frukter samt gaf alla sina penningar åt de fattiga. Han var ännu en gång på väg att under konungens af Belgien auspicier försöka det herkuliska arbetet att utrota slafhandeln, då *vox populi* i England under den egyptiska krisen frågade: »hvar är Kina-Gordon?» ty detta binamn hade han bekommit. Folket insåg att om någon kunde bringa nationen ut från den återvändsgränd, i hvilken regeringens vacklande politik hade infört dem, så var denne man Gordon. Inom tjugufyra timmar efter sin återkomst till England, var han på väg till Sudan. Med hvilket resultat! Vi känna det nu alla. Hvad honom sjelf beträffar, trodde han att Gud skulle föra honom genom alla svårigheter, och utan fruktan gick han framåt. Han kallade honom. »Jag gör ingenting; jag är verktyget, hvarmed trävirket arbetas. Timmermannen riktar det. Om det förlorar sin skärpa, måste Han hvassa det. Om Han lägger bort mig, och tager ett annat verktyg, måste jag finna mig deri. Ingen är outhärlig för Honom. Smickra er icke med att Han behöfver er. Det är en heder om Han använder er.» Han egde den stilla, inre friden, hvilken ej låter rubba sig af människors beröm eller tadel. I sanning en vacker karakter, i hvilken på ett blott allt för sällsynt sätt voro förenade handlingskraftens och sedlighetens genius. Och nu har han gått bort ur vår åsyn. Men som apostelen Paulus säger i en af sina epistlar, »Varande död, talade han likväl.» Inom de senaste veckorna har till engelska folket utsändts Gordons testamente. Långe och ifrigt afvaktade, utgöra de sista ord general Gordon skrifvit till engelska folket under hans enslighet i Khartum, — åtminstone de sista, hvilka kommit allmänheten till del — en originel och högiligen intressant volym. Den omfattar innehållet af de sex dyrbara manuskript, hvilka den 22:a sistlidne januari öfverlemnades till sir Charles Wilson i Metemet af den officer som förde befälet på general Gordons ångbåt, och voro skrifna för regeringens instruktion.

Med dess och Gordons slättingars tillstånd äro de nu ofentliggjorda i oförändradt skick och en ganska bitter läsning måtte de vara för dem, hvilka Gordon gör ansvariga för den olyckliga behandlingen af de egyptiska affärerna. Kommer han icke historiens dom i förväg när han skrifer: »Ingen kan bedöma slöseriet med penningar och förlusten af lif under denna expedition — det är ett ytterligt slöseri med båda; men därför har man helt enkelt att tacka regeringens obeslutsamhet. Detta är den liberala regeringens epitaphium, liksom af en osynlig hand skrifvet på dess grafsten, Obeslutsamhet! Det är det sista ordet, och det är tillräckligt. »*Politiken hos en logg, som flyter med strömmen*» — det är Gordon's kortfattade öfversigt af den senaste administrationens Sudan-politik.

Dagboken börjar den 10 september, då Gordon's sista europeiska kamrater hade lemnat honom och han natt och dag fåfängt väntade på engelsk hjälp. Hur hans tid tillbragtes till dess denna skulle komma, hur han betraktade dess utsigter till framgång och hur han föresatte sig att handla om den slutligen skulle anlända, det är historien som dagboken förtäljer. Den är tillräckligt karakteristisk för att sätta den uppmärksamme läsaren i stånd att fullkomligt lära känna dess författare.

Mycket har skrivits om Charles Gordon: mannen sjelf, kunna vi säga, hafva vi icke känt fullt förr än nu. Hur ståndaktig och lojal han var, hur pligttrogen, hur djup och sann var icke den religiösa tro, som fylde hans själ, med hvilket lugn uthärdade han icke mödorna och hyste undseende med den usla dårskap, som lemnade honom åt hans öde! Ingen kan slå igen boken utan en känsla af stolthet öfver att vår tid kunde frambringa en man af detta slag. Och en sådan tröst behöfves väl för den engelske läsaren; ty om Gordon gjorde sitt bästa för landets ära, så har landet gjort ytterligt litet för sin egen. Gordons lif, och de många lif, som Gordon skulle velat rädda, förlorades genom så grofva felsteg, genom så afgjorda pligtförsummelse, som någonsin vanärade ett civiliseradt, sjelfstyrande folk. Belägringen af Khartum är i sanning en historia af »outplänlig vanära»:

»Hvilken löjlig fars alltihop skulle vara», skrifer Gordon en gång i den hjertats bitterhet, som ibland uppstod äfven hos hans ädla natur, »hvilken löjlig fars, om det icke vore fråga om menniskolif.» Såsom vi alla känna stannade Gordon af eget val i Khartum. Han kunde hafva gått ombord på sin ångbåt och på Nilen sökt säkerhet för sig sjelf i Nubien; men han ansåg det heder och pligt ålade honom att stanna qvar, och han

kände sig förbunden att ej öfvergifva det folk, som icke hade öfvergifvit honom. »Jag säger», skrifver han, »och hvarje gentleman i hennes majestäts armé skulle instämma deri, att det vore uselt att lemna män, hvilka (fastän de icke som hjeltar motsvara våra idéer) hafva hyllat sig till mig, ehuru i deras ögon en kristen hund, under stora svårigheter, och sålunda tvinga dem att öfverlemna sig åt en fiende, som icke har besegrat dem, och göra detta på uppmaning af en utländsk makt, för att rädda mitt skinn. Ah, de svarta damerna skulle stena mig i fall de misstänkte att jag hade i sinnet en dylik handling.» Sålunda bibehöll han till slutet det höga ideal, som alltid stått framför honom, och det var vida bättre att göra det och dö på sin post, än stjäla sig bort och beröfva världen ett stort exempel. Emedan han var fast i sin öfvertygelse, kunde han dag efter dag skrifva dessa vältaliga anteckningar om hvad han gjort eller tänkt samt äfven gifva luft åt en stark känsla af humor, som aldrig öfvergaf honom. På en sida säger han: »Politiskt och moraliskt är det bättre för oss att icke hafva något att göra med de affälliga europeerna i det arabiska lägret. Förräderi har aldrig framgång och hurudan utgången än må blifva, är det bättre att falla oskyldig än att hopblandas med dubiösa handlingar och dubiösa män.»

Gordon må hafva varit en entusiast, men han var en entusiast med en oförliknelig förmåga att klart betrakta fakta och inse deras betydelse. Hvilken kontrast mellan hans snabba och bestämda uppfattning af situationen i Sudan, och hans förvirrade förmäns ovisshet och tvekan! Gordon talar icke ofta strängt. Om hans själ var hvitglödgad af raseri, som den väl kunde hafva varit, så uttrycka likväl hans ord endast en lugn, humoristisk satir. Det är icke så mycket harm, hvilken yttrar sig mot en stackars förvirrad officiel myndighet, som ett slags föraktfullt hån. På ett ställe säger han: »Vi äro en hederlig nation, men våra diplomater äro kaniner och icke *officielt* hederliga.» Och en annan gång säger han: »Säll den man, som icke sitter der bespottare sitta (Psalm I: 1). Jag tillstår att det icke är rätt att klandra mina förmän, men jag menar intet ondt dermed, och jag hoppas att de, mot hvilka anmärkingar gjorts, icke känna sig sårade; lifvet är en ganska besvärlig affär, om vi kunna göra det lättare är det så mycket bättre; när jag kritiserar utrikesdepartementet, är det icke därför att jag tror mig sjelf vara öfverlägsen, utan emedan jag skulle önska att de finge se hur andra, som stå utom departementet, betrakta saker och

förhållanden. Emedan jag kan vara af olika åsichter, är det icke något skäl hvarför de icke kunna hafva rätt och jag må hafva alldeles orätt.» I dagboken förekommer icke många personliga anfall mot regeringen. Han säger emellertid: — »Jag kunde skriva volymer af uppdämdt raseri angående detta ämne, om jag ej trodde att händelserna äro på förhand bestända och att allt sker till det bästa. Jag skulle vara en engel (onödigt att säga att jag icke är det) om jag ej vore rasande på hennes majestäts regering, ehuru jag hoppas kunna vara lugn beträffande Sudan- och Cairoaffärerna, men att förlora alla mina vackra svarta soldater är tillräckligt att göra mig vred på dem, som hafva ledningen af vår framtid.»

På ett ställe uppdrager han en komisk teckning (ty Gordon är skicklig med sin pensel) af de engelska diplomaterna i Cairo, och jemför deras förskräckelse vid nyheterna från Khartum med nattugglornas rädsla för dagsljuset. Vid detta tillfälle säger han: »Jag är säker att jag skulle tycka om den der gossen. Det ligger en gladlynt skämtsamhet i hans meddelanden, och jag skulle tro att han tager lifvets bekymmer lätt. Märk tillägget i marginalen! Han önskar att *noggrant* veta dag, timme och minut »då han (Gordon) väntar att befinna sig i svårigheter beträffande lifsmedel och ammunition.» Nu tror jag verkligen, att om Egerton skulle falla på den ideen att genomgå »arkivet» i sin embetslokal, så skulle han se att vi varit i svårigheter beträffande lifsmedel redan i några månader. Det är liksom en man på stranden, då han två eller tre gånger sett sin vän neddragen i strömmen, ropade till honom: »Jag säger dig, gamle kamrat, låt oss veta när vi skola kasta till dig lifbojen. Jag vet att du kommit under vattnet två eller tre gånger, men det är synd att kasta till dig lifbojen förr än du verkligen är *in extremis*, och jag vill veta *noggrant* besked, ty jag är uppfostrad i en noggrannhetskola.» Dagboken är väl skriven, full af skarpsinniga iakttagelser och förräder mycken intelligens. Jag kan icke göra bättre än citera den ordagrann, så att Gordon talar med egna ord. Se här en i högsta grad karakteristisk inledning.

»Jag tror det skulle vara bättre om vi i stället för små afhandlingar i taktiken och böcker om krigskonsten låte våra unga officerare studera »Plutarkus», ty der se vi män (icke understödda af någon sann tro, idel hedningar), såsom något *helt naturligt*, offra sina lif, men i våra dagar är det den högsta merit att icke springa sin väg. Jag talar för mig sjelf då jag säger att jag varit i den gruffigaste ångest, icke för mitt eget

skinn, men för att jag skulle blifva slagen och se mina planer felslå; att jag deremot hade att undergå en tiondedel af hvad som hvarje sköterska har att undergå, hvilken är antagen för en kinkig sjukling, är icke värdt att tala om på samma gång. Då jag uppträder äro alla mycket artiga, då den sjuke dör, är frågan om hvad som skall gifvas åt sköterskan för hennes tjänster. Vi utgifva oss för att efterfölja vår Herre, om hvilken vi kunna säga att han från sin födelse till sin död icke blef visad någon sympati eller vänlighet, likväl klaga vi (och speciellt jag sjelf) om vi komma i någon ställning, der vi äro underkastade lidanden, ehuru det är vår *métier*, om vi äro kristne, att undergå sådana lidanden. Officerare och underlydande hafva haft ett hundlif under det jag varit här; de få känna sporrar i sina sidor hvarje dag; ingenting kan ur mitt minne utplåna den dåliga behandling de rönt. Jag kan säga att jag icke gifvit dem ett ögonblicks ro; de äro kaniner, men jag borde varit mer hänsynsfull. Det är riktigt plågsamt att se män darra så, när de komma för att träffa mig, att de icke kunna hålla tändstickan till deras cigarett. Likväl har jag ej tagit några hufvuden. Jag lät endast aflifva tvenne paschar; och jag förklarar, att hade det icke varit för främmande inflytelse, skulle de båda pascharne lefvat ännu. De blefvo juridiskt mördade. Så vidt vi kunna förstå, äro de män lyckliga, som röra sig i små rymder, olyckliga äro deremot de, hvilka sökande äfventyrens fält, röra sig mellan ytterligheterna af ondt och godt. Den neutrala färgen är den bästa att bära.» Icke en, utan tjugu gånger upprepar Gordon en åsigt, som han gjort tydligen känd för ministären, nämligen att Khartum kunde undsättas, utan någon öfverdrifven svårighet, af en styrka, hvilken komme på hösten 1884, och att en armé, som icke anlände till början af 1885, skulle komma *för sent*. »Khartum», skrifver han profetiskt i oktober, »skall blifva taget midt för näsan på expeditjonskåren.» Och så gick det. Derpå kommer följande paragraf, i hvilken, i karaktäristisk stil, alla svårigheterna af hans ställning för ögonblicket sättas å sido och han endast fruktar att, om engelska trupperna uppnå Khartum, han skall blifva bjuden att äta middag med generalen:

»Jag gläder mig fortfarande åt att aldrig återse Stor-Britanien med dess rysliga, tröttsamma middagsbjudningar och annat elände. Hur vi kunna stå ut med dylika saker, öfvergår min inbillningskraft! Det är ett fullkomligt slafveri. Vid dessa middagsbjudningar bära vi alla mask, säga hvad vi icke tänka, äta och dricka saker, som vi ej önska oss, och förtala sedan hvar-

andra. Jag ville snarare lefva som dervish tillsammans med Mhadin, än gå bort på middag hvarje dag i London. Jag hoppas att, om någon engelsk general kommer till Khartum, han icke bjuder mig på middag. Att män icke kunna vara vänner utan att bringa med i spelet de usla magarne är förvånande.» — Allt eftersom skuggorna djupnade, stadgas hans beslut att icke återvända till England, ifall han någonsin skulle blifva befriad från Khartum. Han är så missnöjd med den engelska politiken. Han har i stället för afsigt att gå till Bruxelles och egna sitt lif åt den belgiska konungens företag i Kongo. Der åtminstone skulle han fortfarande kunna uträtta något godt för dessa stackars svarta, som han älskade så mycket. Under det han var så upptagen med att sköta militära och civila angelägenheter, fann han likväl tid att öfvervaka de ungas välbefinnande. »Skolan här är mera intressant, ty emedan skolbarnen erhålla en viss matportion, är antalet alltid fullt, d. v. s. två hundra. Hvarje gosse har ett träbord, på hvilket hans lexa är skriven, och då man besöker skolan är det ett föremål för hvarje gosses önskan att blifva framkallad för att uppläsa sin lexa, hvilket lärjungarna göra med en vaggande rörelse på kroppen och på ett sjungande sätt, liksom judarne göra på klagoplatsen i Jerusalem och i deras synagogor, hvaraf vi kunna draga den slutsatsen, att detta var det gamla sättet för bönen, ty lexorna hemtas alltid från Koran. Lilla svarten, utan något anspråk på näsa och ej mer än två fot lång, träder fram för att säga de tio första bokstäfverna af alfabetet, hvilket är allt han kan». Den vänliga känslan för folket öfvergifver honom aldrig. »Man drages», skrifer han, »till detta lands barn, både bruna och svarta, de förra hafva en fullkomlig bronsfärg»; och han anmärker huru »de bruna och svarta bära sina sår utan en klagan». Negersoldaternas renlighet gjorde honom ett nöje — »de glänsa som en väl rengjord och blankad stöfvel.» Infall lika dessa öfverflöda, och det är endast med möda man ihågkommer att han gjorde dessa anteckningar inom syn- och hörhåll för en fiende, som törstade efter hans blod! På ett annat ställe säger han: »De svarta soldaterna, som komma in äro vanligtvis gamla bekanta till mig, d. v. s. de känna mig, under det att deras svarta apansigten äro alla lika för mig. Jag sätter kineserna i första rummet, dernäst de svarta med apansigtena och sedan de chocoladefärgade Sudan-invånarne. Jag tycker icke om de sjukligt bleka fellas, ehuru jag är bedröfvad öfver deras elände». Den brydsamma frånvaron af nyheter från den yttre verlden framhålles lifligt för själens öga genom de ifriga

ansträngningarna att vinna underrättelser genom fiendens uppförande och sinnesstämning. »Vi kunna icke afhålla oss från att tänka», säger dagboksförfattaren, »att i Europa händt någonting särdeles viktigt, som på obestämdt sätt är känt af araberna, ty dessa anse sig tydligen hafva vunnit spelet.» Bland anteckningar om alla slags obetydliga förargelser förekomma gång på gång allvarliga passager liknande denna. »Under vår blockad hafva vi ofta diskuterat frågan om att vara rädda, hvilket enligt världens åsigt, en man aldrig borde vara. För min del är jag alltid rädd, och ganska mycket till på köpet. Jag fruktar utgången af alla strider. Det är icke fruktan för döden, den är, Gud ske lof, förbi; men jag fruktar nederlag och dess följder. Jag tror icke alls på den lugne, orubblige mannen. Jag tänker att han endast synes så, emedan han icke visar någon fruktan. Derför anser jag att ingen befälhafvare under krigstid borde lefva intimt med sina underlydande, som bespeja honom med lodjursögon, ty intet är så smittsamt som fruktan. Jag har blifvit ursinnig, då jag af ångest icke kunde äta och märkte att de, som sutto vid samma bord, voro upprörda på samma sätt.»

»Jag har mycket plågats af svårigheten att fatta mitt beslut om hvad jag skulle göra ifall Khartum blefve taget, om jag skulle spränga i luften palatset, och allt deri, eller gifva mig fången, och, med Guds hjälp blifva fast i min tro samt om så fordras lida för den (hvilket är mycket troligt). Att spränga palatset i luften är det enklaste, under det att det andra betyder ett långt och svårt lidande samt alla slags förödmjukelser. Men jag tror att jag väljer det senare, icke af fruktan för döden, men emedan det förra har mer eller mindre likhet med själfmord.» Att Gordon delade Max Piccolominis sanna soldatförakt för diplomater, är ett faktum, som han sannerligen icke gjorde sig något besvär att dölja. »Jag kan föreställa mig», säger han, »hvad de skola sätta näsan i vädret åt att jag vågar hafva en opinion om dem.» Här vilja vi anföra ett roligt exempel på Gordons försök att bereda folket nöje: — Då de undflydda soldaterna komma till staden göra de visit hos mig och erhålla en dollar, uppmanas att betrakta sina svarta apansigten i spegeln, som finnes i palatset, och tillfrågas om deras åsigt angående reflexionen. Somliga stirra med vidöppna ögon, ty de hafva aldrig sett sig sjelfva förut. Vanligtvis gilla de återspegligen, i synnerhet de svarta damerna, som anse sig för »Venusar» och sticka händerna i munnen, hvilket bland de svarta allmänt är ett tecken till stor blygsamhet, liksom hos oss att slå ned ögonen.» Följande är ett

annat: — »En från araberna undflydd soldat kom in . . . han såg sig i spegeln, och frågade hvad det var, sade att han icke visste det, och han tycktes verkligen icke veta det. Det är tydligt att i länder, det icke finnes speglar, hvar och en måste vara en fullkomlig främling för sig sjelf och skulle behöfva en presentation.» Man omtalade för honom att Mahdin döljer peppar under fingernaglarna, som äro långa, och frambringa ett riktigt förråd af tårar när sådana behöfdes. — Grekerna berättade grekiska konsuln att Mahdin högeligen undrade hvad i all verlden jag gjorde här, då jag ej hade någon del eller lott i Sudan. Jag förmodar att denna fråga är mera förvirrande för andra än för Mahdin (mig sjelf undantagen). Jag måste bekänna att denna pepparaffär har gjort mig sjuk. Jag hade hittills hoppats att jag hade att göra med en riktig fanatiker, som trodde på sin mission, men då en kommer med peppar under fingernaglarna, är det temligen förödmjukande att nödgas duka under för honom, och ibland tror jag att jag icke skall behöfva göra det. Man kan ej annat än hafva roligt åt denna pepparaffär. De som skola bedja om nåd komma in på sina knän och med en grimma om halsen. Mahdin stiger upp, sedan han skrapat sig i ögonen och erhållit en väldig flod af tårar, samt tager af grimman. Emedan produktionen af tårar allmänt anses som ett prof på uppriktighet, vill jag rekommendera Mahdins recept åt kabinettsministrar, för att rättfärdiga något dumt företag.» Derefter, liksom han blygdes öfver sin egen stränghet, tillägger han: »Den kristliga kärleken tänker intet ondt, men hon var icke i Sudan, ty jag förklarar att vis-à-vis tjenstemännens fula streck härstädes, skulle den kristliga kärleken haft en svår tid.»

Han medgifver att folket icke är värdt någon *stor* uppoffring, och anser att engelsmännen endast på grund af sitt dubiösa uppförande i Egypten är förpligtigade att hjälpa det. På följande skämtsamma sätt sammanfattar han svårigheterna att behandla araberna. »Om de icke äta läsa de sina böner, om de icke läsa sina böner sofva de, om de icke sofva äro de sjuka. Föreställ er nu sjelf positionen. »Ni kan icke göra dem något under det de ligga i dessa fästningar, ätande, bedjande, sofvande eller sjuka och de veta det. Ni skulle vara en grobian, om ni gjorde det (hvilket jag fruktar att jag ofta är).» De skuggor, som utvecklade sig öfver dessa sidor, djupnade märkbart efter den sorgliga underrättelsen om att hans europeiska kamrater blifvit mördade. Talrika upptäckter af förräderi, stölder af lifsmedel samt underslef, hvilka det var nästan lika farligt att straffa som

att lemna ostraffade, anlagda eldsvådor, aftagande förråd och andra en långvarig belägrings obehagliga tillfälligheter öka dysterheten. Mahdins trupper samlade sig nu kring Khartum och Ondurmans inneslutning hade börjat. Det beständiga stridsbullret på de motliggande stränderna kan nästan höras i dagboken. Den 13 december skrifer han:

»Ångbåtarna gingo upp och anföllo araberna vid Bourré (detta uppskjutande från dag till dag gör för visso ett i hög grad nedslående intryck på en hvar. I dag är det 276:e dagen af vår ångest). I öfvermorgon skola vi sända ned »the Bordeen» (en af ångbåtarna) och med denna skall jag skicka min dagbok. Om ej någon ansträngning göres inom tio dagar, så måste staden falla. Detta uppskof är oförklarligt. Om expeditionskåren har uppnått floden och mött mina ångare, så är hundra man allt hvad vi begära. Jag skickar denna dagbok, ty om staden faller har jag ringa förhoppning att rädda den». De sista orden i denna dagbok, daterade den 14 december, äro: »Märk nu detta, om hjälpsändningen från expeditionskåren — och jag begär ej mer än 200 man — icke kommer inom tio dagar, så måste staden falla; jag har gjort mitt bästa för mitt lands ära. Farväl. Ni sänder mig ej någon underrättelse, ehuru ni har godt om penningar.» Detta är Gordons afsked till det land, som han tjänat så ärofullt.

Hvad som tilldrog sig under de följande 43 pröfvodagarna skall världen aldrig lära känna, såvida icke någon arab händelsevis har bevarat i minnet att Gordon — tvifvelsutän — höll ut till slutet. Ett yttrande af Gordon är anmärkningsvärdt. »Det var aldrig vår regering», skrifer han, »som gjorde oss till en stor nation; vår regering har alltid varit en hämsko på våra hjul; Englands makt skapades af äfventyrare, icke af dess regering, och jag tror att det endast genom äfventyrare skall bibehålla sin plats.» Detta är ett sannt yttrande och värdt att ihågkommas. Det är initiativet, företagsamheten och heroismen hos individer, som ensamt gjort England stort, och icke den minste af sådana äfventyrare var Charles George Gordon, hvars lik ligger stympadt någonstädes bland Khartums blodbestänkta ruiner. Han har sannerligen gjort »sitt bästa» och hans djupt intresseväckande dagbok, från hvilken endast gränserna för utrymmet hindra mig att göra många flera utdrag, skall alltid förblifva som en minnesvärd af en pligtens martyr, det sista minnet af en annan af dessa äfventyrare, hvilka gjorde och göra England stort i trots af en svag och vacklande regering.

Några samvetsfrågor för damerna.

Derjemte en historisk mode-revy

Af

D:r Emil Nilsson.

En egendomlig benägenhet att på ett onaturligt sätt förändra och ombilda en och annan eller flera kroppsdelar, tyckes vara en så i den menckliga naturen invuxen egenskap att århundradens kamp deremot ännu ej i nämnvärd grad förmått leda till något lyckobringande resultat. Under alla tider och förhållanden, så långt tillbaka historien leder sina anor, såväl i det mest utvecklade och barbariska tillstånd, som under civilisationens mest förfinade skeden, har detta begär gjort sig påmint. Villigheten att underkasta sig denne demon, som benämnes modet och som ej finner något område fridlyst för sina laglösa förstörelsebringande fordringar och anordningar, är ej något lyte, som tillkommer en och annan individ utan synes vara en arfsynd med så djupa rötter att de sträcka sig till hela menckligheten. Under senare tider är det framför allt beklädnaden, som med en våldsmakt beherskas af modet. Dess skadeverkan, ehuru af mera indirekt natur, är derför ingalunda mindre ingripande och vidtöfattande; i forna tider, då beklädnaden var af mera primitiv natur och under luftstreck der denna ej var så lifsviktig blef deremot sjelfva menniskokroppen mera direkt föremålet för dessa modets omdaningsattentater. Det är med dessa och deras sammanhang med nutida modeföreteelser som jag här tager mig friheten att något litet sysselsätta mina läsarinor — och kanske äfven en och annan af »skapelsens herrar».

Svårt, om ej omöjligt torde blifva att utforska roten och första upphovet till alla dessa egendomliga, vexlande, oftast ytterst grymma och plågsamma anordningar modet mäktat åstadkomma. Sannolikt stå några af dessa i sammanhang med tidernas religiösa och vidskepliga föreställningar, andra åter ha må hända varit förenade med några inbillade hygieniska intressen, de flesta ha dock för sin uppkomst att tacka några tillfälliga konventionella regler och föreskrifter, utfärdade af någon på något sätt öfver mängden stående imponerande personlighet. Frukten för att vara enstående, ett så allmänt och för människan genomgående drag, samt begäret att efterapa har sedan föranstaltat om den hastiga och vidtutsträckta utbredningen. Då dessa mera direkta ingrepp på människokroppen emellertid alltid voro af den beskaffenhet att de en gång etablerade ej så lätt, oftast omöjligt, kunde undanrödjas, kunde ej heller vexlingen från tid till tid blifva så stor utan måste samma prägel bibehållas åtminstone under en lifslängd och generation.

Om vi nu börja med håret och andra bihang till huden så ligger nära till hands att modet här fick ett särdeles tacksamt fält i och för utvecklingen af sin vexlande nyckfulla herskare-makt. Lättheten hvarmed håret låter behandla sig efter de mest varierande metoder var allt för lockande för att kunna förbigås. Oräkneliga ha också variationerna varit allt ifrån paradiset naturliga enkelhetsperiod intill våra dagar, som omissskänligt tillhöra pannluggens markerade tidsskede.

Icke blott i afseende på längden och uppfästningen utan äfven i afseende på färgen ha modets fordringar kraftigt gjort sig gällande. På åtskilliga trakter i Sydamerika samt annanstädes fick den här allmänna svarta färgen naturen satt på håret vika för en ljusgul eller ljusbrun färg, som modet föreskref och som framställdes ur de sönderstötta koraller hafsstranden lemnade som byte. För ej så längesedan, för att förbigå många andra exempel, var ett konstfärgadt rödt hår, pudradt med något glittrande ämne, på högsta modet i de parisiska salongerna, och något längre tillbaka i tiden måste hvarje i societeten presentabel person se ut som en mjölnare i håret. Färgningen af håret är sålunda ej någon egendomlighet för särskilda människoraser, fastän måhända Syd-amerikas vilda stammar varit européens föredöme och läromästare. I de tropiska länderna rakas ej sällan hufvudet och på flera trak-

ter är nog detta ett uttryck för ett renlighetsbehof. Men att detta långt ifrån varit driffjedern, visar den omständigheten att på flera trakter endast qvinnorna underkastas denna process under det mannen enligt modets kraf bär ett ovanligt långt nedåt ryggen hängande hår, hvares vård förorsakar honom mycket hufvudbry och tidsspillan.

Hos de vilda stammarne, der modet föreskref den kala hjesan, var emellertid rakuingsprocessen ingalunda någon smärtfri operation så länge flintan och benstycket fick tjenstgöra som rakknif. Hårpiskan, japanesens stolthet, har i något förändrad gestalt äfven i Europa firat sina triumfer och långt ifrån omöjligt är att den ännu en gång, tack vare modet, kan komma till heders. För närvarande spela emellertid lösgodset i vexlande former och nackknutens läge, nu förlagd uppöfver hjessan, hufvudrollen. Emellan det långa skrämessiga artisthåret, som gjorde ett hastigt slut på Absalons promenadritter, och det kortstubbade kavalleriofficershåret med sina hädfasta krokrokar gifves för öfrigt graderingar i legio.

Ögonhåren ha hos oss fått sitta i orubbadt bo. I några trakter af Afrika är emellertid den qvinliga skönheten oförenlig med deras tillvaro. Här uppryckas dessa samvetsgrant med ett slags små pincetter, som på afrikanskans toilettbord är en lika nödvändig artikel som hår- och nageltången hos oss. Naglarne ha ej heller gått fullt fria; i Kina finnes till exempel en sekt eller ett slags munkskrå som med oerhörd möda vårdar dessa så att de få en längd af flera tum utanför fingertopparne. Misstaga vi oss ej allt för mycket, har en tendens åt detta hållet äfven gjort sig gällande annanstädes, yttrande sig i de långa gåspennformigt tillspetsade naglar man en tid såg hos den elegante flonören.

I Orienten anses brunfärgade naglar höja de qvinliga behagen.

Tatueringen — benämningen lär härleda sig från Tahiti — är ett af de mest utbredda mode-ingreppen. Hos folkslag, der en beklädnad ej var pockande af behofvet påkallad, hade modet ingen annan utväg att tillgripa. Hos dessa var också denna tillpyntningsprocess så oundgänglig och vanlig att en otatuerad helt säkert gjorde en lika slät figur och skulle väckt samma uppehåll och ogillande som en naken på de parisiska boulevarderna. Men äfven hos folkslag som vetat förskaffa sig en beklädnad var ej detta bruk bannlyst. Partier som ej doldes af beklädnaden tilltygades fortfarande på samma sätt. Nutidens sminkning och medeltidens moucher är ingenting annat än ett slags afart som härifrån leder

sitt ursprung. Bland våra sjömän påträffa vi dessutom ännu i dag ett slags tatuering af armarne och ej heller är det ovanligt att skolpojken långt innan han valt lefnadsbana, försöker sig på konsten. Äfven detta är endast ett sjömansmode, låt vara att det kan ha sitt lilla praktiska berättigande såsom igenkännings-tecken. — Tatueringen i sin enklaste och mest outvecklade form träffade man hos de vilda stammarna i Australien. Hos dessa visade huden en mängd oregelbundna krokiga eller räta med aska eller jord fyllda ärrbildningar som ävägabrägrts med hvassa stenar eller benstycken. Under tidernas lopp utvecklade sig emellertid tatueringen småningom till en verklig konst. På flera af Polynesiens öar visa infödingarne hudteckningar i olika färgnyanser, som vitna om ett verkligt artistskap. Långvarig och ytterst smärtsam måste dock, som man lätt bör kunna fatta, denna process vara och ej heller är den utan sina olägenheter för välbefinnandet och hälsotillståndet, då man betänker att härigenom en stor del af huden beröfvas sin ostörda funktionsförmåga. Vända vi oss härifrån till näsan, läpparne och öronen så finna vi att dessa organer under alla tider utgjort ett älsklingsområde för en mängd varierande mode-anordningar. Näsan och läpparne ha endast hos de ociviliserade folken, öronen ha deremot under alla tider och snart sagdt öfverallt varit föremål för modets mer och mindre vanställande angrepp. Så har näsbrosket genomborrats och försetts med åtskilliga bihang samt har man medelst insnitt och stymplingar på åtskilliga sätt sökt förändra och omdana detta organ, som dock alltid härigenom i mer eller mindre grad beröfvat sin funktionsförmåga. Hos Australiens vildar hörde till goda tonen att ett fingerstöckt ben- eller trästycke infördes och fästades i näsbrosket; hos andra stammar bäras ringar i näsan ungefärligen på samma sätt som af svårhandterliga och folkilskna tjurar än i dag. På andra trakter blefvo läpparne föremål för modets vexlande nycker; än genomborrades underläppen och försågs med något nedhängande bihang af trä, ben- eller metall än var det öfverläppen som på ett eller annat sätt tilltygades. Hos de nord-amerikanska eskimåerna genomborrades underläppen vid båda munvinklarna och försågs med fastnitade trä-, glas-, eller metallstycken. Här underkastades endast den manliga befolkningen denna behandling. På andra orter var det ensamt qvinnan som fick släppa till näsa och läppar.

Då graden af dessa vanställande anordningar ej sällan stod i ett nära och direkt förhållande till det sociala anseendet, ungefärligen på samma sätt som en beklädnad nu för tiden bestäm-

mer den sociala ställningen, blef snart sagdt ett slags sport att uppdrifva detta till ytterligheter som låta fast otroliga. Det nästan universala bruket att genomborra ytterörat och förse detta med olika bihang förekommer öfverallt i vexlande graderingar. Inom Europa nöjer man sig med små ringar och stenar; hos de barbariska folkslagen finna vi deremot ytterörat genom uppborrning och anbragta tyngder stundom till den grad förändradt att armarne kunde föras genom de anbragta öppningarna. På flera ställen ha dessa modeanordningar fått ett praktiskt biändamål i det de nödvändigaste husgerådssakerna under marscher bäras hängande i ytterörat. Zuluerna, som helt nyligen gjorde en tur genom åtskilliga af Europas länder, instucko och förvarade i dessa konstgjorda öppningar de cigarrer som bjödos dem af åskådarne.

Ej heller tänderna, naturligtvis de mest synliga fram- och hörntänderna, ha lemnats oantastade. Hos flera österländska folkslag färgas de bruna eller svarta, hos andra slipas de på olika sätt, genomborras och förses med innitade prydnader eller och fordrar skönhetsbegreppet att en eller flera af fram- och hörntänderna utdragas.

Ehuru man på goda grunder kunnat hoppas att hufvudet med sina livsviktiga och ömtåliga organer, som därför af naturen omgifvits med en fullständig kapsel af hufvudskålsben, ej skulle bli föremål för någon bearbetning i modets intressen så har detta dock ingalunda varit händelsen. Bruket att allt efter modets olika fordringar ge hufvudet en mer eller mindre egendomlig naturvidrig form går långt tillbaka i tiden samt har haft en vidt-omfattande utbredning. Innan hufvudskålsbenen hos det lilla barnet vunnit behörig fasthet och motståndsförmåga är en dylik formförändring lätt åvägabragt medelst ett fortsatt tryck och en allt efter den äskade formen lämpad sammanpressning. Man har härvid gått tillväga på olika sätt: antingen anlades särskilda härtill förfärdigade bindslen och bandager eller också pressades hufvudet medelst åtspända remmar mot en brädiskifva eller dylikt. En indianstam, »platthufvudena», har fått denna benämning från en dylik sammanpressning af hufvudet som bland dem var, från det herskande modets synpunkt, lika nödvändig som bröstorgens sammanpressning medelst snörlifvet hos nutidens moderna kvinnor. I de gamla peruvianska grafvarna träffar man en hufvudskålsform som härleder sig från ett dylikt hos dem allmänt gängse ofog. Hos de gamle peruvianerna skulle, uppgifves det, denna omdaning af hufvudet, som dock i det hela var en modesak, vidtagits dels i afsigt att derigenom göra hufvudet lämpligare för tunga

bördor, dels därför att denna ansågs åstadkomma ett modigare sinne och större uthållighetsförmåga i deras blodiga fejder. I Frankrike, England och Sydtyskland har detta förderfbringande mode herskat under långa och ej så aflägsna tider. Ännu i dag kan man påträffa isynnerhet i Normandie kvinnor med en långsträckt sockertoppsliknande huvudskålsform som leder sitt ursprung härifrån. I trakten af Toulouse var denna omgestaltning så allmän att den i Frankrike fått namnet »déformation Toulousaine». I Afrika och Australien lär man deremot ej kunna spåra ett dylikt tilltag. Mer eller mindre svåra rubbningar från hjernan och inom det intellektuella området blifva alltid en följd af detta brott mot naturen.

Hos nutidens civiliserade folk är modets angrepp mot huvudet lyckligtvis inskränkt till att medelst lösa bihang såsom chignonen, lösvalkar och vidunderliga huvudbetäckningar ge huvudet den form och det utseende som modet i ständig vexling anbefaller.

Hvad slutligen extremiteterna, armar och ben beträffar så ha, synes det, händerna framförallt intagit ett slags frälsetillstånd från dessa modebördor. Följderna af ett brott mot handens och fingrarnes funktionsmessighet äro också under alla existensförhållanden allt för påtagliga och kännbara för att icke dessa organer skulle i det längsta bevaras för modets påhitt. Bruket att såsom ett slags symbol för vördnad och ett löftes helgd etc. afhugga ett eller flera af venstra handens fingrar har dock förekommit hos några amerikanska indianstammar.

Har handen sålunda kommit undan för temligen billigt pris så har deremot foten, ej minst under senare tidsskeden, fått offra mycket på modegalenskapens altare. Den längst drifna ytterligheten härutinnan träffa vi som bekant hos de kinesiska kvinnorna. Icke blott inom societetens förnäma värld utan på sina ställen inom alla samhällsklasser måste de arma kinesiskorna underkasta sig en modets hjertslitande tortyr. Genom anbringandet af bandager pressas nämligen den lilla flickans fot samman på så sätt att hälen tryckes nedåt och framåt, de fyra yttre tårna upp under fotsulan allt i akt och mening att förkorta foten till det minsta möjliga. Under det första året måste det stackars offret under våldsamma smärtor tillbringa sin mesta tid i sängen. Först sedan muskler och nerver genom det fortsatta trycket förlorat sin känslighet inträder ett slags smärtfrihet. Foten liknar, sedan modet fullbordat sitt värf mera hofven hos ett af våra husdjur än en människofot och gåendet är naturligtvis i högsta grad försväradt.

Den missbildning och funktionsrubbnig våra nutida moderna men olämpliga och allt annat än naturliga skodon förorsaka är, ehuru ej jemförlig med kinesernas grymma förstörelsearbete som är fullständigt planlagdt, icke dess mindre af så ingripande betydelse att den med berättigande vid en gruppering kan ställas denna ganska nära. Dessa förkrympningar som bli en följd af våra tillspetsade skodon (i rak strid med fotens naturliga form) grundläggas fullt så tidigt som de kinesiska och en gång komma till stånd kunna de lika litet som dessa sedermera fullt undanrödjas. Långt mer ingripande och för organismen i sin helhet förderfbringande samt från den goda smakens synpunkt lika oberättigadt som australernas näsringar och indianstammarnes missformade hufvuden är emellertid den i våra dagar till sin spets drifna missbildningen och förkrympningen af midjan. Den getingliknande qvinnofiguren, som är nutida modets pièce de résistance är säkert långt mer dyrköpt än någon af de utomordentliga anordningar vi träffat hos de mer eller mindre lägt i kultur stående folkslagen.

I likhet med kineserna och de indianska platthufvudena tillstädja vi, för att effekten skall bli så fullständig som möjligt, modet att under barnaårens ömtåliga utvecklingsperioder börja sina bearbetningar. Med raffinerad grymhet har modet här lyckats finna den mest blottade anfallspunkten, riktande här sina mått och steg mot de för lifvet viktiga organen: hjerta och lungor, som framför alla andra just af ett betvingande tryck mest och skadligast influeras. Befriade från bruket att bära ringar i näsbrosket, glasbitar i läpparne och våra husgerådssaker i ytterörat, underkasta vi oss dock andra långt farligare och ingalunda mindre vanställande lagbud, dikterade af modet.

Under sådana förhållanden äro vi sålunda föga berättigade att härutinnan med fariseiskt öfvermod blicka ner på de barbariska och mindre civiliserade folkslagen och deras i våra ögon bizarra och afskyväckande ornamenteringar.

Än *krinolin*en då — för hvilken en ny glansperiod synts stå för dörren! Dess syndaregister är jemförelsevis obetydligt — och något missformande å någon kroppsdelen har den ej till följd, såsom t. ex. snörlifvet och de spetsiga skodonen etc. Dess olägenheter är att den tillåter kyla och fuktighet drifva fritt spel kring underlifvets ömtåliga organer. Från estetisk synpunkt är det någonting annat, men då äro vi på ett område — hvilket jag icke egentligen tillåtit mig beträda.

Min uppsats hade egentligen till ändamål att framhålla huru människan visat en genomgående benägenhet att ingripa omdanande på sin egen kropp — samt ett slags jämförelse emellan forntida *direkta* ingrepp och nutida mera indirekta genom kläde-
dräkten.

För öfrigt väntar jag mig ingalunda att vederbörande skulle följa de vinkar, jag af uppriktigt intresse tillåtit mig gifva. Jag vet nog att det är sant, såsom en af våra humorister skrifvit, att i begynnelsen skapade Gud qvinnan men gjorde henne icke så smal om lifvet som hon bör vara och därför skapade omsider qvinnan snörlifvet m. m. m. hvarigenom Guds skapelsefel blef på ett tillfredsställande sätt rättadt. — —

Ett litet skaldelån.

Scævolas arbete »Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet», har nyss fästat uppmärksamheten på det olyckliga offer för egna misstag och andras stämplingar, som var den siste Vasaättlingen på Sveriges tron, Gustaf IV Adolf.

Som bekant har Böttiger, i öfrigt ju Karl XIV Johans entusiastiske lofsjungare, äfven i en anslående dikt »*Främlingen i Sanct Gallen*» strängt sin lyra af medkänsla för den fallne monarken. Den står till och med i hans valda skrifter införd kort efter hyllningssången till Bernadotte och bildar en ej så litet egendomlig kontrast der.

Denna dikt är dock ej blott märkvärdig derför; den har äfven sin lilla historia hvilken nu, då den är ett å propos för dagen, kan intressera.

Det tyckes nämligen som den gode Böttiger, den lycklige upptäckaren af Erik XIV:s mindre goda rätt att räknas som författare till den vackra kärleksvisan:

»Hvar må följa sitt eget sinn'
kär håller jag min herdarinn'»,

sjelf uti ofvannämnda sång skulle ha lyst liten smula med lånta fjädrar, — dessa är det dock han sjelf och icke andra som ha satt på. Det förekommer nämligen hos den österrikiske skalden *Anastasius Grün* en romans »*Der Unbekannte*», med hvilken »*Främlingen i Sanct Gallen*» har ett omiskänneligt tycke ej blott i anläggning utan äfven i enskilda uttryck och bilder. Jemför man de båda dikterna sida vid sida blir likheten slående. De lyda så här:

Anastasius Grüns.

Durch das enge Thor des Städtchens
Zieth ein alter Bettler fort,
Niemand spendet ihm Geleite,
Lebewohl und Abschiedswort.

Böttigers.

I en trädgård vid sanct Gallen,
Nära Goldachs klara våg
Utsträckt under lindens skugga
Nyss en vandrare man såg.

UR DAGENS KRÖNIKA

MÅNADSKRIFT

FÖR SKÖNLITERATUR, TEATER OCH POLITIK

UNDER MEDVERKAN

AF FLERE SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFVEN AF

ARVID AHNFELT

FEMTE ÅRGÅNGEN

1885

STOCKHOLM
CARL SUNESON

STOCKHOLM, GERNANDTS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1885.

ÅRGÅNGEN 1885.

INNEHÅLL.

	Sid.
Likställighet och tyranneri, af <i>August Strindberg</i> (strödda anmärkingar om »Giftas».)	1
Nya bidrag till kännedom om Gambettas stora ministär, af <i>Ernst Wallis</i>	34
Holberg om qvinnan och tryckfriheten, af <i>Gust. af Geijerstam</i>	64
Hvar har statskyrkan sitt säkraste stöd? af <i>Vilh. Svartling</i>	71
Stockholms teatrar, af <i>Clæ's Lundin</i>	79
Efter oväder och munväder, politisk återblick af <i>Albert Seberg</i>	93
Literära notiser af <i>Oscar Levertin</i>	108
Utländsk litteratur	112
Apropos Strindbergska målet, ett bortglömdt poem af <i>Orvar Odd</i> ..	114
Vår polemiske skald (kritiker öfver <i>Wirsén</i>). 1. af <i>Hellen Lindgren</i> . 2 af <i>A. Haraldson</i>	115
»Ett skämt», novell ur det nutida Parislifvet	131
Farliga papper (hittills otryckta bref från Hans Järta till exc. Reuterholm med inledning och kommentarier af —ck.)	155
Landtdagen i Helsingfors, af en finsk korrespondent	178
Nyheter i telefoneringssystemet, af byråchefen <i>Nyström</i>	190
Teateröfversigt af <i>Clæ's Lundin</i>	199
Gustaf Mauritz Armfelt såsom konungagunstling, af <i>Ernst Wallis</i> ..	219
Albert Gellerstedt, en literär studie af <i>Ola Hansson</i>	241
Fortsatta afslöjanden rörande Hans Järta af —ck.	253
Lokala parlament, af <i>Helen Zimmern</i>	275
Kan postverket hemlighålla tidningarnes prenumerationssiffror? af <i>Junius Frans Hedberg</i> om svenska skådespelare, några anmärkningar af <i>Gust. af Geijerstam</i>	285
Några ord med anledning af Hjalmar Strömers framtidsvinkar, af <i>Vilh. Svartling</i>	296
Strindberg och kvinnofrågan, af <i>Hjalmar Branting</i>	302
August Bebel om qvinnan, af <i>A. F. Åkerberg</i>	323
Mänken, berättelse af <i>Guy de Maupassant</i>	333
Stockholms teatrar, af <i>Clæ's Lundin</i>	339
En akademisk prisfråga	361
Bref från Norrland	372
Nya hofskildringar	375

	Sid.
Ett och annat om våra rangförhållanden, af <i>Marcellus</i>	377, 555
Utställningarne och konstakademien, af <i>Claës Lundin</i>	397
Solens dotter, poem af drottning <i>Elisabeth af Rumänien</i> (öfvers. från originalhandskriften, af <i>Herman A. Ring</i>)	420
Misericordia, svensk originalberättelse af <i>Ernst Arpi</i>	445
Ännu en gång en akademisk prisfråga jemte ett inlägg af lektor <i>A. E. Holmgren</i>	484
J. P. Jacobsen, minnesruna af <i>Oscar Levertin</i>	497
Från operasäsongen af <i>Volontaire</i>	500
Stockholms teatrar af <i>Claës Lundin</i>	505
En Linnéan före Linné, af <i>Albert Seberg</i>	526
En episod från Victor Hugos unga dagar, af <i>Karl Warburg</i>	534
Författare-revolutionen (humoresk)	549
En amerikansk tidningsman, af <i>Magnus Elmsblad</i>	579
Synpunkter, något om författare och granskare, af en observator ...	619
Ett merkantiit jubileum, af <i>Helen Zimmern</i>	642
Holbergsjubileet och dess literatur af <i>K. A. Winter-Hjelm</i>	648
Om »förklädnad och skyddande likhet» inom pressen. Blick på Af- tonbladet förr och nu, af <i>Scevola</i>	663
»Hur man gör godt» (drama af fru Edgren), af <i>Claës Lundin</i>	678
Guldägget, som glashönan värpte, novell af <i>Ernst Arpi</i>	693
Politiska masker och ytterligheter, några iakttagelser af <i>Scevola</i> ...	721
General Grant, en minnesruna	731, 832
Moderna verldsförbättrare. Henry George, af <i>Karl af Geijerstam</i> 748, 859	
Kgl. akademien för de fria konsterna i kampen för tillvaron, af <i>P. S.</i> 764	
Profstycken ur en Heine-öfversättning, af <i>Herman A. Ring</i>	777
Literära ströftåg i Paris och London, af » <i>Dagens Krönikas</i> » utgifvare 781	
Den uppgående stjernan. Några drag ur Christine Nilssons ungdom, af <i>Frithiof Cronhamn</i>	793
August Strindbergs »Utopier», anmälda af <i>Karl Wählin</i>	800
Jordans »Brytningar», anmälda af <i>Gottfr. B.</i>	806
Zolas »Germinal», anmäld af <i>Oscar Levertin</i>	809
Musikalisk höstrevy af <i>Volontaire</i>	814
Oda Nielsen, ett teaterminne från Köbenhavn af <i>Edvard Fredin</i> ...	821
Efter revolutionen (anm. af C. T. Odhners Gustaf III:s historia) af <i>V. K—r</i>	851
Några ord om våra dagars konst (med anledning af opponenternas utställning) af <i>Karl Wählin</i>	872
En representativ roman (anm. af Guy de Maupassants »Bel-Ami»), af <i>Passepartout</i>	879
General Gordons dagbok, af <i>Helen Zimmern</i>	886
Några samvetsfrågor för damerna, derjemte en historisk moderevy af <i>d:r Emil Nilsson</i>	898
Ett litet skaldelån (en parallel mellan Böttiger och Anastasius Grün, med anl. af <i>Scevola</i> och Gustaf IV Adolf) af <i>H. A. R.</i>	906
»Figge» (roman af Georg Nordensvan), anm. af <i>O. H.</i>	910

Nicht verräth die graue Wolke,
Dass sie Botschaft Gottes trägt;
Nicht verräth der graue Felsen,
Dass er Schachte Goldes hegt.

Und dem kahlen Baum im Winter
Seht ihr's auch nicht an sogleich,
Dass er einst so fröhlich grünte
Und an Blüth und Frucht so reich.

Von dem Mann am Bettelstabe
Hatt' es Keiner wohl geglaubt,
Dass er einst im Purpur strahlte
Kronumglänzt sein Lockenhaupt!

Meuter rissen ihm die Krone
Und den lichten Purpur ab,
Reichten ihm anstatt des Zepters,
Einen morschen Wanderstab.

Und so wallt er schon seit Jahren,
Ungegrüsst und ungekannt,
Mit dem schwerbewegten Haupte
Durch so manches fremde Land.

Müde, todesmüde sinkt er
Unter einen Blüthenbaum,
Von den Zweigen eingesungen
In den tiefen, ew'gen Traum.

Menschen, die vorübergingen,
Sprachen da in stillen Gram:
Wer ist wohl der arme Alte,
Der so elend hier verkam?

*Doch Natur mit lichten Auge,
Hat den Schläfer wohl erkannt,
Und ein feierlich Begegniss,
Wie's dem König ziemt, gesandt.*

*Blüthenkränze wehn von Baume
Ihm als Kron' aufs Haupt herab,
Und zum Zepter übergoldet
Sonne ihm den Bettelstab.*

*Rauschend wölben sich die Zweige
Über ihm als Baldachin,
Und den königlichen Purpur
Legt das Abendroth auf ihn.*

Hjessen dignande af trötthet
Kinden sädd med dödens färg; —
Ögat, slocknande och dystert,
Stirrar mot Sanct Gallens berg.

Långt och länge har han irrat:
Ingen vän till sitt försvar,
Knappt ett tak till skjul han funnit—
Och han förr en krona bar!

Förr han städer egt och riken,
Nu ej egen hufvudgård,
Ringa främpling, hånad, gäckad,
Snäst af sämsta värdshusvärd.

Svarta skuggor honom jaga,
Vålnader från Stockholms slott: —
Växla om med bilder ljufva
Uti guld och himmelsblått.

Träda de i glans för minnet,
Blir i hjernans kammar natt:
Ofta då ett stilla vansinn'
På den höga pannan satt.

Och så har han länge färdats
Skygg för menskors blick sig gömt,
Ingen vet, han konung varit,
Och han sjelf det nästan glömt.

*Men naturens klara öga
Har den gamle känt igen,
Vill, fast tiggare han lefvat,
Han skall dö som konung än.*

*Och hon låter lindens grenar
Snöga blommor i hans hår,
Se, af dem kring glesa lockar
Hur en strålljus krona slår!*

*Och den nötta vandringsstafven
Solen nu förgyller huld,
Underbart i qvällen den blixtrar,
Som en scepter utaf guld.*

*Aftonrodnan praktfull purpur
Öfver hals och skuldror strör; —
Nu kan hela världen skönja,
Att det är en kung som dör.*

Alper skimra. Är det icke,
Ack! hans barndoms berg männtro?

Goldachs våg i fallet brusar,
Lika Mälarns vid norrbro.

Och i solens sista strålar
Tror han sig en hägring se,
Borg af lejonklo bevakad,
Sköld med gyldne kronor tre.

Klockor rundt kring bergen ringa:
Sakta han till hvila söfs,
Dör, med blick mot snö och isar,
Som Nordmannakung det höfs.

* * *

Bal på Stockholms slott sägs varit,
Natten efter samma dag,
Och på Riddarholmens kyrkport
Vakten hört tre skarpa slag.

Som väl märkes kan Böttiger ej gerna ha skrivit sitt poem utan inverkan af Anastasius Grüns. Det är samma uppslag, den afsatte monarken som, nu en fattig tiggare, uttrötad faller ner och dör under skuggan af det vänligt vinkande trädet. Samma utveckling sedan, att människorna gå förbi utan aning om den dödes forna glans, men naturen deremot känner igen honom och med sina häfvor kungligt smyckar hans läger. Ja, i skildringen deraf är till och med ordalydelsen, som de kursiverade stroferna utvisa, den samma. Hela skilnaden i styckets komposition är den att Böttiger uteslutit de första strofernas, för Grüns stil så karakteristiska, utförda bilder, samt sedan lämpat innehållet på en viss bestämd konung, Gustaf IV Adolf och i stil dermed tillfogat några strofer, som särskildt ha afseende på honom.

Till Böttiger hör också den smaklösa sista strofen som bryter hela romansens stämning och drar ner den på den faddaste spökrömtiks område.

Att det är Böttiger som lånat af Anastasius Grün och ej tvärtom, kan man redan märka derpå att den senare har blott sjelfva temat, den förre deremot den specialiserade och utförda variationen, men ännu ett annat och ett absolut afgörande bevis lemnar de båda dikternas ålder. Anastasius Grüns förekommer redan i den 1837 utgifna samlingen af hans dikter och måste således vara skriven före detta år. Böttigers kan deremot ej gerna sättas äldre än till 1841. Den är nämligen tryckt för första gången i kalendern *Boreas* för 1842. Der är den blott märkt med signaturen — — — X. Första gången den publicerats med »författarens» namn under år, så vidt vi veta, i den

1850 utgifna lilla anthologien »Svenska Parnassen» I den 1877 utkomna valda samlingen af Böttigers dikter står den försigtigtvis odaterad och som original.

För resten är det ej besynnerligt om Böttiger tagit intryck af Anastasius Grün. Då han 1837—39 gjorde sin resa genom Tyskland och Frankrike stod nämligen denne just på höjden af anseende som den utmärktaste representanten i södra Tyskland för den nya, för den tiden verklighetstroga och frisinnade, riktning som efterträdt romantiken, och det skulle ha varit mera underligt om den sedan vordne adjunkten i *tyska* och italienska språken *ej* gjort hans sångmöes bekantskap.

H. A. R.

”Figge”, roman af Georg Nordensvan.

(Alb. Bonniers förlag).

För vännerna af hans författarskap var *Georg Nordensvans* nya bok en öfverraskning. De som närmare aktgifvit på hans senaste produktion för att i denna uppsåra en utveckling i någon viss riktning, torde i allmänhet ansett »Skuggspel» såsom råmärket mellan tvänne perioder i hans skriftställarskap. Först i detta arbete framstod han såsom en fullt original författare, hvilket väsentligen berodde på, att han här för första gången funnit sin egen, personliga stil. De flesta af de miniatyurer, som utgjorde »Skuggspel», behandlade sociala missförhållanden i kontrastens form; men vid sidan af dessa funnos några små scenerier, naturskildringar, stämningar, i hvilka hr Nordensvans personlighet utvecklade sig fullast och sannast. Det visade sig oförtydligt, att Nordensvan framför allt var kolorist och stämningmålare.

Den författarefysionomi, som träder emot oss ur »Figge», ser helt annorlunda ut; det fins knappast ett enda drag gemensamt för förf. af de båda nämnda arbetena. »Figge» är närmast en berättelse i kåseriets form, hållen i en ton af burlesk humor. Till komposition finnes icke en antydning. Stilen är enkel och färglös, i sitt sjelfsvåld erinrande om det muntliga talet. Alla detaljer saknas, såväl i den psykologiska analysen som i naturbeskrifningen; naturen och människorna äro tecknade i stora, breda drag, och förf. använder gerna kontraster mellan ansigten och lynnen för att bjert belysa egendomligheterna (Figge och Ulf, Dina och Fanny). En ung flicka presenteras för läsaren endast

med dessa ord: »det var en helt ung blond flicka med rena drag och trohjärtade ögon». Våren skildras i all korthet sålunda: »det var vår, vägarne voro torra, och litet grönt började skymta fram bland allt grått och brunt från fjolåret», och sommaren: »det har nu blifvit full sommar med varmt solsken, blå himmel och blommande kastanjer i Champs-Élysées».

Det är tvänne målars historia. Ett par kärleksepisoder äro infätade i handlingen, och allt emellanåt uppträder äfven en oppositionel skriftställare, men hufvudintresset faller på de båda målarnes karaktärer och öden.

Figge är »ett stort barn, flygtig, ombytlig, oberäknelig, ej allt för fitig». Alla hans tankar kretsa kring mat och målning. Det är det roligaste han vet att vara hungrig, och för honom kommer det icke an på, om han får sina tafflor sålda; »det är att göra det, som är det styfvaste». Han gnolar alltid sina skånska visor — ty Figge är skåning — och hans specialitet är att nattetid hjula på Karl den tolfte torg. Ofta nog är det skralt både med mat och tur, men Figge anser, att det är i sin fulla ordning, att en konstnär viggas sin middagskrischa, och: »jag kan ingenting, duger till ingenting, men det gör ingenting». Tankar och ord, uppsåt och handling äro *ett* hos honom. »Han är »söndagsbarnet, som aldrig tviflade och aldrig miste modet, som fordrade intet och aldrig ens visste, hvart han sträfvade, utan lät instinkten leda sig och bara gick fram eller drefs fram utan att veta hvart — och som var omtyckt af alla, fast han aldrig gjorde någonting för att blifva det». Figge är tecknad markeradt och konsekvent, och man har honom hel och hållen ända från första repliken.

Svante Ulf är exemplarisk och fitig. Han »syntes ständigt ute i damsällskap, kände alla »matnyttiga» familjer i staden, var oupphörligt bortbjuden, var älskvärd och omtyckt och van att bli föremål för sqvaller och små historier. Han är afundsjuk och missunsam samt generar sig icke för att stjäla idéen från Figge och sedan inför sig sjelf bortresonera det fula i sin handling. När hans inbilskhet säras, blir han ordknapp och stram för en hel dag, och det går slutligen så långt, att han blott behöfver tänka på någon bra taffla för att falla i dåligt humör. Han är en svag karaktär med en del icke synnerligen vackra sidor, men han lider och känner sig olycklig i medvetandet härom. Han tviflar, trots sina stora framgångar, allt mera på sin egen kraft och förmåga, han blir allt mera bitter mot sina yrkeskamrater och han inser, att det senare har sin orsak

i det förra. Det lärer författaren till heder och vitnar godt om hans konst, att han framställt denna typ med så mycken sympati och öfverskylande välvilja, att vi mera fästa oss vid hans olyckliga naturel än vid de dåliga sidorna i hans karaktär samt snarare skänka honom vårt deltagande än vårt förakt.

Figge och Ulf äro sålunda allt i allt motsatser. Lifvet gestaltar sig också för dem på helt olika sätt. Vid berättelsens slut är Ulf en europeisk ryktbarhet och en man i staten, då deremot Figge ännu icke lyckats slå sig igenom hos den stora allmänheten, fastän han just håller på med den tafra, som skall hjälpa honom härutinnan. Men denna motsats är icke endast en motsats mellan individuella anlag, utan har äfven en djupare och mera vidsträckt betydelse såsom en motsats mellan den äkta, fria, personliga, utvecklingskraftiga konsten och den konst, som visserligen kan skaffa sina utöfvare ordensstjerner och titlar, men som, utan något inneboende rikt pulserande lif, småningom tynar af och stelnar i döda former, en motsats mellan de tvänne element, genom hvilkas inbördes strider utvecklingen skrider framåt.

»Figge» är ett humoristiskt kåseri. / »Skuggspel» var en samling läckert utpenslade stämningsmålningar i en tung ton. Något vekt och dämpadt, något varmt och sympatiskt, något fint och känsligt är dock gemensamt för båda böckerna.

O. H.

En helsning från Max Nordau.

Enligt hvad våra läsare torde erinra sig, erhöll Dagens Krönikas utgivare i somras vid ett personligt sammanträffande med den ryktbare författaren, dennes löfte om ett originalbidrag till tidskriften, hvilket emellertid hittills icke blifvit infriadt. I ett bref dateradt Paris den 26 okt., skriver d:r Nordau härom på franska följande:

»Vet ni skälet till min bristande ordhällighet? Det är enkelt och kraftigt. I augusti månad föll jag i tyfoidfeber och först efter långvariga lidanden och en besvärlig konvalescens börjar jag nu återtaga mitt vanliga lefnadssätt. Hvarje intellektuel ansträngning är mig emellertid ännu förbjuden och jag måste i vinter lefva ett ostronlif. Men så snart jag ånyo kan fritt betjena mig af mitt hufvud och min hand, skall en af de första skulder, jag afplanar, vara den till Eder.» —

Apropos Max Nordau, bedja vi att få för våra läsare berätta en anekdot, lika lustig som bokstafligen sannfärdig. Då för halftannat år sedan Nordaus ryktbaraste arbete blifvit tillgängligt i svensk öfversättning, sammanträffade vi ute i landsorten med en gammal Upsalabekant som inslagit på den presterliga vägen, hvarvid följande samtal uppstod:

Vi. Nå hur kan du framläpa lifvet i denna afkrok?

Presten. Åh, jag jagar, jag fiskar, och jag läser ibland också. Särskildt i sommar har jag läst en nyutkommen ovanligt intressant bok — jag mins inte hvad den heter.

Vi. »Konventionela nutidslögner»?

Presten. Ja så var det, »Konventionela nutidslögner», ha ha ha!

”Ur dagens krönika”

anmäler härmed till subskription sin sjetta årgång, utkommande under 1886 i 12 häften, utgörande tillsammans minst femtio tryckark (800 sidor), för helårsprenumeranter till det synnerligen billiga priset af 10 kronor; enkla häften kosta 1 krona. Requisition för helår kan ske så väl å alla postkontor som i närmaste bokhandel, hvarjemte äfvenledes både genom posten och genom bokhandeln enkelhäften kunna reqvireras till prof.

Bland svenska, åt skönliteratur och samhällsfrågor egnade tidskrifter är »Dagens krönika» den *enda* egentligt populära, den utan jemförelse mest omvexlande, liksom den billigaste och omfångsrikaste, hvarför ock undertecknad är förvissad om att hvarje bildad familj, då företaget hinner blifva tillräckligt bekant, skall komma att skänka detsamma sin uppmuntran.

Som prof på de fördelaktiga omdömen, hvilka af pressen enstämmigt egnats åt denna publikation, må följande utdrag anföras.

»I innehållet återkomma de viktigaste af dagens mest brännande frågor i både socialt, politiskt och literärt afseende och vanligen behandlade af med sitt ämne väl förfarna pennor. Hvad som utgör en afsejrd förtjänst hos tidskriften är, att den försöker vara så litet som möjligt tendentiös.»

Nya Dagligt Allehanda.

»Hvad tidskriftens plan och hufvudsakligaste beskaffenhet angår, har den en stor förtjänst. I den syndaflod af enskilda notiser, ledare och riksdagsdebatter, hvarnad tidningarna öfversvämma oss, är det svårt att taga sig fram. Då är det godt att som landkänningar hafva några ledande idéer, under hvilka vi kunna ordna massan af enskilda företeelser. Det är ett sådant behof, som af ett stort antal uppsatser i denna tidskrift blifvit tillfredsstäldt.»

Finsk Tidskrift.

»Både med afseende å valet af ämnen och planen för de utredande och granskande uppsatserna har utgifvaren visat att han besitter den mångsidiga *savoir faire*, som redaktionen af ett dylikt literärt arbete kräfvär.»

Skånska Aftonbladet.

»Redan från Dagkrönikans första framträdande är känt, att utgifvaren städsse bemödat sig att göra sin tidskrift så lättläst som möjligt.»

Dagens Nyheter.

»Många af uppsatserna ega visst icke blott nyhetens och det pikantas behag, utan också verkligt inre värde. Den som vill vara »au courant» med de moderna strömningarna här hemma och utomlands, kan ej undgå att finna hvarje häfte af »Dagens krönika» intressant.»

Fyris.

För öfrigt tillåter sig undertecknad hänvisa till den med detta häfte följande innehållsförteckningen för årgången 1885, öfvertygad att dess rikhaltighet och omvexling skall i sin mån vitna om företagets solida beskaffenhet. Första häftet för nästa år utkommer i början af december. Från och med föreliggande häfte tryckes »Dagens krönika» å Gernandts tryckeri, hvarigenom en elegantare utstyrel vinnas.

Stockholm i november 1885.

Carl Suneson.